TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 14 MART 1965 FİATI : 250 KRŞ.

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T.L. Merkezi : İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Edirne
Beyoğlu	Ankara	Samsun
Galata	Yenişehir Ankara	Konya
Kadıköy	Anafartalar Ankara	İskenderun
Osmanbey	Adana	Mersin
Hasköy	Çapa	Bursa
Beyazıt		Bakırköy

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI - BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorkgen - İstanbul Şubeler: Bankor

(Tarih : 36)

(Tarih : 37)

1965
YILINDA
2.5 MİLYON
LİRA

* Fevkalâde apartman daireleri
* Çeşitli, zengin para ikramiyeleri

AKBANK

(Tarih : 41)

(Tarih : 42)

OSMANLI İMPARATORLUĞU TEŞKİLÂT-I MAHSUSA REİSİNİN GİZLİ DOSYALARI

Japon İmparatoru Motso-Hito, Sultan Reşad-dan MÜSLÜMAN BİLGİNLER HEYETİ istedi

Bugünkü Japonya'yı yaratan Büyük Mikado, milletine DİN olarak Müslümanlığı tavsiye kararını Osmanlı Padişahına bildirmiş ve Evkaf Nazırı Hayri Efendi «gizli» hazırlığa başlamıştı.

SULTAN REŞAT, en heyecanlı anlarını yaşıyordu

★ **«— BU, ASRIMIZIN EN MÜHİM HADİSESİDİR, EFENDİMİZ...»**

Sultan Beşinci Mehmet Reşad'ın huzurunda, sadece, Şeyhül'işlâm ve Evkaf Nâzırı Hayri Efendi vardı. Kendisine, Kanun-u Esasî'nin tanıdığı haklar ve selâhiyetler içinde **«gerçek bir Meşrutiyet Padişahı»** olarak kalmayı, çekingen mizâç ve Mevlevî ahlâkına daha uygun bulan Padişah, çok zaman, nazırları teker teker kabul etmez, bir kaçını bir arada huzuruna davet eder, ve görüşülenlerin tek kişinin değil de, heyetlerin malûmu olmasına itina gösterirdi. Fakat, 1913 senesinin Mayıs ayının 23 üncü perşembe günü ve yine Padişahın mutadı dışın da erken saatlerde olan bu kabul'de sadece Hayri Efendi vardı.

Mevzu, gerçekten güç inanılır ve konuşanlar böylesine bir devlet ve milletin mukadderatı üzerinde söz ve karar sahibi şahsiyetler olmasa ciddî sayılamıyacak kadar umulmadık ve beklenmedikti: Japon İmparatoru Motso-Hito, aynı zamanda bütün dünya Müslümanlarının Halifesi, yânî **«Dinî Lideri»** i olan Osmanlı padişahına hususî iki murahhas göndermiş, muayyen bir din ve dinî inançların maneviyât çerçevesi içinde olmıyan Japonya'da Hıristiyan misyonerlerin giriştiği geniş faaliyet dolayısiyle, dünya dinlerini tetkik ettirdiğini ve Japon milletinin ferdî mizaç ve geleneklerine en uygun gelen, bir akıl, mantık ve hayat dini olan Müslümanlığı benimsediğini, fakat bunun bir devlet hareketi olarak değil de, milletin sağduyusuna dayanan gelişme ve vakıa halinde olmasını tercih ettiğini, bu sebeble, Osmanlı Türklerinden selâhiyetli bir ilim heyetinin Japonyaya gelerek mevzuu tetkik ve neticede Müslümanlığın bütün eserlerini izah ile teklif etmesinin muvafık olacağını bildirmişti. Tam bir itikad sahibi, aynı zamanda, Mevlevî Tarikatının mümtâz bir mensubu olan

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SATI : 14 MART 1965 FİAT : 250 Kuruş

Kurucusu :
CEMAL KUTAY

★

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

★

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

★

Muhabere ve para gönderme adresi: Posta Kutusu 67 — İstanbul

★

ABONE ŞARTLARI :
Yıllık 24 lira. Dış ülkelere iki mislidir.

★

Bu sayı, İstanbul'da Son Telgraf Matbaası Tesisle rinde dizilmiş ve Tipo baskı makinesinde basılmıştır.

★

Klişeler Nuray Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

★

Aboneler için her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

ALTIN ve BOYUNDURUK

PEYGAMBERİMİZİN düşünce yakınlarından olan Ebû Zer, Üçüncü Halife Osman'ın devrinde başlıyan sefahat ve israfla mücadele ediyordu. Halife, O'nun Medine'den çıkarılmasını istedi, fakat bu arzusunu münasib şekilde anlatması için en akıllı köle'lerinden birisini, büyük bir kese altınla göndererek dedi ki :

«— Eğer bu keseyi kabul ettirebilirsen seni kölelikten azad eder, hürriyetini bağışlarım.»

Köle, teklifi ve keseyi Ebû Zer'e götürdü. Ebu Zer:

«— Biz Peygamberden doğru bildiklerimiz için ne bahasına olursa olsun mücadele dersi almış insanlarız. Ben, hem Medine'de kalacağım, hem de onun israf ve sefahatçileri korumasıyla savaşacağım. Onun kuvveti, beni zorla bu şehirden sürmiye yeter. Fakat düşüncelerimi satın alamaz. Böyle söyle...» dedi.

Köle içini döktü:

«— Eğer Siz, bu keseyi alırsanız, ben kölelikten kurtulacağım, Halife beni azâd edecek. Bir insanın hürriyete kavuşmasını istemez misiniz?

Ebû Zer içini çekti :

«— Nasıl istemem, oğlum.. Nasıl istemem? Eğer ben bir kanaat mücadelesi yapmasaydım, emin ol, senin hürriyetin için bu keseyi alırdım. Amma senin boynundan sıyrılacak olan esaret boyunduruğu, bir kese altınla birlikte benim başıma geçerse, bu, Halife'nin bir fikri altınla satın alması olur ki, bu da, bu mülkün ve ümmetin sonu demektir. Ben bunu nasıl yapabilirim?»

⁂

Türkiyeyi, kendi çıkarlarına göre idare etmekte olanların da ellerinden ve güçlerinden çeşitli değerdeki «altın keseleri» hiç bir zaman eksik olmamıştır: Hem de yüzyıllardan beri...

Bu «kendine çekme» avcılığı devirlerdir iktidarların pususu olagelmektedir: İmparatorluk, iki Meşrutiyet ve Cumhuriyetten beri...

Geride tek ümid, inançlarını ve düşüncelerini satmamak veya kiralamamak faziletinin sahiblerinin varlığında kalıyor : Ümid, böylesine şahsî ahlâka bağlanıp toplum ve polika onu reddetti mi, feragat ve kanaat çoğunluğun müşterek vasfı olmaktan çıkıyor, sahibinin aşırı saflığına acınan bir masal oluyor : Siyasetin külfetsiz nimetler mesleği olalı beri...

Cemal Kutay

★★★

Bugünkü Japonya'nın gerçek kurucusu, vatanına Doğan Güneş Devleti adını, dünyanın tasdikindeki hakikat olarak veren Mikado Motso-Hito.

(Milletine lâyık bir DİN bulabilme aramalarının sonu şu idi : MÜSLÜMANLIK! Ve aynı zamanda, Müslümanların Halifesi olan Sultan Reşad'dan yardım istedi...)

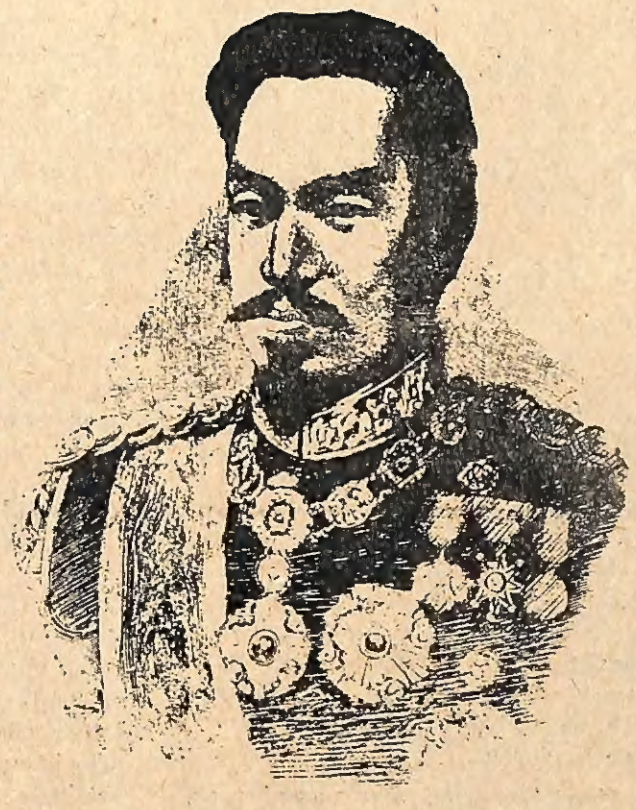

★★★

Sultan Reşad, bu müracaat karşısında büyük bir heyecan ve alâka duymuş, ilmine, fazlına, ahlâkına büyük itimad beslediği, selâhiyetli din adamı olduğu kadar kıymetli bir teşkilâtçı ve realizatör olan Evkaf Nazırı Hayri Efendiyi huzuruna davet ederek mevzuu açmıştı. Mahremiyetine dikkat edilen hadise, Padişahdan gayrı, bir başka müesseseyi de yakından ilgilendiriyordu, ve sadece Japonya için değil, aslında Müslüman olan ülkelerde **İttihad-ı İslâm** hareketi ve bu ralarda durmadan faaliyet gösteren Hıristiyan Misyonerliğine karşı Müslüman lığın savunulması ve yayılması işini üstüne alan **Teşkilât-ı Mahsusa** da mesele ile yakından alâkadar olmıya başlamıştı.

Hayri Efendi de, Padişahın hissettiği duygularda müşterekti: Kendisinin yakın dostları arasında olan ve Uzak - Şarkda yaptığı uzun bir seyahatten İstanbula yeni dönmüş olan Abdürreşit İbrahim Efendinin, Japonya'da Müslümanlığı, nasıl emin bir istikbalin beklediğini misalleriyle izah etmişti. İttihad ve Terakki'nin mücerred siyasî hareket değil, Osmanlı İmparatorluğunu kurtaracak vatan hareketi olabilmesinin istinad ettiği emin şahsî değerlerden birisi olan bu tam münevver, müsbet ilim ler aşıkı, teşkilâtçı ve yapıcı insan, başında olduğu Vakıfların heder edilmiş varlıklarını, zamanın icabları içinde mekteb, müessese, teşkilât haline sokarak bütün bir manevî kalkınmanın bayrağını dalgalandırmak mübarek karar ve imânıyla işe girişmiş, önce, Vakıfların mevcud varlığını tesbit ettirmiş, vâkıf şartlarına uygun on seneye şâmil plân hazırlatmış, **Medreseler**'in birer nakli i- lim müessesesi olma yerine müsbet bilgilere bağlı, en kıymetli öğretim kadrosuna sahib, laboratuvarı, kütüphaneleri, tatbikat bölümleri, hatta istihsal vasıtalarıyla o günün revâçta olan Ecole de Roshev'larını andırır endividüalist, liberal, hürriyetçi birer irfan müessesesi olabilmesinin çetin davasına, cesaret ve azimle girişmişti. Bu ümitli havanın verdiği heyecanla, padişaha şu cevabı verdi:

«— Bu, asrımızın en mühim hadisesidir, Efendimiz...»

★ — **MAHREM TOPLANTILAR OLUYOR:**

Hayri Efendinin teşebbüsleri arasında, o zamanın ifadesi ile **«Islâh-ı medâris = medreselerin ıslâhı»** olarak geçen tabir münevver din adamının kafasının içindeki büyük değişimi gerçek manasıyla ifadeye yetmez basit bir cümle idi..

Bugün 1965 senesinde Türkiye Cumhuriyetini idare mes'uliyetini üzerlerine alanların da, karşılarındaki temel konunun aynı olduğuna inanarak denilebilir ki, Hayri Efendinin giriştiği düzeltme ve hatta **«aslına dönerek kendine gelme yolu»** sonuna erebilmiş olsa idi, sadece Japonya'nın Müslümanlığı gibi dünyanın gidişini değiştirecek bir netice ile kalınmaz, daha sonra, zor ve yasak tedbirleri, hatta darağaçlarına kadar varan bir kökden değiştirme denemesi ile girişilen - **ve maalesef asla gerçekleşemediği binbir hadisenin tasdikinde olan...** - dinî devrim, bir akıl, vicdan, idrâk ve seviye hareketi olarak gerçekleşmiş olurdu...

Hayri Efendi'nin yolu, zamanla ve çeşitli sebeblerle hüviyetini kaybetmiş ana kaynaklara aslî safiyetini iade edip, onların ruhlara getireceği manevî ceyyit hava içinde, millet ve devletçe kaybedilmiş zamanın boşluklarını doldurabilmek ti. Hayri Efendi, memleketini ve halkını yakından bilen aydın ve ilim adamı olarak biliyordu ki Osmanlı Türklerini Meşrutiyet Rejiminin hürriyetleri içinde, Gayr-ı Türk unsurlara karşı mahkûm olmaktan, ilim, sanayi, iktisad, ziraat, ticaret yollarında yaşanılan devre eriştirerek kurtarmak için, bu halkın sımsıkı bağlandığı manevî kıymetlere istinad etmekten gayrı çıkar yol yoktur... Bu yol, aslında, ilmi, fazileti, çalışkanlığı temsil ediyordu. Onu, isrâiliyat ve hurafelerinden kurtarmak, müsbet kafalı din adamları yetiştirmek, vakıfların heder edilmekte olan milyonlarca altınlık varlığını bu ulvî gayeye hasretmek, yüksek din akademyaları kurmak, köy ve mahalle imamından başlıyarak Meşihat'ın en üst makamlarına kadar devrin bilimleriyle cihazlı, ancak ondan sonra din adamlığını tercih etmiş muasır maneviyat kadrosu yetiştirmek...

Mehmet Akif'in Heyecanı

Eşref Beyden, Japon İmparatorunun arzu ve telkinini duyan İstiklâl Marşı Şairi Mehmet Akif, denilebilir ki, hayatının en büyük heyecanını duymuştu. Şahsına ve himmetlerine çok değer verdiği aziz dostu Teşkilât-ı Mahsusa Reisinin, heyetle birlikte Japonyaya gitmesi teklifini memnuniyetle kabul etmiş, hazırlığa başlamıştı. Japonların ahlâkına, çalışkanlığına zaten hayrandı ve «—Onlar fazilet ve çalışkanlıklarıyla zaten Müslüman... Yalnız şekli Buda mezhebi..» diyordu. SAFAHAT'ta bu inancını ne güzel anlatıyor:

Şu kadar söyliyeyim: Din-i mübînin orada,
Siz gidin : Saffet-i İslâmı Japonlarda görün!
Ruh-ı feyyazı yayılmış, yalnız şekli Buda,
O küçük boylu, büyük milletin efradı bugün,
Müslümanlıktaki erkânı sıyanette ferîd,
Müslüman denmek için eksiği ancak tevhîd,
Doğruluk, ahde vefa, va'de sadakat, şefkat;
Acizin hakkını ilâya samimi gayret,
En ufak şeyle kanaat, çoğa kudret verirken,
Yine ifrat ile vermek, veren eller darken,
Daha bunlar gibi çok nâdire gördüm orada,
Ademin en temiz ahfadına malik bir ada

★

Mehmet Akif'in samimî inancı, Japonların Müslüman olabilmek için sadece, Müslümanlığın aslında basit ve kolay imân kaidelerini öğrenmelerinden ibaretti.

O coşkun hayali, inandığı mevzuları vecid ve imkân tufanı ile kucaklıyan mantığı bu neticeye kendisini öylesine inandırmıştı ki, yirminci yüz yılın ünlü İslâmcılık seyyahı Abdürreşit İbrahim'le nice geceler bu yolculuğun sohbeti ile sabahladı.

Gidemedi amma, SAFAHAT'ta gecelerini dolduran bu güzel sonucu mısralaştırdı.

Kapağımızdaki Klişe

Mustafa Hayri Efendi Kimdir?

Bu sahifelerde, bilgi ve mesleğine emanet edilen çetin bir himmetin meraklı ve ibretli safhalarını gördüğümüz, Osmanlı İmparatorluğumuzun «müstakil» lik vasfını muhafaza ettiği devirde son Şeyh-ül-islâmı olan Evkaf Nâzırı Mustafa Hayri Efendi, 1867 yılında, Niğde'nin Ürgüb kazasında doğdu. Babası Trablusgarb'de Evkaf Müdürlüğü ve muhtelif yerlerde kadılık ve son olarak Evkaf Müfettişliği yapmış olan Abdullah Avni Efendidir.

Mustafa Hayri Efendi, Şark bilgilerini ve medrese tahsilini sağlam ve kuvvetli mesnedler üzerinde tamamladıktan sonra, İstanbul Hukukunu da ikmal etmiş, imparatorluğun muhtelif yerlerinde adliye ve evkaf kadrolarında vazife görmüş. 1906 da, Selânik'te İstinaf Ceza Mahkemesi Reisi olmuştur. İnkılâpçı, hürriyetçi, gerçek bir din bilgini olan Hayri Efendi, İttihad ve Terakki'nin Rumelinde kuvvetli bir ihtilâl kadrosuna sahip olmasını temin edenlerin başında çalışmış, 1908 İkinci Meşrutiyetiyle milletin kaderini eline alan Meb'usan Meclisine Niğde mebusu olarak girmiş, 1910 da, Evkaf Nâzırı olmuş, bir ara Adliye Nâzırlığı yapmış, 4 defa Evkaf Nezaretine gelmiş, Devlet Şûrası Riyasetinde bulunmuş, nihayet 1914 de Şeyh-ül-İslâm olmuştur.

Evkaf Nâzırlığı, yüzyılların ihmal ve tahribi ile harab olmuş evkafın, millî ve muasır varlık haline gelebilme hamlelerinin şükran değer himmetleriyle doludur: Medreselerin ıslahı için giriştiği muazzam himmet, kendi çapında takip ve tatbikçiler bulabilmiş olsa idi, mânevî hayatımızın çetin meseleleri şüphesiz ki en mükemmel neticelerine erişmiş olacaktı. Bugün, Vakıfların elinde maddî değer olarak ne varsa, Hayri Efendinin eseridir.

Mütarekede İngilizler kendisini tevkif ve Malta'ya sürdüler. Hastalığı ile tahliye edildi. Mustafa Kemal'in takdir ve hürmet duyduğu şahsiyeti dolayısiyle, münhal olan Ardahan mebusluğu ile Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti teklif edildi, ömrü vefa etmedi, 1921 de vefat etti.

Âlim, halûk, faziletli, çalışkan, münevver bir din ve hukuk adamı idi. O devirde hazırladığı «Medreselerin Islahı» projesi, bugün de din ve mâneviyat hayatımızın tesis ve tedvini için minnetle ele alınacak kıymettedir. Türk - İslâm Eserleri Müzesi, millî tarihimize, merhum Hayri Efendi Hazretlerinin bergüzâr armağanıdır.

Mikado Motso - Hito'nun teklifi, Hayri Efendiyi kabine arkadaşlarından bazıları, İttihad ve Terakki kadrosu içinde vazifelilerden bir kısmı, bir kısım âyan âzaları ve mebuslarla, Meşihat ve Evkaf Nezaretinin klâsik hüviyetini kendi ferdî varlıklarının devamında bulanlara karşı da müdafaa etmiş olacaktı. O, zamanlardır, İslâmî bilgileri hurafelerden kurtarmış telkinlerle bütün dünyaya yayacak bir **Müslüman Misyonerliği Teşkilâtı** düşünüyordu. Bunun için, **Teşkilât-ı Mahsusa** kadrosunda vazife almış veya mânen yakın şahsiyetlerle devamlı olarak temas halinde idi. Mahrem toplantılar birbirini takip edi-

yordu. Hayri Efendi, Çamlıca eteklerinde, Kısıklı'da, Vakıflara ait geniş araziyi şehre bir yolla bağlatmış, buraya tramvay hattı döşetmiye girişmiş, **Medreselerin ıslâhı** için devrin selâhiyetli maarifçilerine hazırlattığı plânı süratla tatbik mevkiine koymuştu. Kurulan yeni mekteplere en değerli muallimler alınıyordu. Öyle ki, Hayri Efendi ile iki maarif Nazırı, Emrullah Efendi ve Şükrü Beyler arasında bu mevzu üzerinde hadi seler de çıkmıştı: Muallimlerine Maariften daha çok para veren Evkaf Nazırı, en kıymetli maarifçileri birer birer almıştı. İslâmiyeti, Peygamberimizin birer sehâbesi olmanın manevî imânı, aynı zamanda yaşadıkları devrin müsbet ilimleriyle aydınlık kafalarında temsil edecek olan çocuklar için özel kıyafetler kabul edilmiş, bütün modern cihazlara ve vasıflara sahib o mektepler, Cumhuriyetin kırkıncı yılında da hasret olan İlâhiyet Fakültesinin yarı yolu-

«Demey Tokyo» gazetesinin muhabiri şekli hüviyetiyle İstanbula gelen, Mikado'nun İmparatorluk Kurmay Heyeti Zatî İşler şubesi müdürü Miralay Nakanu.

(Abdürreşit İbrahim de, O'nu, uzun zaman, sadece bir gazeteci olarak tanımış, dostluğunu bu hüviyetini bilerek kurmuştu.)

nu, daha o günden erişilmiş hedefler haline getirmenin heyecan ve azmi ile yurdun dört tarafına yayılma yoluna girmişlerdi. Balkan Harbinin manevî sahada da yaptığı acı tahribler, milletin gözleri önünde cereyan eden bu hazırlığın yarattığı ümid içinde, adetâ tedavi ediliyordu. Çünkü Hayri Efendi biliyordu ki, bir milletin ruhundaki çöküntünün sarsıntısız şifası, ancak manevî istinatların selâbeti ile mümkündür... Evkaf Nazırının çevresinde, İkinci Meşrutiyetin bütün düşünen kafaları ve gören gözleri toplanmıya, kemendlenmiye başlamıştı.

★ — JAPONYA'YA GİDECEK ŞAHSİYETLER TESBİT EDİLİYOR:

Şimdi hadiseyi, Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Beyin hâtıralarından dinliyelim:

«— Japonyanın talebi, İttihad-ı İslâm hareket ve faaliyetimizden tamamen başka ve bizim için hiç beklenmiyen bir mevzu idi. Yalnız biz, Orta - Asya'da, Türk Ana-Vatanında, din ve milliyet duygularına dayanan Ruslara karşı ayaklanmanın hazırlığı içinde, ve bu hususta, Hind Hilâfet Komitesi ve Hind İstiklâl Hareketi liderleriyle temasta idik. Nitekim, Selim Sami heyeti kısa zaman sonra, bu hazırlığın neticesi olarak Türk Ana Vatanına geçti ve Birinci Dünya Harbinde Çarlığın yıkılmasına asıl sebep olan ihtilâl hareketini başardı.

Japonyaya gönderilecek dinî ve ilmî heyetin içine girebilecekler arasında, teşkilât-ı Mahsusa'da vazifeli şahsiyetler de mevcuttu. Çünkü bizim o zamanki arkadaşlarımız içinde, muhtelif sebeblerle Türkistan, Kazan, Kafkasya, Azerbaycan'dan gelmiş kıymetli ilim adamları da mevcuttu. Bunlar, Türk Ocağına varıncaya kadar muhtelif millî müesseselerde vazifeli idiler. Bazıları da İttihad ve Terakki'nin namzedleri olarak mebus seçilmişlerdi. O tarihlerde, İmparatorluğumuzu tesiri altında bulundurun muhtelif istikametlerdeki cereyanlardan vatanın hayrına olanlarını tercih etmek ve bunlara tatbik mevkii bulmak devletin başlıca iştigal mevzuu

KENDİ ÖZ VARLIĞI İLE .. Mikado Motso - Hito, milletine gerçek bin DİN ararken, Müslümanlık, bir iki aydınlatıcısının ışığı ile Japonya'da ilk ümitlerinin neticelerini vermiye başlamıştı: Yukarıki klişe, 1910 senesinde, Tokyo'daki İslâm Mektebi öğrencilerini, öğretmenleriyle beraber gösteriyor. Şimdi lûtfen, bu klişenin içindeki büyük gerçeklere dikkat ediniz: 1 — Bir tarafta Osmanlı, (yâni bizim bugünkü) bayrağımız, yanında Japon bayrağı var. 2 — Kız ve erkek talebeler beraberdir. Yâni bizim bu tarihten onbeş yıl sonraki bir devrimimiz. 3 — Başlar açık ve şapkalıdır: Yâni bizim bu tarihten onsekiz yıl sonraki inkılâbımız, 4 — Kıyafetteki düzgünlük bir «imtiyaz» değil.. Bütün toplumun müşterek nasibi: Yâni bizin bugün de erişemediğimiz hasret ...

Şimdi düşünelim: Bu «kendi varlığı» ile meydana gelen netice, lâyık bir himmet bulsaydı, neler olmazdı?.

idi. Bununla da, biz, Teşkilât-ı Mahsusa olarak meşgul idik.

Japonyaya gideceklerin başlıca meseleri Japon dilini bilmelerinde idi. Bu boşluğu telâfi için diğer iki yabancı dilini bilenlerden faydalanacaktık: Rusca ve İngilizce.. Japon münevverlerinin çoğu, ya rusça, ya ingilizce biliyorlardı. Rus-Japon harbine takaddüm eden devrede ve daha sonraki senelerde, Japonya, Asya'daki en esaslı rakibinin Ruslar olduğunu anlamış ve Moskoflarla münasebetlerini sıklaştırmıştı. Bu alâkayı da, dar bir şovenizm içinde düşünmemiş, rakibinin hayatına nüfuz etmişti. Bu sebeble, Yusuf Akçura, Ağaoğlu Ahmet, Sadri Maksudî gibi Rusça bilen alimlerimizden istifadeye karar verdik.

Japonyaya gidecek heyette, Evkaf Nezaretinin ve Meşihat'ın resmî şahsiyetlerinden üçer kişiden başka, Babanzade Ahmet Naim, Mardinî Ebül'ilâ, şair Mehmet Akif, Aksekili Ahmet Hamdi, İzmirli İsmail Hakkı, İsmail Fennî, Kastamonu mebusu İsmail Mahir, Veled Çelebi Efendiler vardı. Evkaf Nazırı Hayri Bey, çok esaslı bir hazırlık devresinin mecburiyetine ve zaruretine rağmen, Mikadonun izhar ettiği arzunun bir ân evvel yerine getirilmesi taraftarı idi. Mevzu üzerinde büyük bir ketumiyet ve mahremiyet muhafaza ediliyordu. Resmî bir karar olmadığı daha doğrusu o gün kü parlâmento şartları içinde mevzuu bir hükümet meselesi olarak mebusan meclisine intikal ettirmeyi muvafık bulmadığımız için hazırlığı, Teşkilât-ı Mahsa'nın hususî hizmet çerçevesi içine sokmuştuk.

★ — YENİ SADRAZAMIN HUSUSİ ALAKASI :

Mahmut Şevket Paşa menfur bir cina-

Seneler Sonra..

Bu hâdiseden seneler sonra, 1924 2 Martında, Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubunda, «Hilâfetin ilgası» müzakereleri yapılırken, bir hukuk âlimi olduğu kadar, din bilgini de olan Adliye Vekili rahmetli Seyid Bey, şunları söylemişti:

«— Efendiler, bir zamanlar Japon halkının dahi Müslümanlığı kabul edeceği ihtimali bizzat imparatorlarından Padişah - Halifeye kadar gelen mevzu olmuş, fakat bizler, maalesef oraya gönderecek bir heyet-i dinîyye ve ilmiyeyi teşkil edinceye kadar öyle zaman geçmişti ki, Birinci Cihan Harbi patlak vermişti. Eğer böyle bir noksanımız ve zaafımız olmasaydı, tahakkuk edecek neticeyi tasavvur edebiliyor musunuz, efendiler?»

★

Şimdi hangi yıldayız?

1965 !...

Acaba böyle bir tarihî imkân önümüze çıksa, 1913 de değer ifade etmemiş kudretlerden hangisine sahibiz?

Düşünmesi bile dehşet veriyor..

yete kurban gitmiş, Sait Halim Paşa, aynı zamanda Hariciye Nâzırlığını da uhdesinde bulundurarak hükümeti kurmuştu. Sadaretinin ilk günlerinde beni hususî olarak davet etti. Merhumla, çok kadîm dostluk münasebetlerimiz vardı. Nâzik, bilgili, ihatalı ve hadiselerin esasına nüfuz edebilen bir zattı. Japon İmparatorunun Padişaha iblâğ ettirdiği arzusunun ehemmiyeti üzerinde durdu. Eğer bu teşebbüs muvaffak olursa, bütün dünyadaki muazzam tesirinin bilhassa hilâfet makamını ve Müslüman Dünyasını sarsan zaaf ve boşluklardan kurtarabileceğini söyledi. O günler de Demey Tokyo gazetesinin askerî muhabiri sıfat ve hüviyeti içinde Miralay Nako isimli bir zatın geleceğini, bu ziyaretin asıl sebebinin aynı mevzu olması ihtimalini düşünerek bu ziyaretçi ile meşgul olmamızı tavsiye etti. Miralay Nako, Petersburg ve Berlin'de de memleketini temsil etmişti. Kendisi hakkında bilinen sadece bunlardı.

Bir kaç gün sonra, filhakika, bahsedilen zat geldi. Tek başına idi. Kendi dilinden gayrı İngilizce, Almanca ve Rusca biliyordu. Anlaşılıyordu ki, Japonya o tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu ile daha yakın münasebetler kurmak arzusunda idi. Çünkü bizim Rusya ile geniş hudutlarımız ve çok zaman dostça olmıyan münasebetlerimiz vardı. O günlerde de talihsiz Ertuğrul fırkateynimizin Japon sularındaki acı akibetini yıldönümlerinde yâd etmek ve bu vesile ile de Osmanlı - Japon münasebetlerini tak viye etmek maksadiyla bir de cemiyet kurulmuş, şehzade Mecid Efendi bu cemiyetin fahrî riyasetini kabul etmişti.

Sait Halim Paşa hadise ile o kadar yakından alâkadar idi ki, ertesi gün, Enver Paşanın davetini aldım. Geceleyin, Sadrazam Paşanın Çubukludaki yalısında yemekten sonra, Talât Bey de kendisi ile mevzuu görüştüğünü, benimle olan temasını onlara naklettiğini ve Japonya ile zabit mübadelesi mümkün ise bunun tahakkuk ettirilmesini rica ettiğini söyledi. Lâtife hiç mutadı olmıyan Enver Paşa, kendisine anlatılan şekli ile mevzuun tahakkuku mümkün bir hadise olarak telâkki edildiğini hikâye ederek :

«— Vallahi, Sadrazamla Evkaf Nazırının ümidleri tahakkuk ederse, öyle bir müttefik kazanırız ki bir çok külfetlerden bizi kurtarır. Öyle muazzam netice ki, hayal bile olsa düşünmesi ve konuşması câzib geliyor.

★

Bu beklenilmiyen ve bizim kapımızı kendiliğinden çalan alâkaya değer teşebbüsün sonucunu gelecek sayımızda beraberce takib edeceğiz.

Gelecek Sayıda :

★ — Abdürreşit İbrahim Efendinin raporu

★ — Pertev Paşanın Japonya seyahati hazırlığı,

★ — Bir vehim ve sonrası...

Bir «Fedai» den bâkir destanlar...

Bugün İzmir'de, Konak iskelesinin önünde, yâni, hükûmet meydanındaki anıt'ta, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal günü olan 15/Mays/1919 da, hür bir vatan ve Türk milletinin haysiyeti için ölenlerin baş ismi, HASAN TAHSİN'*dir: serefli, yiğit, cesur mücadelesini, mecmuanızın dördüncü sayısında, kapak resmiyle beraber verdiğimiz fedakâr Türk çocuğu...*

Fakat Hasan Tahsin, bu kahramanın öz adı değildir: Takma adıdır. Asıl adı NEVRES RECEB'*tir. Osmanlı İmparatorluğumuzun* Teşkilât-ı Mahsusa'*sının en genç fedaîlerinden birisi olan Nevres Receb'in iki bâkir destanını karagünler ve mücadele arkadaşı Hamza Osman Erkan'ın notlarından dinliyeceğiz.*

Nevres Recep (Hasan Tahsin), Bukston Biraderleri Bükreş'te vurmuştu...

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **«BU ÇOCUK VATANI İÇİN GÖZLERİNİ KIRPMADAN ÖLÜME ATILIR...»**

Mülâzım Atıf'ın **(rahmetli Çanakkale mebusu Atıf Kamçıl)** Sultan Hamid'in, Ordu'nun Meşrutiyet için kımıldanışını bastırmak gayesiyle Makedonya'ya gönderdiği Müşir Şemsi Paşayı Manastır'da postahaneden çıkarken vurduğu ve ayağından yaralı kaçabilib, Selânikte daha sonra İpek mebusu olan İbrahim Efendinin evinde saklandığı günlerden biri idi. Niyazi, Enver, Eyüb Sabri Beyler «dağa» çıkmışlar, Padişahı, **Meşrutiyetin iadesi** için zorlama safhasına geçmişlerdi. İttihad ve Terakki'ye sızmış olan aydın zabitler, Rumelindeki harekâtı bastırmak için memleketin çeşidli yerlerinden gönderilen kuvvetlerin başına geçiyorlar, kardeş kavgasını önlemek için yolda, emirlerindeki askerleri uyarıyorlar, inkılâbı kansız ve kinsiz başarmak için didiniyorlardı: Eşref Bey de **(daha sonra Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât-ı Mahsusa Reisi)** İzmir taburunun başında idi. Selânik'e gelince, Müşir İbrahim Paşayı **(Millî Mücadelede Birinci Ordu Kumandanı rahmetli Nurettin Paşanın Babası)** hususi olarak ziyaret etmiş, bu vatanperver kumandana hakikati açıkça anlatmış ve Yıldız, Meşrutiyeti iadeden başka çâre olmadığını bildiren telgrafların yaylım ateşi altında kalmıştı. Bugünlerde idi ki İttihad ve Terakki, Selânik, Manastır, Kosova gibi merkezlerde, her yaş ve başdakilerin katıldığı mitingler tertipmek hazırlığında idi. İşte, daha sonra adı, bir kahraman ahlâkı istiyen hadiselere karışan ve bugün mubarek ismi, İzmir'de, Yunan işgali karşısında yiğitçe ölenlerin başında olan Hasan Tahsin'in vatan yoluna vakfedilmiş hayatının sistemli, plânlı, manalı ve gayeli safhaları, bu günlerden başlar: Kendisini Eşref Beye Hacı Adil Bey **(daha sonra, Edirne Valisi ve Dahiliye Nazırı)** bugünlerde tanıtmıştı ve bu sülün gibi, on sekiz yaşındaki delikanlıyı şu cümlelere sıkıştırmıştı:

«— **Bu çocuk, vatanı için gözlerini kırpmadan ölüme atılabilir...»**

★ — **PARİS'TE TAHSİL YILLARI:**

Hacı Adil Beyin böylesine tavsiye ettiği gencin ismi Nevres Receb'ti. Selâ-

nikli idi. Sülâlesi, Osmanlıların Rumeliye geçişleri sırasında, Evlâd-ı Fâtihan olarak gelip, adına RUMELİ denilen toprakları, Türkleştirmek için sınır öncülüğü yapan bir soydandı. İlk, Orta, Lise tahsillerini Selânikte, Feyziye mekteplerinde yapmıştı. Fransızca, İngilizce, Sırpça, Bulgarca, hatta Rumence biliyordu. Ateş gibi bir çocuktu. Çok büyük maharetle silâh kullanıyordu. Uzun boylu, sportmen, cana yakın, samimî, aşırı cesur, yorgunluğa tahammüllü idi. Öylesine fikirleri vardı ki, Eşref Bey, kendisiyle konuştuğu zaman hayret etti ve Arabistan'da 1900 — 1908 mücadele devresinde ismi ve temeli atılan **Teşkilât-ı Mahsusa'nın**, memlekette girmek üzere olduğu yeni devirde, emek ve himmetlerine dayanacağı fedakâr, vatan perver, hayatını bağladığı ideal uğruna severek fedâ edebilecek yiğitler topluluğunu örnek olmıya değer bir nümunesi karşısında olduğunu anladı. Nevres Receb'e Meşrutiyetin ilânı gerçekleşinciye kadar kaldığı günler içinde başta Gerilla'cılık olarak bütün bilgileri verdi ve kendisinin, Avrupaya giderek hem yüksek tahsilini tamamlamak, hem de Batı'yı daha yakından tanıma yolundaki arzularının gerçekleşmesinde yardım etti. Nevres Receb, İkinci Meşrutiyetin ilânı ile beraber, Avrupaya ilk tahsile gidenler arasına böylece girdi, Paris'de, Sorbon Üniversitesine kaydolundu. Hukuk ve Felsefe bölümünde takdir toplıyan bir emekle «yetişmiye» başladı. Bu olup bitenler içinde, 1908, 1909, 1910 geçmiş, 1911 gelmişti: Bizim derlenip toplanmamıza imkân vermiyen şer kuvvetleri başımıza bin bir dert çıkarmıya başlamışlar, bu arada, İngiltere ve Fransadan sömürge toplamakta geciken İtalya, en kolay av sandığı Osmanlı ülkelerine gözatmış, kuvvetli donanması için elverişli saha saydığı Trablus - Garbe çıkarma yapmıştı. En zayıf devremiz de, hiç bir hukukî ve siyasî sebeb yokken yapılan bu tecavüz, Sorbon sıralarında tahsilinin son senesini tamamlamak ta ola Nevres Receb'i çileden çıkardı, ve...

★ — OLİMPİA SİNEMASININ PARÇALANAN PERDESİ:

Nevres Receb, vatanını uğradığı haksızlıkların Batı âleminde, nazarî olarak öğrendiği «**hak, müsavat, adalet**» ve her milletin kendisini dilediği idare altında görmek meşru hakkının kuvvet kullanarak bozulması karşısında, kuvvetlinin tarafını tutan, lâik'lik iddiası altında en koyu din taassubunu yapan, bir avuç Türk mücahidinin kendi irade ve kahramanlıklarıyla giriştikleri Trablus müdafaasına sessiz ve alâkasız iken, İtalyan yaralıları için Fransız evlerinden iane toplıyan Kızıl - Haç teşkilâtına ağır bir mektub gönderdi, Matin gazetesinin meşhur fıkra yazarı Stefan Lozan'ı ziyaret ederek bizim gazetelerin kupürlerini verdi, Trablus - Garb savaşında olan Eşref Beyden getirttiği dokümanları neşrettirdi ve bir gün, meşhur Olimpia sinemasının reklâm vitrininde Trablus - Garb'e ait aktüalite kordelâsının reklâmını görerek içeri girdi...

Filim, baştan nihayete kadar Türklük aleyhine iftiralarla dolu idi: Sanki bir vatan toprağına hücum eden İtalyanlar değil de bizdik ve sanki taarruz ettiğimiz topraklarda, medeniyet namına, utanç verici zulümleri ve baskıları biz yapıyorduk. Menfur ve utanmaz bir propogandanın dünyaya yaydığı bu yalanlar serisi, Nevres Receb'in tahammülünü taşırdı, daima taşıdığı tabancasını çıkardı ve ardı ardına üç el ateşle beyaz perdeyi delik deşik etti.

★ — BİR VEFAKAR DOST HİMMETİYLE...

Sinema karmakarışık olmuştu: Tabanca sesleri dolu olan salonda dehşet yaratmış, seyirciler çığlıklar atarak çıkış kapısına hücum etmişlerdi. Zabıta hâdiseye müdahele etmiş, Nevres Receb, hemen polise giderek olup bitenleri anlatmış ve eğer Fransa Hükûmeti, hududları içinde bu iftira kampanyasına mâni olmazsa, hakikat ve vatanını seven her medenî insanın yapacağını yaptığını ve hareketinden nedamet de duymadığını söylemişti.

Hâdise, Fransa basınında derin akisler yaptı: Stefan Lozan, kendisini ziyarete gelmiş olan bu gencin «**bir vatanperver**» olduğunu kaydetti ve daha son-

★★★

Hasta ciğerlerini tedavi için gittiği İsviçre'de, kendisine gerçek bir dostun vefa ve kadirşinâs alâkasını esirgemiyen mücadele arkadaşı Hamza Osman'a Hasan Tahsin'in, Kordonboyundaki eşsiz mücadelesi ve şehadetinden önce gönderdiği ithaflı son resmi... O, takma adını öylesine benimsemişti ki, asıl adı Nevres Receb'i kullanmaz olmuştu. İzmir'deki anıtın üstünde de bu takma isim yazılıdır. Eğer bir kaç kadirbilir insan çıkmasaydı, şereflerin ve himmetlerin haksız bölüşülmesinde, bu gerçek kahramanlar'ın hissesine bu kadarı bile düşmiyecekti.

Hazin, fakat neylersiniz ki gerçek!..

★★★

ra, Balkan Harbi içinde memleketimize gelip, o meşhur «**Hastanın baş ucunda**» eserinde, Nevres Receb'i «**ateşli bir Jön Türk**» olarak vasıflandırdı. Fakat Katolik Basın, İtalyaya tam müzaheret havası içinde idi, bu «**anarşist Türk**» ün Fransa'dan çıkarılmasını istedi.

Nevres Receb'in bu mücadele safhası içinde pek samimî, vefakâr, kendisi gibi düşünen bir dost'u vardı: Hamza Osman.. Şeyh Şamil'in asîl kanını taşıyan ve daha onaltı yaşında, Nevres Receb gibi Teşkilât-ı Mahsusa saflarına katılan Hamza Osman, arkadaşının yardımına koştu: Ailesinin Fransada, nüfuz sahibi dostlarının delâletiyle Nevres Receb'i Polis'in takibatından kurtardı ve zaten yaz ayları da gelmiş olduğundan tatilini geçirmek için İstanbulda, kendi ailesinin yanına misafir olarak gönderdi.

★ — **BALKAN MUHAREBESİ HAZIRLIĞI VE MÜSECCEL İKİ TÜRK DÜŞMANI:**

1911 yaz mevsimi, Haçlıların, Türklüğü Avrupa topraklarından söküp atma hazırlığının şaha kalktığı yıldır.

Nevres Receb İstanbulda, hükümeti, bu hazırlıklara karşı gaflet ve çâresizlik içinde buldu: İbrahim Hakkı Paşa, Trablus - Garb harbinin hazırlık safhası içinde, Roma'da sefirdi ve bu komplonun farkına varmamıştı. Mebusan Meclisinde muhalefetin ağır ittihamlarıyla düşmüş, yerine, Sultan Hamid'in yadigârı Said Paşa, sekizinci defa sadrıazam (başvekil) olmuştu. Trablus - Garb müdafaasını Devlet değil, vatansever genç zabitler yapıyordu: Enver, Mustafa Kemal, Eşref, Ali Fethi, Fuad, Süleyman Askerî, Reşid, Ali, Cemil, Fehmi ve bir avuç arkadaşları...

Nevres Receb Pariste iken, Balkan

devletlerinin nasıl çalıştıklarını ve Batılı ülkelerde nasıl korkunç yardımcılar bulabildiklerini görmüş, öğrenmişti: Uyuyan, en sarih haklarını savunmadan âciz olan sadece bizdik. Milletlerarası gizli bir komite, Türklüğü Asya'ya sürecek olan Balkan Harbini hazırlıyor, Sırp, Karadağ, Yunan, Bulgar ve Rumen devletleri arasındaki anlaşmazlıkları gidererek, Türklüğe karşı tam bir anlaşma peşinde koşuyordu. Bu hazırlığın başlıca tertipçileri içinde «**Balkan Cemiyeti**» nin kurucuları (Bukston Biraderler) vardı.

O tarihte Rumanya'da tarafsızlık politikasını savunan Bratyanu Kabinesi ikti darda idi. **Balkan Komitesi**, Rumanyayı tarafsızlık politikasından ayırıp, Bulgar - Sırp - Karadağ - Yunan ittifakına sokmayı tahakkuk vazifesini, Bukston Biraderlere vermişti. Bu müseccel Türk düşmanları, üzerlerine aldıkları vazifeyi gerçekleştirmek üzere Bükreş'e gelmişlerdi. Türk Teşkilât-ı Mahsusası, o günkü hükümetin pasif ve çâresiz siyaseti için de, yaklaşan tehlikeye karşı kendi mütevazı imkânlarıyla mücadeleye kararlı Balkan Başşehirlerindeki haberalma örgütlerini seferber etmişti. Fakat bu yetersiz karşı koyma faciayı durduracak çapta değildi. Nevres Receb, kendisini fedaya karar verdi ve Bukstan Biraderleri öldüreceğini, böylelikle Türklüğe karşı açık mücadelenin hiç olmazsa perde arkasına çekileceğini söyledi: Bunu dinliyenler, kendileri de, icabında böyle bir şerefli vazifeyi tereddüd etmeden başaracak insanlardı: «— **Peki...**» dediler.

★ — HEDEFİNİ BULAN İKİ ŞEREF KURŞUNU :

Nevres Receb, kendisine temin edilen sahte bir ad ve pasaportla Bükreş'e gitti. İki İngiliz, Bratyanu hükümeti ile temas halinde idiler. **Balkan Cemiyeti**, 1911 sonunda yüzündeki maskeyi çıkarmış, hedefini açıkça ortaya koymuştu. Her Barkan Başşehrinde, birer şubesi vardı. Gizli açık çok kaynaklardan malî geniş yardımlar gören ihtilâl hareketi, sık sık konferanslar veriyor, Balkanlardaki «**yabancı**» tahakkümünün son bulma gününün geldiğini, bu gayeye yakın gelecekte savaşsız erişilemezse silâhların

Yahya Kemal ve Nevres Recep

Kahramanlığa hayran olan Yahya Kemal, 1903 le 1914 arasında Paris'te idi ve Nevres Receb'i tanıdı. Çok iyi dost idiler. Bukston Biraderleri nasıl ve ne sebeple vurduğunu da biliyordu, Olimpia Sinemasının perdesini ne sebeple delik deşik ettiğini de... Bir milletin olduğu kadar, o milletin fertlerinin de ideal için kendilerini feda etmelerinin derin hazzına ermiş olan şair, Nevres Receb'e karşı daima derin bir hayranlık ve takdir duydu. Bükreş hapishanesinden, ancak Türk - Alman kuvvetlerinin Rumen başşehrine girmesinden sonra kurtulan mücadelecinin İsviçre'ye, hasta ciğerlerini tedaviye gönderildiğini öğrendiği zaman, bu tedaviye delâlet etme vazifesini üzerine alan dostu Hamza Osman'a bir mektup yazdı ve Nevres Receb'e alâka göstermenin, kahramanlığı bizzat kucaklamak ve tebcil etmek olduğunu hatırlattı.

Eski Paris... Bu, ideallerin kaynaştığı devre içindeki Paris... Bakınız, Yahya Kemal, bu yılları nasıl anlatır:

Eski Paris'te bir ömür geçti,
Jaures'in gür sedâsı devrinde,
Eski Paris'te bir ömür geçti,
İdeal rüzgârlarıyla hür geçti,

Başka yıldızda bir hayat imiş o,
Yaşamak zevki her saatte esen,
Daima nurlu bir geceydi zaman.

Başka yıldızda bir hayât imiş o,
His ve haz yüklü kâinat imiş o.

Kimbilir, bu ideal, haz ve his, hayatlarını mukaddes bildikleri dâvalar için seve seve verenlerin getirdikleri mefkûre havası mıydı? «Kendi gök kubbesi» ni arıyan Yahya Kemal için en sağlam ve velût ilham, kahramanlık idi. Onun için, Nevres Receb'i sevdi, çok sevdi ve unutmadı...

KURTARANLAR.., **Nevres Receb (Hasan Tahsin), o müseccel Türk düşmanı Bukston Biraderleri vurduktan sonra, Rumen mahkemesi tarafından onbeş sene hapse mahkûm edilmiş, hücreye konulmuştu. Bu elem ve zulüm günlerinde verem oldu. Beş yıl süren mahbes hayatından onu, Türk - Alman kuvvetlerinin 1916 da Bükreş'e girişi kurtardı. Yukarıki klişe, Harb Mecmuasında çıkmıştır ve karlar altında Bükreş'e giren Osmanlı kuvvetlerini, asırlarca kendilerini adalet ve eşitlikle idare eden büyük ve efendi bir milletin askerlerini, yine saygı ve sevgi ile selâmlıyan Rumanyalıları göstermektedir.**

konuşacağını bildiriyor, hepsi sahte ve düzenlenmiş zulüm vesikaları, filimler gösteriliyor, bu harekete katılmanın «**Medeniyet ve Hıristiyanlık borcu**» olduğu ilân ediliyordu. Kesif propoganda, Bükreş'de tesirini göstermiye başlamıştı.

Nevres Receb, **Balkan Cemiyeti**'nin şehrin merkezindeki binasında tertip ettiği son ve büyük gösteriye girebilme imkânını buldu. Ön sıralarda yer almıştı. Konferans ve gösteriler sona erdiği zaman kapıdan geniş hole çıktı ve iki kardeşin gelişini bekledi. Bukston'ların görünmesiyle beraber, ardı ardına iki el ateş etti: Kurşunlar hedefine isabet etmiş, John ve William Boxton'lar üstüste devrilmişti. Garib bir tesadüf, iki kurşunda, iki kardeşin karınlarına saplanmıştı. Ağır yaralı idiler. Nevres Receb'in hemen yanında ve nereden belirdiği anlaşılmıyan, **Balkan Cemiyeti**'nin Sırbistanlı iki muhafızı birden üzerine atılmış, ateşe devamına mâni olmuştu. Etraf karışmış, Bukston'lar hemen hastahaneye kaldırılmışlar, derhal tıbbî müdahale yapılmış, iki komiteci kurtarılmış, fakat, fesadlarına ve tahriklerine devam edemiyecek şekilde sakat kalmışlardı. Artık, âlîl vücutlarını sürüklemek zorunda idiler.

Bir kahramanın elinden çıkan iki kurşun, yapılabilecek en şerefli vazifeyi yerine getirmişti.

★ — ISTIRAB YILLARI VE KURTULUŞ :

Nevres Receb, gayesine eriştikten sonra, Rumen hâkimlerinin önünde hiç bir şeyi gizlemedi: Asıl hüviyetini, ga-

yesini, bütün «neden» leri aydınlığa çıkararak anlattı ve ölüme hazır olduğunu söyledi. Bu ferdî cesaret, soğukkanlılık, hâdisenin aslâ şahsî bir tarafı olmadığı, milleti için hazırlanmış haksız bir komployu tesirsiz bırakmak yolunda ifa edilmiş vatan vazifesi olduğunu söylerken, Balkanlarda hazırlanan dramın nasıl facialı neticeler getirebileceğini de o geniş kültürü ile izah etme fırsatını buldu: Bütün dünya basınını yakından alâkadar eden heyecanlı safhalar geçiren mahkeme, vak'aya göre adilâne bir karar verdi: Nevres Receb, on beş sene hapse mahkûm oldu ve Bükreş hapishanesinde hücreye konuldu.

O'nu, Osmanlı hükümeti değil, Teşkilât-ı Mahsusacılar, vefakâr bir sevgi ile asla unutmadılar: Zaten ailesinden arıyacak çok kimse de yoktu. Bugünkü

Aziz arkadaşı Nevres Receble, Teşkilât-ı Mahsusa kadrosunun en genç unsurları olduğu günlerde, Hamza Osman Erkan. Kader, aradan elli yıl geçmesinden sonra, bir nisyân perdesine bürünen ve bugünkü Türk neslinin «âmentüsü» olması şart olan gerçekleri, bugün hayatta kalabilmiş üç beş emektardan birisi olarak, aziz arkadaş'a anlattırmayı nasib edecek, hattâ vazifelendirecektir...

nesle, belki böylesine bir vatanperverliği anlatmak güçtür: Fakat nesillerin yüzünü, ancak, böyle olanlar aklatabiliyor...

1911 son baharından, 1916 kışına kadar beş senelik hücre hayatı, Nevres Receb'de, tam bir «**ruh istifası**» yaptı ve hapisanede devamlı olarak okumakla geçen istirab seneleri içinde, bakımsızlık, Balkan Harbinin felâketli neticelerinin asîl ruhundaki akisleri, Birinci Dünya Harbinde Rumanya'nın düşmanlarımız arasında savaşa girişi ve O'nun bütün hain, insafsız şer kuvvetlerince «mim» li mahkûm oluşu, gördüğü tazyikler, ciğerlerinden dertlendirmiş, hastalanmıştı. Rumanyalı Türklerin gizli yardımları, bu hasta vücude eski sıhhatını iade edemiyordu. Nihayet, O'nun bile beklemediği bir mucize oldu: Türk kuvvetleri, Almanlarla birlikte Rumanyayı işgal ettikleri zaman, Teşkilât-ı Muhsusanın vazifeli evlâtları, Bükreş Hapisanesinin kapılarını, minnet ve şükranla bu kahraman kardeşlerine açtılar: Karşılarında, hasta, zayıflamış ve çökmüş bir beden içinde, ruhu ve azmi dimdik Nevres Receb hasretle onların kollarına atıldı ve macerasını bilen Fırka Kumandanı miralay Nazmi Beyin temin ettiği hususî vagonla İstanbula geldi.

Bir müddet İstanbulda tedavi edildi. Fakat, başta Enver Paşa olarak O'nun kahramanlığını bilenler, İsviçre'de tedavisini lüzum gördüler. O, artık **Nevres Receb** adını, yâni öz ismini kullanamazdı: Çünkü, böylesine siyasî bir suikasdı sür'atle başarabilmiş olan kişiyi, tarafsız İsviçre bile korkusuzca kabul edemezdi. Kendisine yeni bir ad bulundu: Öyle bir ad ki, bugün, İzmir'de, Konak meydanındaki şehitler anıtında adı bu sonraki isimdir. **HASAN TAHSİN!...**

★

Gelecek sayıda, Nevres Receb **(Hasan Tahsin)** le beraber İsviçre'ye gideceğiz ve bu t e d a v i yılları içinde, O'nun bir b a ş k a macera hazırlığını takip edeceğiz: İngiliz Avam Kamarasını havaya uçurma hazırlığını ve İzmir Kordonboyunun ilk yiğit şehidini...

İkinci Meşrutiyetten Günümüze Kadar :

SİYASİ CİNAYETLER

"Yoketme sistemi,, aynı metodlarla devam ediyordu :

Zeki Beyi de karanlıkta tabanca ile öldürdüler...

★ — «CİNAYET DEĞİL, VAZİFE!.»

Meşrutiyetin ilânı üzerinden handiy se ÜÇ YIL geçmişti. O coşkun ümitlerden ortada eser yoktu. Herkeste, bir «suçlu aramak» ihtiyacı vardı ve bilhassa muhalefet, memleketin içinde çırpındığı acıları, iktidar mevkiindeki İttihad ve Terakki'ye yüklerken, ölçülerini kaybediyordu. Bu arada, fikir ve ilim sahibi olanların tenkidleri, daha derin akisler yapıyor, gazete sütunlarından Mebuslar Meclisi kürsüsüne atlıyordu. Bu hareketin başında da, Maliye mevzularında derin bilgisi ve pervasız görüşü ile Zeki Bey bulunuyordu: Zeki Bey, İmparatorluğumuzun malî işlerini eline geçirmiş olan, yabancı sermaye ve kapitülâsyonların kurduğu idare olan «**Düyun-u Umumiye**» nin kontrol kalemi müdürü idi. Bu vazifesinin icabı olarak, başkalarına SIR olan birçok bilgilere sahipti. Bunları, pervasızca ve mem leketin menfaatine olarak telâkki ettiği ölçüler içinde açıklıyordu. Muhalefete mensup mebuslar, bu ifşaat sayılacak bilgileri ellerine alıyorlar, Maliye Vekili Cavid Beyi güç durumlara sokuyorlardı. O günlerde bir de «**Fransa'dan istikraz**» haberleri dolaşıyordu. Hazine

ZEKİ BEY **1870 de İstanbulda doğmuştu. Galatasaray ve Mülkiyeyi bitirdi. Fransada maliye ve iktisad üzerinde ihtisas yaptı. Tarihçi Murat Beyle «Mizan» da kalem hayatına girdi. Düyun-u Umumiyede önce Mühimme kalemi müdürü, sonra komiserlik müdürü oldu. Mercan idadisinde ve Mülkiyede senelerce Fransızca okuttu. Öldürülmesinden bir yıl kadar önce, İktisat ve Maliye ansiklopedisine başlamıştı.**

Cinayete kurban gittiği zaman, kırk bir yaşında idi.

boştu. Ordunun ihtiyaçları sonsuzdu. Sultan Hamid idaresi, Çanakkaleyi bile geçemiyecek feci ve güçsüz bir donanmayı miras bırakmıştı. Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket Paşa, Cavid Beyi tazyik ediyor, Balkanlardan esen tehlikeli havanın fırtına halinde memleketi sarması ile, perişanlığın mukadder olduğunu bağıra bağıra söylüyordu. Arnavutlukta iç ayaklanma başlamıştı. Meclis, vatanın temel dâvalarını unutmuş bir halde idi. Gazetelerin halk indinde itibarı büyüktü. Sıkı ve nefes aldırmaz sansür ve baskıdan kurtulan kalemler,

alabildiğine hürriyet havasının içinde, ölçülerini şaşırmışlardı. Bir yıkma, kötüleme havası gönülleri doldurmuştu.

Bu fikrî şuur perişanlığı, karanlık duygulara yol vermiş, **sokakta insanları öldürme ve istenmiyen fikirlerden bu yoldan kurtulma hareketi** başlamıştı. Balkan Komiteciliğinden politika dersi almış olan İttihad ve Terakki'nin müfrit unsurları, nihayet bu yola sapmışlardı. Serbestî gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi, Seday-ı Millet gazetesi sahibi Ahmet Samim Beyler, bu şekilde öldürülmüşlerdi. Karanlıkta ve tabanca kurşunu ile ... Kaatiller de bulunmamıştı. Fakat işlerin içyüzlerini bilenler, öldürenlerin isimlerini kulaklara fısıldıyorlardı: Öldürenlerin ve bilhassa bu «kiralık kaatiller» i teşvik edenlerin... Bir kısmı «— Hayır, böyle değil... öldürenler de, bu ölümleri istiyenlerdir. Ortada şahsî hisler dolayısiyle öldürülmüş kimseler yok.. Susmaları ve hayat sahnelerinden çekilmeleri, vatan için faydalı ve hattâ zarurî olanlara atılmış şeref kurşunları var.. Bunlar cinayet değil, birer vazife...» diyorlardı.

Memleket, böylesine ayrı kamplara, ayrı yollara ayrılmıştı. Sokaklarda ve karanlıklar içinde, yuvasına dönen ve kendisi gibi düşünmiyen insanları, bir mahkeme kararı olmadan öldürülmiye lâyık kadar suçlu sanan zihniyet yerinde durabilir miydi? Elbette olan siyasî cinayetler yolu devam edecekti. Bu da kendisine hâs prensipleri olan **«tedhiş yolu»** idi. Bir kerre o yola girilmiye görsündü: O yol, hak ve adaleti ellerinde tutanlarca mubah görüldüğü ândan itibaren kanun dışı tedhiş havası, hisleri ayaklandırır, suçluları bulunmıyan cinayetler dizisi tarihin ak sahifeleri üzerinde siyah lekeler olurdu. İşte, 1911 yani İkinci Meşrutiyetimizin üçüncü yılı, böyle bir korkular ve kinler devresiydi...

Elbette, muhalefet de haklı değildi: Ordu silâhsız, memleket teşkilâtsız, hazine bomboştu. Maaş, Sultan Hamid'den yarı zorla alınan paralarla ödenmişti. Cavid Bey, her şeyden evvel **durumu kurtarmak** zaruretiyle, seksen senedenberi devam eden yolu yine denemek, **borç almak** mecburiyetinde idi. Bu gerçeği, muhalefetin anlamamasına imkân yoktu. Fakat o zaman da, insan öldürmeyi hayâlinden bile geçirmiyen Cavid Bey ve arkadaşları, eli tabancalılar önünde gerilemiye ve susmaya mecbur oluyorlardı. Bu, ne acı neticeydi!..

★ — **BİR SEYAHAT TAVSİYESİ:**

Alemdar gazetesi sahibi, Hayrettin Paşazade Tahir Bey, Düyunu Umumiye kontrol kalemi müdürü Zeki Beyle, Ebussuud caddesindeki idarehanede konuşuyordu:

«— Bir müddet için seyahate çıksanız Zeki Beyefendi.. Geçen gün, Nançev'in zatıâlinize böyle bir teklifte bulunduğunu söylemiştiniz. Hem biraz dinlenmiş olursunuz..»

Tahir Bey, cümlesinin sonunu getirmeden duraladı. Zeki Bey, o babacan ve deryâdil haliyle tamamladı:

«— Hem de sizin öldürüleceğinize dair tehdit mektupları aldım. Başınıza bir iş gelmemiş olur.. Öyle değil mi Beyefendi?»

Hayrettin Bey, birden şaşalamıştı..

«— Benim böyle bir mektup aldığımı nereden biliyorsunuz, Zeki Bey?»

Zeki Bey, cüzdanından ikiye bükülmüş ve üzeri acemi bir yazı ile ev adresi yazılmış bir mektup çıkardı:

«— Sizinki posta ile mi geldi bilmiyorum, benimki, eve gelmeden bırakılmış. Bir çocuk getirmiş. Bırakmış ve gitmiş. Evvelki gece geldiğimde verdiler. Yemekten evvel okudum ve o gece, bir ihtiyat tedbiri olarak çıkmadım. Fakat gülünç bir tedbir tabiî.. Hasan Fehmi'yi ve Ahmet Samim'i nasıl vurdularsa, beni de öylece öldürecekler... Bunu biliyorum amma ne yapayım? Gidip Maliye Nâzırı Cavid Beye iltica mı edeyim?»

Tahir Beyin dudakları titriyordu.. Zeki Beyin, bütün dostlarını hayran bırakan o deryâdil, babacan haline rağmen, şu ânda elemle kısılan sesi ve yaralanmış izzetinefsinin tuğyanı, şiddetli bir mizacı olan Alemdar gazetesi sahibi ve İstanbul mebusu Tahir Beyi, muha-

lefetin bu ağır üslûblu şahsiyetini kalbinin en gizli yerinden zedelemişti:

«— Bu adamların her şeyi yapacaklarını bilirsiniz Zeki Bey.. Hasan Fehmi Beyi, hele o bahtsız Samim'i nasıl hunharca öldürttüler hatırlarsınız. Size karşı nasıl sönmez kinleri var, onu da tahmin edersiniz.. Hiç olmazsa kısa bir zaman için uzaklaşsanız diyorum.. Kısa bir zaman için..»

Zeki Bey güldü:

«— Sonra ne olacak? Yeni bir vatan mı bulacağım veya İttihatçıların insafa gelmelerini mi bekliyeceğim? Benim için kurtuluş yoktur, Tahir Beyefendi.. Ben, onların zafer halinde ilân ettikleri istikrazın iç yüzünü ortaya koydum. İstatistiklere ve ilme dayandım. İdarî aciz, müdafaa unsuru bulamadığı zaman zulme mecbur olur. Zulüm de kanun yoliyle olmaz. Gayrımesul ellerde ve gayrı kanunî olur. Onlar bu yolu takip ediyorlar. Hasan Fehmi Beyi ve Ahmet Samim'i böylece öldürmediler mi? Samim'i vurmadan bir hafta evvel, dahiliye nazırı davet edip kendisine mutasarrıflık teklif etmedi mi ? Samim kabul etseydi ne olacaktı? Bir kaç zaman sonra fırsatını bulup onu teşhir edecekler ve posa gibi fırlatacaklardı. Bana gelince ben, Düyunu Umumiyede müdürlük vazifelerinden birisini işgal ediyorum. Devletin malî mürakabesini elinde tutan bu müessesede vazife icabı öğrendiklerim onları huzursuz ediyor. Bunları yazıyorum da.. Hem, muhalefeti temsil eden sizin gazetenizde.. Onun için Tahir Beyefendi ben, temyizi gayrı kaabil olarak mahkûm edilmişimdir. Otuz bir mart vakasına ismimin nasıl karıştırılmak istendiğini de hatırlarsınız. Divanı Harb, hem de o korkunç günlerin divanı harbi, daha ilk celsede beni beraet ettirmişti. Çünkü kelimenin mutlak mânasiyle masumdum. İlk tecrübede muvaffak olamayınca, işi, zorbalığa dökecekleri malûmdu. Kendimi değil de, arkamda bırakacakları düşünüyorum..»

★ — **«CAVİT BEYİ GÖREYİM Mİ?»**

Hayrettin Bey, elini dostunun omuzuna koydu:

«— Zeki Bey.. Ben, kendimi de size karşı mesul addediyorum. Bu mücadeleyi benim gazetemde yaptınız. Hakkınızdaki kararda ben de sebep ve âmil oldum sayılır. Bana müsaade eder misiniz ki, gidip Maliye Nazırı Cavit Beyi göreyim ve sizin bundan sonra matbuat sahasından çekileceğinizi söyliyeyim. Ne

İKİ KATİL **Zeki Beyin kaatilleri olan Ahmet ve Nazım, suçlarını itiraf etmişler, fakat Zeki Beyi neden, niçin ve ne sebeble öldürdüklerini açıklamamışlardı. Sadece, sorguları sırasında kendisinin şahsî düşmanları olduğunu söylemişlerdi. Zeki Beyin malûm şahsiyetinin, ferdî bir düşmanlığa nasıl sebeb olabileceğini soran olmamıştı!..**

Yukarıdaki klişe, ünlü karikatürist rahmetli Cem'in çizgileridir ve Cem, yakın dostu olan Zeki Beyin kaatillerinin muhakemesini takib ederek, kaatillerin mahkeme huzurundaki bu pervasız duruşlarını tesbit etmişti... Ne var ki bu çizgiler, ancak, İttihad ve Terakki iktidardan düşüp, Kâmil Paşa hükûmeti kurulunca neşredilebilmişti.

olur Zeki Bey.. Görüyorsunuz ki, kuvvetler arasında muvazene yok. Herşeyden evvel sizi kurtaralım. Siz, memlekete lâzım adamsınız..»

Zeki Bey, o mutavaatkâr halini kaybetmişti. Gözlerinde katî bir azim ve her şeye karar vermiş insanların iradesi vardı:

«— Aslâ.. Aslâ Tahir Bey, dedi, aslâ.. Benim dirimden, fikrimden, dâvamdan korktular. Ölümüm de onlar için tarihin alınlarına kara leke olarak kalmasını isterim. Bir gün gelir bu memlekette de hakikî hürriyet kurulur ve ben rahmetle, onlar da lânetle anılırlar..»

O akşam Tahir Bey, Zeki Beyi yalnız bırakmadı ve Bakırköydeki evine beraber götürdü. Zeki Bey, mütevekkil, bütün ısrarlarına rağmen dostunun gösterdiği yakınlığa müteşekkir, ayrılırken gülüyordu:

«— Bu şerefi refakat her ân devam edecek mi Beyefendi?»

★ — ZEKİ BEY ÖLDÜRÜLÜYOR:

Bu konuşma, 1327 (1911) senesi haziran ayının 23 üncü günü olmuştu. Ertesi gün Zeki Bey, yine Düyunu Umumiye deki vazifesine gelmişti. Hükûmetin yapmış olduğu istikraz üzerine bir seri makale yazan maliyeci, Cavit Beyin, (Malî zafer) olarak ilân ettiği neticeleri, ilmî görüşlerle tenkid etmiş, cevapsız kalmıya mahkûm deliller ileri sürmüştü. Zeki Bey, o gün, geç vakte kadar çalıştı, dört yazı daha hazırladı, bunları bir zarfa koydu ve hademesini çağırdı:

«— Bunları yarın sabah erkenden Alemdar gazetesine götürür, bizzat Tahir Beyefendiye verirsiniz.»

Zeki Bey çıkmıya hazırlanırken Alemdar muharrirlerinden Rüstem Bey çıkageldi ve, o gece Bakırköye bir akrabasına davetli olduğunu söyledi. Zeki Bey, arkadaşının kendisini yalnız bırakmak istemediğini anlamıştı. Beraber çıktılar.

O gün ve ertesi gün, hâdisesiz geçti. Zeki Beyde, garip bir tevekkül vardı: Yılanın büyüleyici bakışları önünde kadere boyun eğen müdafaasız bir kuşun tevekkülü...

Ertesi gün, Haziranın yirmi yedisi idi ve Zeki Bey, Düyunu umumiyedeki meslek arkadaşlarından birisine akşam yemeğine davetliydi. Bir ân gidip gitmemekte tereddüt etti. Nihayet, benliğine hâkim olan tevekküle boyun eğdi, gitti.

Vakit, gece yarısına gelmişti. Zeki Bey, iki arkadaşiyle beraber ve tren hattının mukabil tarafında olan kendi evine yirmi dakika kadar mesafede bulunan dostunun evinden çıktı. Yolda, arkadaşlarından birisi ayrıldı. İkincisi de, önceki sokakta ayrılacaktı. Gecenin sessizliği ve karanlığı içinde Zeki Bey, arkalarında hafif ve müteredditt ayak sesleri duyar gibi oldu, vehim zannetti ve bu karışık hisler içinde ikinci arkadaşının da ayrılmasına ses çıkarmadı. Zaten yol da yarılanmıştı.

Şimdiki adı Zeytinlik, o zaman Nişatiye olan sokak başında, yol, dörde ayrılıyordu. Zeki Bey, insiyakî bir hareketle arka cebinde bulunan küçük elektrik lâmbasını yakmak istediği anda, arkasına isabet eden köşeden arka arkaya ve çok yakın mesafeden üç silâh sesi duyuldu. Zeki Bey, hiç ses çıkarmadan, kalbini delip geçen bu kurşunlarla sendeledi, sonra kökünden ayrılan bir ağaç gibi yere yıkıldı. Silâh sesleri üzerine sık evler bulunan sokaktan pencereler açılmış, ne oluyor, kim o, sesleri duyulmuş, nihayet bir kaç kişi sokağa çıkarak bütün semtin tanıdığı Zeki Beyin ölüsüyle karşılaşmışlar ve polise haber vermişlerdi. Silâh seslerini duyanlar, birden fazla insana ait olduklarını zannettikleri süratli ayak seslerinin, Veli Efendi çayırı istikametinde koştuklarını da söylemişlerdi.

★ — KAATİLLER YAKALANIYOR:

Bakırköy o zaman, ne Yeşilköye, ne de Veli Efendi çayırına doğru yayılmamıştı. Etrafta kaçacak ve gizlenecek yer yoktu. Polis, derhal harekete geçti ve biraz da, kaatillerin bu mevzuda tecrübelerine rağmen şaşkınlığı ve tesadüfün yardımıyla, Çerkes Nâzım ve Ahmet isimli iki kişiyi yakaladı.

Bunlar, gecenin bu ileri saatinde ne-

den o civarda dolaştıklarını izah edemiyorlardı. Fakat hakikatta kaatil bunlardı... Çünkü, aynen Hasan Fehmi ve Ahmet Samim cinayetlerinde olduğu gibi, aradan seneler geçecek, başka hâdiseler kaatilleri ortaya koyacaktı. Nitekim Nâzım ve Ahmet de, Zeki Beyi öldürdükleri için değil, daha sonra, İttihadı Terakki liderleri arasında meydana çıkan bir telâkki ihtilâfiyle, Ermeni mebuslarından Vartakes ve Zöhrab'ın öldürülmesiyle neticelenen hâdisede, faillerin yine bu iki adam olduğunu tesbit eden Cemâl Paşanın kararıyle idam edildiler.

Hâdise, diğer iki cinayette olduğu gibi derin bir akis bıraktı. Muhalif Basın, sıkı tazyike rağmen ağır neşriyat yaptılar ve kaatilin yine «bazılarınca malûm olmasına rağmen meçhul kalacağını» iddia ettiler. Politikaya karışmıyan «Serveti Fünûn» bile şu fıkrayı neşretti:

«— Haziranın 27 nci akşamı, Bakırköyünde geceyarısı, dostları ile birlikte aile ocağına avdet ederken, mel'un ve kasıdlı bir elin attığı ruvelver kurşunuyla bir ânda cansız yere yıkılan Zeki Bey, bu vatanın kifayetsiz ve bedbaht fikir ve kalem hayatının ümidlerindendi. Ölümü

(Sonu 1173 üncü sahifede)

Yahudi mizacının kuruluşu ve ikbal devirleri

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **GÖÇEBELİĞİN ADI :**

İBRANÎ'nin lûgat anlamı GÖÇEBE olunca, bu ismin bir milletin kaderine hâkim olması, tarihin değişmez hükmü ve Yahudiliğin ebedî kaderi olarak tecelli etti ve Musevîler, bu sebeble, dünyanın bütün kurulu düzenlerine, devamlı fikirlerine, beşeriyetin müsavat yolunda yaptığı mücadelelerde kendi hisselerine düşenin yetersizlik kini ve hıncı içinde bütün istikrar varlıklarının amansız ve pazarlıksız düşmanı kesildiler.

Mısır'dan kovulmanın bile bir lûtuf haline geldiği yıllardan bugüne kadar geçen beş bin yılı aşkın zaman içinde bu his, Yahudiliğin nesiller boyu devam ettirdiği duygu oldu. GÖÇEBELİK, Musa'nın dinî ve idarî liderliği altında uzun ve meşakkatli yolculuğu sonunda nihayete erecek miydi? ON EMİR'de Yahova adına söylenenler, hayatı ve yaşaması belirli bir toplum içindir : Fir'avinlerin zulmünden kaçanlar, böyle bir ümid içinde idiler.

Musa ve beraberindekiler, Sinâ dağından ve Suriye çöllerinden geçerek, **Kadeş = Ayn-ı Kudüs**'e gelinceye kadar hep kendilerine mensup olan kavimler

Garip Dikkatsizlikler!

Dünya Otomobil Kralı Henry Ford, yakın alâkası bulunan The Dearborn İndependent gazetesinde, Amerikayı birbirine katan ve dünyada Yahudiliğin gizli çalışmalarını açıklayan yazı serisine başlık ararken, metinde geçen tâbir «SERSERİ YAHUDİ» idi. Buradaki «serseri» tâbiri, İbranî kelimesinin lûgat mânası olan GÖÇEBE değildir. Avârelik, başıboşluk, gayrının sarih hakkına fütursuzca el atan anlamına geliyordu. İlk baskılar belirince, serinin adı şu oldu: Beynelmilel Yahudi (The international Jew.)

1943 de Türkçeye çevrilen, kısa zamanda sayıları «tükeniveren», hattâ piyasaya çıkamıyan ve basıldığı matbaanın adı bile bulunmıyan bu «tercüme» nin bir eksiği vardı: The Dearborn İndependent, Yahudi gizli teşkilâtının geo-politik mihraklarını gösteren bir de harita neşretmişti. Türkçe tercümede bu harita yoktu.

Çünkü, bu haritada TÜRKİYE, ÜÇ ANA MİHRAK'dan birisi idi.

Tercüme elbet de bir cesaret'ti... İkinci defa basılamadığına göre, hâlâ bir cesaret... Fakat böylesine cesaretlerin de dozu vardı: Neticesi hemen yokoluveren cesaretin boyu, haritaya kadar erişememişti...

Ve, hiçbir ilgili de, bu garib dikkatsizliğin ardındaki gerçeğe el atamadı. El atmak ne tâbir!...

Bakamadı!...

On Emir ve Süleyman

ON EMİR, Yahudiliğin temel mânevî kaideleri idi. Bunların arasında, başkalarının ırz ve namusuna saygı da geliyordu.

Davut, Yahudiliğin temel şahsiyetlerindendi. Gayet güzel bir sesi vardı. Şair ve duygulu idi. Tevrat anlatır ki, bir gün, sarayının damında gezerken, yıkanan çok güzel bir kadın gördü. Kim olduğunu sordu: «— Maiyet zabitlerinizden Orya'nın karısı ...» dediler. Orya'yı çağırttı. Kendisini hükümdar Davut'un davetiyle mesut olan genç zabite, Mısırdaki kumandana götürmek üzere kapalı zarf içinde bir emir verdi: Bu emir de, Orya'nın Yahudilerle savaş halindeki Moablıların üzerine küçük bir kuvvetle gönderilmesi ve neticeyi almadan dönmemesi bildiriliyordu.

Bu, Orya'nın ölüme mahkûmiyeti idi. Nitekim kumandan Yoab, hükümdar Davut'un bu emrini yerine getirdi: Orya, yanında birkaç kişi ile düşmanın nerede olduğunu bilmediği siperleri üzerine gitti, atılan bir okla öldürüldü. Ölüm haberi Kudüs'e, gelince de Davut, dul kalan güzel karısını aldı.

İşte, adı Beyt-i Sebba olan bu kadın, Davut'tan sonra tahta geçen ve Yahudilerin en büyük hükümdarı, aynı zamanda peygamberi olan Süleyman'ın annesidir.

Bu fıkranın içindeki klişe de, ünlü ressam G. A. Harrer'in tablosudur ve Davut'un Orya'yı ölüme gönderen fermanını alırken gösteriyor.

ON EMİR, böylece bizzat Süleyman tarafından bozuldu: Tevrat, Kitab-ül-Mülûk'ün 38 inci sahifesinde şöyle der: «— Lâkin Davut'un yaptığı bu şey, Rab'bın yanında kötü idi.»

Bugün, Yahudi sermayesi ile **ON EMİR**, aralarında bizim Türkiye Cumhuriyeti sinemaları da dahil, bütün dünyada gösterilir. Fakat, tamamen bir tarihî gerçek olan Süleyman'ın günahından kimse bahsetmez!

Edemez; çünkü bunu söyliyen dilleri susturacak, kalemleri kıracak, düşünen kafaları gövdelerinden ayıracak «gizli kuvvet»ler, dünyaya hâkimdir.

arasından geçmişler, bazıları Benî İsraili iyilikle, bazıları düşmanca karşılamışlar; aralarında çarpışmalar olmuş; nihayet Musa'nın kudreti ile aralarındaki kabile anlaşmazlıklarını unutmuşlar, yaptıkları akın sonunda, yüzyıllardan beri rüyaları olan **ARZ.I MEV'UT**, yani Vaadedilmiş Vatan Toprakları'na girmişlerdir ki, burası da şimdiki İsrail devletinin elinde olan dar şerit'in asıl genişleme bölgesi olan KUDÜS'tür...

★ — **HÂKİMLER DEVRİ :**

Musa'nın ölümünden sonra yerine «**Rab Musa'nın Hizmetkârı**» Yaşua geçti. Bu tarihte Benî İsrail şu kabilelere bö-

şe, Bünyâmin, Yuda, Simeon, Levi, Isahar, Aser, Zeblon, Neftali, Dan kabilelelünmüştü: Ruben, Gad, Efrayim, Menari. Benî İsrail'in komşuları da Doğuda Moab ve Amûn, güneyde Amâlika, Ken'âniler, Amurlar, Edumlar ve Madyanlardı. Benî İsrailliler kılınç, yay ve okla silâhlı idiler. Bir kaleyi nasıl ele geçirebileceklerine dair bir tecrübe ve fikirleri yoktu. Herşeyi, **içeriden ve gizlice** halletmek geleneği, daha o zamanlarda yerleşmişti. Bir taraftan her şeyi Yâve (Allah)ın kendilerini üstün kavim sayması inancına bağlamak, öte yandan ele geçirmek istedikleri şehirleri ve kendilerine maletmek istedikleri fikri içinden fethetmek.. Bunun için de, **PARA** (ve bütün malî kudretlere) sahip olmak, zihinleri de, bu kuvvete karşı gelinemiyeceği inancı ile doldurmak... Museviliğin daha Benî İsrail zamanında yaşamak ve var olmak için benimsediği bu yol, zamanımızda da kendileri için biricik başarı yönü olmakta devam ediyor...

Yaşuva'nın başbuğluğunda Zihem şehri üzerine yapılan baskın da, daha önceden şehirde hainler elde etmekle başarıya ulaşmış ve Ken'âniler üzerine yapılan başka iki sefer de aynı sebeple zaferle neticelenmişti. Yeşua, bütün kabilelerin hâkimlerini topladı ve Musanın sözlerini, Benî İsrail'in bundan sonra ki nesilleri için de değişmez prensip halinde tefsir ve tahrif ederek yaydı:

«— Evvelâ düşmanın inancını kıracaksın. Kendine güvenini yıkacaksın. Ona ahlâksızlığı sokacaksın. Aile bağını çözeceksin. Toprağının gelirini eline alacak, onu sen kendi emeğinin uşağı yapacak, alıp sattıklarının aracısı olacaksın. Kuvvetinle elde edemediğini, hilenin yolundan ele alacaksın. Gaye için herşey mubahtır. Zamanın acele etmesini bekleme.. Sen zamanın ardından git. Sen bıkma... Onlar nasıl olsa bıkarlar ve meydan sana kalır...»

Bu devrede Benî İsrail, Ced'un, Yüftah, Şemsûn gibi kabile başbuğlarının idaresinde, göçebelikten kurtularak vatan olarak benimsediği dar şeridi genişletmeye çalıştı. Ne kadar gariptir ki, aradan beş bin yılı aşkın zamandan sonra, bugün İsrail'de, aynı «genişleme» dâvası ve derdi içindedir.

Aynı yollarla mı? O günden bugüne neler gelebilmiş, neler tarihin sinesinde yanmıyacak mazi olmuştur?

★ — TALUT ve DAVUT'un İKBAL DEVİRLERİ:

Beni İsrail'in Hâkimler devri, senelerden beri devam eden elîm bir istib-

---

Dünya Masonluğu, aslında müşterek kurallara bağlıdır, fakat her memleketin özelliğine, gördüğü ilgiye ve üzerine aldığı vazifelerin şümul ve ehemmiyetine göre, ayrı ayrı «mertebe» leri var dır.

Türkiye, bu bakımdan; «en zengin ülke» lerden birisidir.

Masonluk, kendi iç inançları içinde «muhafazakâr» dır. Bir ülkenin kendi özel gelişmeleri ile ilgilenmez. Asıl teşkilâtın kurulduğu zaman, yerleştiği ve yayıldığı memleketin, bu zaman içinde hâkim dil ve tâbirlerine bağlı kalır. Bunları kolaylıkla değiştirmez: Çünkü bunlar, dış âlem'le alâkası olmıyan iç çalışma safhası'dır. Masonluk, belirli bir idrak seviyesi ve bilim

Türkiye'de Masonluğun 33 Mertebesi

arar. Bu sebeple, yaşları genç bile olsa, kabul edilecek kişilerde, Masonluğun tarihi üzerinde tam bir bilgi sahibi olmak, temel şart tır. Bu bakımdan, tabirlerin mânası, değişmiş dil ve tâbirlerin haşmetine de dikkat edilir.

Şimdi, Türkiyedeki Mason teşkilâtının kademeleri ifade eden OTUZ ÜÇ MERTEBE'yi görelim:

1) Çırak, 2) Refik, 3) Üstad, 4) Gizli üstad, 5) Kâmil üstad, 6) Samimî kâtib, 7) Nâzır ve hâkim, 8) Mebâni kâhyası, 9) Dokuzlar müntehib üstadı, 10) On beşlerin müntehib münevveri, 11) Müntehib âli şövalye, 12) Mimar üstad-ı âzam, 13) Ruvayal, 14) Muazzam ve âli İskoçyalı, 15) Şark şövalyesi, 16) Kudüs Prensi, 17) Şark ve Garb şövalyesi, 18) Salib Verdi, 19) Âli Iskoçyalı, 20) Mehafil-i Muhterem âli üstadı, 21) Prusya şövalyesi, 22) Yalta Kralı, 23) Haymeneşin Reis, 24) Heymeneşin Prens 25) Tunç yılan şövalye, 26) Iskoçyalı Rahib, 27) Mâbedin âmir ve hâkim-i âzamı, 28) Güneş şövalyesi, 29) Âli Iskoçyalı Sen-Andre, 30) Kadusen şövalyesi, 31) Müfettiş-i âzam, 32) Ruvayal âli prens, 33) Hâkim-i âzam müfettiş-i umumî.

KUDÜS'ün İKBAL DEVRİ

Kısa süren Beni İsrail'in satvet devri, Yahudi tarihinin enginliğine mevzu olabilmek için, yüzyıllardır zorlanan ilhamların sınırlarını genişlettiği «hayâl âlemi» idi. Şairler, ressamlar, heykeltraşlar, yaşanılmamış haşmetin varlığını isbat için didindiler.

Yukarıki klişede, ünlü ressam Henri Sellüs'ün «Kudüs'ün ikbal devri» tablosunu görüyoruz: Ortadaki, Süleyman'ın Mâbedidir. Bu saha, daha sonra Hıristiyanlığa da beşik olacak ve dinler tarihinde efsaneleşecektir.

dadın tesiriyle vucüde gelmişti. Bu tarih devresi içinde Yahudiler, Ken'anîlerin, daha sonra kendilerinden tamamen başka bir kavim olan Filistinlilerin nüfuz ve hâkimiyeti altında kaldılar: Yahudi-Arab mücadelesi o tarihten başlar.

Yahudiler, Filistinlilerle iki defa savaştılar, ikisinde de yenildiler: Onlar, kendilerini Yave'nin terkettiği inancı ile, Efrayim dağlarının eteklerine kadar yeisli ve ümitsiz çekilirlerken, Filistinliler Tabut-ül-Ahd'i ele geçirdiler, Yahudi Havralarını tahrib ettiler ve Beni İsrail'i devletsiz bıraktılar.

Bu yıkıntı devri içinde bir kaç «korkmıyan adam» çıktı: Talût **(Savl)** ile İşmoil **(Samoel)** ve Davud'u Beni İsrail'i kendine gelebilmek hareketine sevkettiler : Talût, Bünyamin sıbtından idi. Filistinliler tarafından Beni İsrail'e vali tâyin edilen zalim kişinin konağının yanında olan evinde, hergün olup bitenleri görüyordu. O günlerde Amon'lular, Yabeş şehrini sarmışlardı. Talût, Beni İsrail'in eli silâh tutanlarını teşvik etti, bir gece hücumu ile Yabeş'i kurtardı. Bu beklenilmiyen başarı, Yahudilerin kararmış gönüllerini ışıklandırmıya yaradı. Talût'un kendilerine Yave (Allah) tarafından gönderildiğine inanan Beni İsrail onun etrafında toplandı, Talût ve oğlu Bonatan, Filistinlileri mukaddes toprakların bir kısmından sürdü, çıkardı. Yahudiye'nin güneyindeki İmâlıkalılarla da savaşlar oldu, bu günlerde, Beyt-ül-Lahim sıbtından Davut, kavmi-

nin önde insanı olarak belirdi, Talût'un kızı Mihlâ ile evlenerek, Hâkim'in damadı oldu, Filistinlilerin bir taarruzunda ölen Talût'un yerine memleketinin idaresini eline aldı.

Davut, İsa'dan 1000 yıl önce Yahudilerin hükümdarı olmuştu. O tarihte Asurlular, Mısırlılarla savaş halinde idi. Filistin topraklarını aşarak Yahudilere saldıracak iki büyük kuvvet arasında kanlı mücadele vardı. Davut, bu fırsattan istifade etti, ve İsa'dan önce 1020 yılında başlayıp, 930 yılına kadar devam eden doksan yıllık sükûn ve rahat devrini kurdu.

Devlet merkezi Habrûn'dan Kudüs'e taşındı. Filistinlileri yapılan çetin savaşlardan sonra Yave **(Allah)** a ait olduğuna Yahudilerin inandığı Tabut-ül-Ahid'i kurtararak, büyük bir törenle Sehyûn dağına yerleştirildi. Böylelikle Kudüs'ün Yahudi dünyası için, o gün bugün devam eden mukaddeslik vasfı konulmuş oluyordu.

Davut, Beni İsrail'in topraklarını genişletmek için yayılma savaşları da yaptı, Amon'luları yendi, Şam'a kadar olan havalide egemenliğini kurdu. Bu seneler, dünya Yahudilerinin hâlâ hasretle andığı ikbal devridir.

Fakat bu şan devrinde de, Yahudiliğin, yayılma sırasında bile ON EMİR'e karşı bağlı olmadığı gerçekleri meydana çıkmıştır : Davud'un büyük oğlu Amnûn, üvey kardeşi Abşalum'un kızkardeşi Tamar'a taarruz etmiş, kardeş kavgası başlamış, Abşalum, babasına karşı da ayaklanmış, Davut'un Beyt-i Seba'dan olan sevgili oğlu Süleymanın tahta geçmesini önlemek üzere mücadeleye girişmişti. Artık yaşlanmış olan Davut, elem içinde tahtını ve saltanatını, oğlu Süleyman'a devretmiş, Yahudi edebiyatının hâlâ söylenen eseri **Mezâmîr**'inde anlattığı kederleri dile getirerek ölmüştü.

★ — SÜLEYMANIN DEVRİ:

Süleyman devri, Beni İsrail'in «**altın devri**»dir: Süleyman, babası Davut'un savaşları yerine, Yahudileri, göçebelikten kurtarmıya gayret etmiş, onlara, bir yerde sâkin olmanın, azametli binalar yapmanın, çevreye hükmetmenin itiyatlarını aşılamıştı. Bu sıralarda Aramlılar, Şam'da isyan etmişlerdi. Süleyman, bu ayaklanmayı bastırdı, Ken'anlıları merkez devletine bağladı, ülkeyi oniki kısma bölerek on iki valinin idaresine verdi, Sûr Kralı Hiram'dan 120 yük altın borç alarak, Celîle'deki İsrail topraklarını satmış, buna mukabil, memleketinin çevresini istihkâmlarla çevirmiş, Sehyûn dağına o güne kadar görülmemiş büyüklükte bir saray'la, hâtırası bugün de bütün Yahudilerin manevî istiğrakı olan **Mabed-i Süleyman'ı** yaptırmıştı. Artık, GÖÇEBE Beni - İsrail'in de, medeniyet âleminde söz hakkı olan bir devleti kurulmuş ve çok kısa süren bu istiklâl son bulduğu zaman, günümüze kadar bütün Yahudiliğin millî hasreti olarak yaşamıştı.

Fakat Süleymanın kurduğu devlet, tam merkezî bir idare idi. Yahudiler ise, askerî bir varlık olmamışlardı. Süleymanın debdebesi, ağır vergiler altında bırakılan halkın şahsî çıkarlarını zedelemişti : Yahudiler, büyük bir devletin teb'ası olarak yaşama şan ve şerefi için kendilerine yüklenilen devlet külfetlerine daha o günden başkaldırmıya başlamışlardı. Bu, onların, ırk, hattâ Musevîliğin manevî inançları icabı idi. Finike, Mısır, Asurlular'la Süleymanın kurduğu münasebet, sayısı üç yüzü geçen odalığı, haşmetli israfı, Seba Melikesi Belkis'in Süleymanı ziyareti sırasında ilk iç ayaklanmıya yol açacak kadar halkın duygularının dışında kalan hâdiseler oldu. Yahudiler, şan ve şeref, refah ve üstünlük istiyorlar, fakat bu huzurun bedellerini kendilerinin ödemesine razı olmıyorlardı. Efrayimliler, Süleymanın hayatta olduğu ve mabedini tamamladığı senelerde bile isyan etmişlerdi. O ölüp, tahta oğlu Rahbiam geçmiş, fakat kabileler, zevk ve debdebesinden çekinerek yerine Mısır'dan dönen Efrayimi asî Yerbuam'ı seçmişler, devlet ikiye bölünmüştü : İsrailiye ve Yahudiye devletleri.

Geçmişin temel hâdiselerine basarak günümüze gelmeye devam edeceğiz.

TÜRK ANA VATAN'ında SAHTE BİR DERVİŞ

Tam yüz sene önce, Orta - Asya'da İngiliz - Rus nüfuz mücadelesinin ibret ve merak dolu sahneleri

Çetin yolculuk başlamıştı...

★ — **TEBRİZ İLE TAHRAN ARASI :**

Şimdi bizler, yüz sene önce, sahte dervişin arkasına takılarak; her safhası ayrı bir merak ve ibret olan bu maceralı yolculukta onunla beraber olacağız.

Reşit Efendi, cebinde Osmanlı pasaportu olarak İstanbuldan ayrıldı. Önce İrana gidiyordu. O Rıfat Paşa, ne mükemmel insandır ki, Osmanlı İmparatorluğumuzun Tahran sefir-i kebiri **(yani büyükelçisi)** Haydar Efendiye bir de **«tavsiye mektubu»** vermişti. Bir aşırı emniyet duygusu ki, Osmanlı Devletinin doğuşundan göçüşüne kadar bir ân ayrılmadı!...

Reşit Efendi, karayolu ile İran hududuna kadar ârızasız geldi, sınırı geçti ve İran toprağına girdi. Şimdi izin veriniz de Tebriz şehrine varmış olarak bulduğumuz sahte dervişin kendisini dinlemiye devam edelim:

«— Tebriz ile Tahran arası onbeş gün çeker. İranda yazın seyahat etmek çok zordur. Çünkü gece ile gündüz arasında büyük ısı farkı vardır. Yol yoktur. Sıra dağlar, çok sarptır. Yolda ancak buralar için hususî surette alıştırılmış esterler kullanılır. Ancak bu dikkatli hayvanlardır ki, üzerlerini derin ve korkunç uçurumlara yuvarlamaktan kurtarır. Tebrize eriştiğim gün, tarih 1862 senesi haziranının 13 üncü günü idi. Yirmi üç gündür fasılasız yolda idim. Bir gün dahi dinlenmemiştim. Nihayet on üç günlük zahmetli yolculuktan sonra, Tahran ufukta gözüktü. Kervanımız öylece yorgun idi ki, sabahın ışıkları içinde mavi sisler arasında görünen kubbelerle belirli şehre girebilmek için, birkaç saat dinlenmek zorunda kaldık. İran payitahtına Acemler kendi aralarında «**Dar-ül-Hilâfe**» derler. Bu yanlıştır: Çünkü Hilâfet, Osmanlı sülâlesinin elindedir ve ancak bu isim, İstanbula yakışır.

İran başşehrine girdiğimiz kapının adı **Bab-ı Nev = Yeni Kapı** idi. Sağdan soldan karmakarışık geçen yerli ve ecne-

KERVANLAR... **Binlerce yılı kucaklıyan insan nesillerinin ülkeler ve kıt'alararası yolculuklarını gerçekleştirebilmek için, bitmez tükenmez yolların sabır ve meşakkat yoldaşları: K e r v a n l a r !... Bu çileli yolculuğa çıkanları, tabiatın binbir âfetine karşı korumak için yapılan en sağlam yapılar, «Kervan-Saray» lardı. Meskûn olmıyan yerlerden geçecek kervanlar, muhafızlar arasında korku ve endişe ile yol alırlardı. Bugün bile, Orta-Asya'da yolculuk, tabiat çetinliğinin sürprizli dertleri ile doludur. Yukarıdaki klişe, sahte Derviş'in, Orta Asya yolculuğu sırasında, İran - Afganistan arasında konuklıyan bir kervanı gösteriyor**

bi mallarla dolu balyalarla arpa ve saman yüklü deve ve esterler arasından yol bulabilmekte sıkıntı çekiyorduk. Ben de arkadaşlarım gibi, yol verin mânasına «**hâberdâr**» avazeleriyle zorlukla ilerliyordum. Ben, kervandaki arkadaşlarımdan burada ayrılacaktım. Çünkü ben, Osmanlı tebeası değil miydim? Osmanlı sefiri Haydar Efendi Hazretlerini bulabilmek için Sefaret-i Osmaniyeye gidiyordum.

★ — **HAYDAR EFENDİNİN SOFRASINDA :**

Osmanlı sefarethanesine giderken, yolda, Macar Akademisinin ilim ve tarih yüksek heyetine dahil, Profesör unvanını haiz, Avrupanın en büyük yedi üniversitesinde kürsüsü olan ben, Profesör Vamberi'nin üzerindeki bu Türk dervişi kıyafetiyle ve adı Reşit Efendi olarak, Osmanlı Sefirinin huzurunda ne işi vardı?

1832 senesinde, Tuna nehrinin en büyük adalarından olan Macaristanın Dunaserdahli şehrinde dünyaya geldim. Daha çok küçük yaşımdanberi yabancı dillere istidadım vardı. Macar dili bana, diğer Avrupa lehçelerinden farklı geliyordu. Benim için ana dilim olan Macarcanın asıl kaynaklarını öğrenme arzumu yenemedim. Macarca, Altay dilinin kaynağına dayanıyordu amma, Tatar aslından mı, Finiva aslından mı idi? Bilginler bu konu üzerinde birleşemiyorlardı. Bu mevzu üzerinde tam ve aydınlık fikir sahibi olmak için; hem Tatar-

cayı, hem Türkçeyi iyice öğrenmek icap ediyordu. Memleketimde bu iki dili, mümkün olduğu kadar öğrendim ve sonra da, bütün bu iki âlemin kâbesi gibi olan o muhteşem Osmanlı Devletinin pâyitahtı İstanbula gelerek dört seneyi geçkin zaman başta Rıfat Paşa olarak, muhtelif konaklarda kaldım. Medreselerde okudum, her iki dili de, bu arada Fransızcayı da, kısmen Arapçayı da öğrendim. Artık kendimi, başta Peşte Akademisi ve bazı İngiliz ilim heyetleri olarak bana verilmiş vazife ile, isim, din ve kılık değiştirmiş olarak Orta-Asya'ya gidebilecek halde bulunuyordum. Bu gizli seyahat, bana cidden heyecan veriyordu. (1)

Sefaret-i Osmaniye'yi bulup içeri girerken, kendi öz evime girmiş olmanın rahatlığı içinde idim. Sefir Haydar Efendi, bana, sefaretin çok geniş ve müsait olan misafirhane kısmında kalabileceğimi söyledi. Hareket ve maksadım için çok elverişli olan bu nazikâne teklifi hemen kabul ettim. Türkler, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar ve hangi ahval ve şerait altında bulunurlarsa bulunsunlar, dünyanın en misafirperver milletidirler.

★ — TÜRKİSTAN HACILARIYLA BERABER:

Son bahar yaklaşmıştı. Kışın, Türkistana geçebilmenin imkânsızlığını biliyordum. Eğer hakikî hüviyetim meydana çıkmış olsa idi, değil burada Osmanlı sefarethanesinin hâs itibarlı misafiri olabilmem, hayatım dahi tehlikede kalırdı. Bu sebeble, Hac mevsiminin sonunda, memleketleri olan Orta-Asyaya dönmek üzere Tahrandan geçecek binlerce Türk-Moğul-Tatar Hacılarından, kendi meşrebime uyabilecek ve beraberinde tehlikesizce seyahat edebileceğim kimseler beklemiye, aramıya başladım.

Sefir Haydar Efendinin bana tahsis ettiği geniş daire, bu iş için en mükemmel yerdi. İranlılar Şiî, Osmanlılar, ise Sünnî idiler. Cahil softaların olduğu kadar yabancı devletlerin de kışkırttığı bu mezhep ayrılığı ile iki Müslüman halk, âdeta birbirine düşman kesilmişti. Osmanlı sefiri Haydar Efendiye, Sünnî hacılar gelirler, hem Padişahın kendilerine ihsanı olan ianeyi alırlar,

Acı, fakat gerçek!..

Vamberi Armin'in hatıratındaki cümlelere dikkat ediniz : «Her Osmanlı sefaretinde, yabancı devletlere dost olan bir kaç kişi bulunur..»

Ne kadar aşırı dostluk ki, sahte derviş Reşit Efendinin şahsiyeti, bizim o zamanki saf sefirimiz Haydar Efendinin dikkatini çekmiyor da, sefaret kadrosunda vazifeli olan «iki» kişi, sahte dervişin gerçek hüviyetini biliyorlar ve kendi âmirlerine söylemiyorlar... Üstelik, Moskof'ların Tahran elçiliği de Vamberi'den şüpheleniyor, bizim sefarette «kendilerine yakın bir başka kişi» den tahkikata girişiyor!

⁂

Hatıra ister istemez şu geliyor: Acaba bu da, kapitülâsyonların miraslarından birisi mi idi?

Yok, yok... Mesele bu kadar basit değil : Meşrutiyetin ve hatta cumhuriyetin dış siyaset hâdiseleri içinde olup bitenleri gözönüne alır, başımıza gelenlerin hariciyemizin vazifesini ne ölçüde başardığı mihek taşına vurursak, Vamberi gibi günün birinde gerçekleri söylemekte artık mahzur görmiyen birileriyle karşılaşırsak, o da bizlere, kendi devrindeki «aşırı dostlar» dan bahseder... Etmese de, olup bitenler meydanda...

Görünen köy kılavuz ister mi?

---

(1) Profesör Vamberi, hangi «İngiliz müesseseleri» bundan bahsetmiyor ve tabiî isimleriyle hakikî maksadı da açıklıyamaz. Peşte Akademisinin kendisini Türk ve Tatar dilleriyle Macarca arasındaki münasebet **için bir tetkik seyahatine gönderirken, isim, din, kıyafet değiştirmesine ve bu işe beş sene geceli gündüzlü hazırlanmasına elbette lüzum yoktu. Biz,** sahte derviş'in **söylediklerini dinler ve onun hareketlerini takip ederken, hakikî maksadı daima hatırımızda tutacağız ki, hâdiselerin içyüzünü havrıyabilmiş olalım. — K U T A Y**

hem de eğer bir şikâyetleri varsa anlatırlardı. Ben, Reşit Efendi, sefirin has misafiri ve dostu olarak, bu Türk Hacıları nezdinde gün geçtikçe itibar sahibi oluyordum. Artık kararımı vermiştim: Türk Ana-Vatanına bu hacılarla gidecektim.

Vakit çok geçmeden, emelime kavuştum : Kâşgar ülkesi içindeki Aksu şehrinin valisinin imamı olan Hacı Bilâl, beraberinde dört Türkistanlı ile Tahran'a geldi. Sefiri ve dolayısiyle beni ziyaret etti. Gelen diğer Hacı kafilelerinden daha münevver ve iyi yetişmiş olan bu grub ile dostluğumu ilerlettim. Onlar, Sultan'ın yaşadığı İstanbul şehrinden gelmiş ve Padişahı görmüş olan bu bahriyâr dervişe hayran idiler. Öyle saf ve merd insanlardı ki, kendileri hayatlarında yalan söylemedikleri için, hiç kimsenin, ne sebeble olursa olsun yalan söyliyebileceğine, hele, hakikî hüviyetini saklıyacağına asla ihtimal vermiyorlardı.

★ — EVLİYA-ULLAH'I ZİYARET İÇİN:

Hacı Bilâl ve arkadaşlarına, bu tehlikeli ve herkesin göze alamıyacağı yolculuk için, bir de, onların tereddütsüz kabul edecekleri sebebi bulmuştum: Türkistan, İslâm âleminin kültür ve imân merkezi idi. Orada, İslâm dininin en yüce kişilerinin merkadleri, türbeleri vardı. Buhara, Semerkand, Hiyve, Kâşgar kitaplıkları, İslâm Dünyasının en zengin kütüphaneleri idi. Bunları ziyaret etmenin dini bütün bir derviş için en büyük zevk olduğuna şüphe mi vardı? Bu arzumu Hacı Bilâl ve arkadaşlarına anlattığım zaman takdir ve minnetten gözleri doldu. Asla şüphelenmediler. Bütün bu yolculuğum sırasında gördüm ki, aslında şüpheci ve vesveseli olan Şark ahalisi arasında Türkler, en merd, saf ve güvenilir insanlardır. Muhatablarını da kendileri gibi bilirler ve her söylenene itimad ederler. Bilhassa dinî ve manevî bahislerde, kimsenin yalan söyliyeceğine asla ihtimal vermezler. Benim, evliyâ-ul-lâhı ziyaret arzumu da böyle samimî hisle karşıladılar ve bana ellerinden gelen yardımı yapacaklarına söz verdiler amma, Hacı Bilâl'in hâlinde tereddüd ve şüphe vardı:

«— Reşit Efendi biraderim... Siz, Türkistanda seyahati memalik-i Osmaniye ve İraniyedekine benzetmeyiniz. Bizim çöllerimizde hayatı tehlikeye sokan öyle tehlikeler, öyle felâket ihtimalleri vardır ki, bunlara mukavemet insanın takatı fevkinde olduğu gibi, maksûd mahalle gidebilmek ancak Cenab-ı Hudâ'nın izni ve inayeti mes'elesidir. Bizde denilir ki, eğer bu sonu olmıyan çöllerden, haftalarca ev ve insan yüzü görülmiyen korkunç sahralardan, ormanlardan, yalçın dağ silsilelerinden geçebilmek mümkün olursa, bu, ancak, Cenab-ı Hakkın bu seyahati tasvib ve asân etmesiyle mümkün olur. Siz ki, Evliyaul-lâhı ziyaret için bu meşakkate katlanırsınız. Tabiî ki size Cenab-ı Mevlâ nusret bahşede... Amma bilin ki, bu çetin seyahatte bizler sizin refikiniz, arkadaşımız, deliliniz değil, bendeniz ve adetâ esiriniziz. Çünkü siz bizim şanlı konukumuz, kıymetli misafirimizsiniz. Madem ki hakikat böyle.. Şimdi izin verirseniz size bazı nasihat ve öğütlerde bulunayım...»

Hacı Bilâl'in bana tavsiyeleri ne olacaktı? Merakla kendisini dinlemiye başladım. Kaşgarlı Aksu vilâyeti valisinin imamı olan bu münevver kafalı adam bütün Şark illerini tamamen görmüştü.

Gelecek Sayıda:

★ — Beni kimseler tanıyamazdı..

★ — Tahrandan ayrılan kafile, Gümüştepe yollarında...

★ — Kervanın insanları ve kader yolcuları.

★ — Firûzgûh yaylası ve Hazer kapıları önünde...

Türkiye'de ve Dünyada ilk defa mecmuanız veriyor!..

Mevlâna'nın içinde yedi gün kaldığı mağarayı bu'dum...

YAZAN : İBRAHİM HAKKI KONYALI

Mevlâna Celâleddin-i Rumî, kendisini Kur'an'ın ve hadisin ışığı içinden geçirerek bütün varlığını Tanrısında eriten ve yok eden bir ulu kişidir. O (Fena, fillâh = Kendisini Tanrıda yetirme) mertebesine erişmiş bir ergindir. Kur'an ve hadis, her mü'mini (doğru yola yöneltme = irşâd) görevile de vazifelendirmiştir. Mevlâna, büyük bir irşadçı, doğru yola, hak yoluna yöneltici idi. İslâm dininde (zorlama - ikrah) yok tur. İslâm sosyal adaletin, vicdan hürriyetinin kurucusu ve koruyucusu bir dindir. İslâm dini, hâkim olduğu yerlerde çeşitli dinlere mensup kütleler arasında iyi geçinmeyi de emreder.

Konya Selçukilerinin kuruluş tarihi H. 469, M. 1076 yılında başlar. Anadolu Selçukîlerinin başkenti H. 472, M. 1085 de Konyadan İznik'e ve H. 491 - M. 1097 yılında da tekrar ilk başkent Konya'ya nakledildiğine göre, İznik, bu hanedana ancak 16 yıl kadar başkentlik yapmıştır.

Selçukîler Konyayı ve çevresini alıp hâkimiyet kurdukları zaman, buralarda hıristiyanlar da çoğunluğu teşkil ediyor lardı. Museviler de vardı. Konya, Sen Polün zamanında bir hıristiyanlık propa ganda merkezi olmuştu. Daha sonra Konya, 14 büyük şehrin kiliselerinin bağ landığı bir patriklik merkezi haline gelmiştir. Bu yüzden Hıristiyanlık Konyada yaygın bir haldeydi.

IŞIK ve İRŞAD **Topkapı Sarayında bulunan eşsiz bir kitabda Mevlâna Celâleddin Rumî karanlıkta, küçük bir mumun ışığı altında irşad vazifesini yaparken görülüyor. Gönülleri aydınlatan ışığın kuvveti olunca, geceler, elbette gündüz olur...**

H. 618 - M. 1221 de ölen, âlimlerin sultanı ve H. 672 - M. 1273 de ölen Mevlânâ, Hiristiyanları, Musevileri Müslümanlığa sokmak için büyük gayretler sarfetmişlerdir. Konya, az zamanda Türkleşmiş ve Müslümanlaşmıştır. Biz, bunu meselâ Selçuk veziri Altunba'nın H. 598 - M. 1201 tarihli vakfiyesinden ve daha başka belgelerden öğreniyoruz.

Konya ve Selçukî hâkimiyeti altına giren yerlerdeki çoğunluk ve azınlık unsurlar arasında iyi ve hoş geçinme, tatlı bir ahenk vardı.

Bu İslâm âlimlerinin irşad, uyarma ve aydınlatma vazifelerini iyi yapmalarından doğmuştu. Mevlâna, bunların basında gelir. Mevlâna halka inen, güzel

Eflâtun Manastırının umumî görünüşü

konuşan, doğru yola çağırmasını çok iyi bilen ve muvaffak olan bir mürşid idi. Anadolu Selçukileri (231) yıllık kısa bir süre içinde hâkim oldukları yerleri Türkleştirmişler, Müslüman yapmışlar, bu toprakların ebedlere kadar Türk kalmasını sağlıyacak temeller atmışlardır.

Bu temelin harçlarında en büyük pay Mevlânanındır.

Onun mantıklı ve yumuşak çağrısına gayri müslimler kafileler halinde koşmuşlar, papazlar ve patrikler onun ışık tuttuğu hak yoluna girmişlerdir. Onun kandiline pervane gibi koşanlar, yalnız kaba halk tabakaları değil, mimarlar, nakkaşlar, sanatkârlar ve din adamları da vardı. O, kilise içinde mescid yapan, kiliseleri Müslüman mâbedi haline getiren bir kılavuzdu.

Konya'nın batısında Sille ile Takkeli dağdaki SİBEL mâbedi arasındaki bir vâdi içinde (manastır), (Eflâtun manastırı), (Deyr-i Eflâtun) klişeleşen bir kiliseler, mâbedler manzumesi vardır.

Bütün mâbedler, ikametgâhlar dağlara oyulmuştur.

Üstünde bir (kazma) ve bir (el) kabartması bulunan buradaki kilisenin tarihi, ilk Hıristiyanlık devirlerine çıkar. Dağın mail sathında bu büyük kiliseden başka, birçok rahip ikametgâhları ve teferruatı vardır. Şimdi harap ve metruk bir halde bulunan bu manzumenin biraz üstündeki Takkeli Dağda Fric yalıların mâbedlerini buldum. Buradaki kilisenin de bir Fricya mâbedinden çevrilmiş olması ihtimali vardır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığının burasını derhal turistik bir yer haline getirmesi, buraya turist akınlarını sağlıyacaktır.

Burada Mevlâna'nın ve Çelebi Torunlarının zaman zaman giderek, içinde ibadet ettikleri — yine kayaya oyulmuş — bir mescidi de bulduk. Mevlâna, manastırın patriğini ve papazlarını bu mescidde kabul ederek kendileriyle müsahabeler yapar, onları hak yoluna yöneltirdi.

Ben burada Mevlâna'nın içinde yedi gün itikâfa çekildiği (Tanrı ile yalnız ba-

Eflâtun Manastırı

işte, Mevlâna'nın, içinde, yedi gün, yedi gece istiğrak ve irşad dünyasına girdiği, Konya'nın Eflâtun manastırındaki mağaranın dışdan görünüşü.

Konya'da Eflâtun Manastırının oyulduğu dağdaki salib (Haç). İnançlar, aynı toprak parçaları üzerinde, birbirini kovalıyor.

şına kalma) pınarlı mağarayı da buldum. Bu yazımla dünya ilim âlemine tanıtıyorum.

Bu, manastırın güneyinde, içine 8 - 10 âdi taş basamaklı bir merdivenle inilen bir ayazmadır. Burasının bir sarnıç haline getirilmiş, oldukça derin bir kısmı vardır. Kayalardan sızan ve damlayan sular, ortadaki derin yerde toplanıyor. Ben, iki sene evvel Ağustos ayında buraya girdiğim zaman, suyundan pek az bir şey kaybetmişti. Sonradan bunun üstüne harçla ve tahta ile oturacak, bakılabilecek bir yer yapılmıştı. Şimdi bunlar kısmen yıkılmış ve yok olmuştur. İnsan burada günlerce kalabilir. Bilhassa yaz günleri serindir. İşte Mevlâna, manastır papazlarını ve patriği irşad için gittiği zaman, burada kalmıştı. (Âriflerin menkıbeleri) adlı eserin müellifi Eflâkî, burasını manastırın papazı ağzından şöyle anlatmıştır:

«Mevlâna bir gün, bir dağın eteğinde bulunan bu Eflâtun Manastırına gelmişti. O mağarada bir soğuk su çıkıyordu. Mevlâna, mağaranın dibine kadar gitti. Ben de mağaranın dışında durdum. Ne olacak diye bekliyordum. Mevlâna; yedi gün yedi gece, o soğuk sulu yerde oturdu. Ondan sonra kendinden geçmiş bir halde dışarı çıkıp yola koyuldu. Gerçekten onun mübarek vücudunda hiçbir değişiklik olmamıştı.»

Mevlâna zamanında manastırda bilgileriyle adları Hıristiyanlık âlemine yayılmış papazlar vardı. Mevlâna, işte bunlarla ilmî münasebetler kurmuş, onları irşad etmişti. Menakıl-ül-arifi'nin yazdığına göre, manastırın yaşlı başpapazı, devrinin en büyük din âlimi idi. Buradaki bütün papazların hepsi, böyle din bilgileriyle şöhret yapmış adamlardı. Mevlâna'dan sonra, Ârif Çelebi de buradaki mağarada üç gün kalmış ve irşad vazifesine devam etmiştir.

F. Hasluk (Bektaşilik tetkikleri) adlı eserinde, bu manastır hakkında geniş bilgi vermiştir. Manastırın başpapazının da Mevlâna'nın irşadiyle Müslüman olduğunu yazar.

Hıristiyan olarak Selçuk ordusunda hizmet edenlerin de buraya gömüldükleri anlaşılmaktadır. Ben burada, üstünde yunanca kitâbe bulunan bir mezar taşı parçası da buldum.

"Medeniyet Hamuru"nun tarihi:

KÂĞIT

YAZAN : MEHMET ALİ KAĞITÇI

★ — **ZAMANIN TESİRLERİNE DAYANABİLMEK İÇİN...**

Memleket irfânına büyük hizmetleri bulunan muhterem dostum Cemal KUTAY, kıymetli eserlerinin devâmı olarak, neşrine başladığı «TARİH KONUŞUYOR» için benden yazı istemek lutfunda bulundu. Kadirşinâs davetine, ikimizi de ilgilendiren Kâğıt ile icâbeti uygun buldum.

İbn-i Kemal diyor ki:

Mahv olup gitmez mürur-u dehr ile
baki kalır
Hâme ile safha-i evrakta mezbûr olan.

Pek doğru.. fakat, ya SAFİHA, dehre (zaman aşımına dayanıklı) değilse...

Upton Sinclair gibi, Garp medeniyetinin inkırazına inananlardan bir Amerikalı milyarderin, bugünkü medeniyetin eserlerini toplayıp, hususî tarzda inşa ettirdiği bir ehrâm içine yerleştirdiğini ve bu ehrâmın, And dağlarının heyelâna müsaid bir bölgesinde, bir müddet sonra tamamen toprak altında mahfuz kalacak şekilde tertiplenmiş bulunduğunu senelerce evvel okumuş idim..

İstikbâlde tekrar medenileşmesi umulan nesillere bu günkü medeniyetin belgelerini ulaştırabilmek gayretiyle ihtiyâr edilen bu hayret verici külfetin başarıya ulaşabilmesi imkânının, belgeleri ihtiva eden SAFİHA'ların zamanın geçişi ile baki kalabilmeleri şartına bağlı bulunduğunu izaha hacet yok..

Cezayir'in cenubunda, büyük sahranın göbeğinde, Tassili bölgesinde keşfedilen 10000 yıllık resimler; Aletmiraa, Espelugues, Lasraux, Reuffingac, Sers ve emsâli mağaraların duvarlarında bulunan Paléolithique devrinden kalma şekiller, resimler; Sultan Ahmed meydanındaki Dikilitaşın 3435 yıllık hiyeroglifleri; Boğazköy, İvris, Nakş-ı Rüstem, Ganjenâme, Behişton, Maya kitabeleri; Hiyeroglif yazısının okunmasına imkân veren, üç çeşit (Hiyeroglif, Demotik ve eski Yunan) yazıları bir arada ihtiva eden, meşhur Rosetta (Reşid)

Dikili Taş **Milâttan önce, 1471 yılında, Mısır hükümdârı 3. Thoutmès tarafından, Fırat'ı geçmesini tes'id maksadiyle yazdırılmış ve Karnak'taki mâbet önüne diktirilmiştir.**

Bizans İmparatorunun arzusu ile Mısırdan İstanbul'a getirilmiş bulunan bu taş, Birinci Theodosium zamanında, 390 yılında da şimdiki yerine dikilmiştir.

Yekpâre granit taş üzerindeki Hiyeroglif yazılar 1471 + 1694 = 3435 yıllık mürûr-u dehr'e rağmen bâkî kalmıştır, daha da kalacaktır.

taşı ve emsâli zamanımıza kadar ulaşabilmiş iseler, bu şekillerin, resimlerin, çizgilerin ve yazıların çizildikleri, yazıldıkları satıhların mürur-u dehr ile bâki kalmaları, zamanın yıpratıcı tesirlerine dayanabilmiş olmaları sayesindedir.

★ — **İLK VESİKALAR :**

Düz satıhlı kayalıklar, taş kitabeler, kemik, fildişi satıhları, tahta, kurşun levhalar, toprak tabletler her yerde kolaylıkla kullanılabilecek nitelikte bulunmadıklarından, hafif, bükülmeye elverişli, kullanışlı yazı safihaları bulma çâreleri asırlar boyunca araştırılmıştır.

Ağaç kabukları, Hurma yaprakları, Papiurs, Kumaşlar denenmiş, neticede Çin Masraf Nâzırı Tsei-Lun tarafından 105 yılında keşfedilen Kâğıt, bu güne kadar, en uygun resim, yazı ve tab'ı safihası olarak kullanılagelmiştir.

Meşhur seyyah Sven Hedin 28 Mart 1900 tarihinde Çin'in Lob-Nor bölgesinde, çölün bağrına gömülmüş eski tarihî şehirlerden Lou-Lan'ın harâbelerini bulmuştu. Bu, kâğıtçılık tarihi bakımından önemli şehrin harabelerinde çalışırken 1901 yılının 8 martında kâğıt üzerine yazılmış en eski vesikaları bulmuştur. Milâdın 200. yılında yazılmış olan bu en eski vesikanın 1700 yıl Lou-Lan harabelerinde çöl şartlarına dayanıp bize kadar intikal edebilmiş olması, kâğıdın mürur-u dehre mukavim bulunması sayesindedir.

1764 yıllık vesikanın kâğıdının, normal Sellüloz (Çin keneviri paçavra) ile imal edilmiş bulunduğu tahlil neticesinde tesbit edilmiştir.

Bu keşif sâf sellüloz ile imâl edilen kâğıtların 1764 senelik mürur-ü dehrile baki kaldıklarının kat'î delilidir.

Medeniyetin terakkisinde kâğıdın rolü, klasik bir mütearife bulunduğu gibi günlük hayatımızın her safhasındaki mevkii de meydandadır.

★ — **MATBAANIN KEŞFİNDEN SONRA :**

Matbaanın keşfinden (1440) sonra sür'atle gelişen kâğıt ihtiyacını 1798 de icâd olunan Kâğıt makinası ile karşılamak imkânı bulunmuştu. Fakat bundan sonra da lifî ham madde (paçavra) kıtlığı; keten, kenevir, pamuk, mensucat döküntüleri, artıkları, paçavraları buhranı başgöstermiştir.

Ham madde yetersizliği zoru iledir ki, paçavra hamurunun yerini tutabilecek çeşitli lifî ham madde kaynakları araştırılmış ve bulunmuştur.

Paçavra, saman ve odun sınıfı lifî ham

Perde Arkası

939 senesi Mayıs sonu idi. Devrin İktisad Vekili Hüsnü Çakır, birinci ve ikinci beş yıllık sanayi plânı gereğince kurulan bütün devlet fabrikalarının müdürlerini Ankara'da topladı. Nuri Anıl'ın başkanlığında, kırk kişilik (evet, tam kırk kişilik!) teftiş ordusu bu fabrikaların müdürlerini sigaya çektiler. Sorulan suallerin müşterek cephesi şu idi:

«— Başında olduğunuz bu fabrikaların nasıl kurulduğunu anlatınız!»

Birçokları şaşırmıştı : «Bu ne biçim sual idi ?»

Yapılanların hepsi, rejimin birer himmeti, sanayileşme gayretinin neticeleri, milletin parasından kanunî mevzuat içinde yapılan harcamalarla millet varlığına intikal etmiş eserler idiler. Hayret! Bu suali soran da, şekilde ve görünürde aynı partinin iktidarı idi. Evet amma, bütün bu yapılanlar «Atatürk'ün devrinde» idi. Şimdi ise «bir başka devir yaratmak çabası» vardı. Ve bu hasret, ne açık ifade bulabilecek kadar cesurdu, ne de kendine yetecek fikriyatı, gayesi, şahsiyeti vardı. Bir «arka yol» aranmış, bulunmuştu.

İşte bugünlerdeki İzmit kâğıt fabrikasının binalarının bir başka hizmete yarayıp yaramıyacağı bile tetkik ettirildi. Kâğıt fabrikasının lüzumsuzluğuna, faydasızlığına böylece inanılmıştı. Ve, işte bugünlerde idi ki...

⁂

Bundan sonrası bugün anlatılamaz!.

Fakat kâğıt fabrikası yapmak ve işletmek «günah ve suçu» nun yükletilecek bir omuz aranmasına ait bütün «resmî belge» ler elde.

Bu memlekette de bir gün elbet sabah olacak ve her şey konuşulacaktır!

maddeler umumî isimleri ile üç ana sınıfta mutalaa edilen bu günkü Kâğıt ham maddelerini, sâfiyetleri bakımından da üç sınıfa ayırmak mümkündür:

a) Sâf sellüloz: Yabancı maddelerden tamamiyle tecrid edilmiş, sâdece sellülozu kalmış lifî hücreler ki bunlar da iki çeşittir: 1 - Pamuk, keten, kenevir, rami gibi normal sellülozdan yapılmış olanlar. 2- Diğer bitkilerden kimyevî vâsıtalarla çıkarılıp tasfiye edilenler.

b) Yarı sellüloz: Yabancı maddelerden kısmen tecrid edilmiş lifî hücreler,

c) Mihanikî hamur: Mihanikî vasıtalarla bitkilerden koparılan lifler olup terkiplerinde, bitkideki bütün unsurlar mevcuttur.

Sâf sellüloz ve bilhassa normal sellüloz zamanla değişmediği için, bunların elyafı ile imâl edilmiş kâğıtlar üzerine yazılan, basılan metinler mürur-u dehr ile bakî kalırlar.

Yarı sellüloz ve mihanikî hamur, istihsâl olundukları bitkilerin terkibinde ki sellülozdan başka, yabancı maddelerin cins ve miktarlarına göre, zamanla değişirler, harab olurlar.

Bu sebebdendir ki hamuruna, yarı sellüloz veya mihanikî hamur karıştırılmış kâğıtların mürur-u dehr'e mukavemetleri mahduddur. Bekaları, terkiplerindeki yabancı maddelerin miktar ve mâhiyetlerine, muhafaza şartlarına bağlıdır.

★ — MAZİDEN DERS ALANLAR:

Keşiflerin ortaya çıkardıkları hakikatlerden, ilmî araştırmaların neticelerinden faydalanmak lüzumunun takdir edildiği memleketlerde, ileride işe yaraması, me'haz, mesnet vazifesi görmesi muhtemel, arşivlere konacak, umumî kütüphanelere temel direği olacak vesikaların, kıymetli eserlerin saf sellüloz (ve hattâ normal sellüloz) ile imâl edilmiş; tutkalı, dolgusu, asiditesi itinâ ile ayârlanmış kâğıtlara yazılmış, basılmış bulunmalarına önem vermektedirler.

Bu maksatla muhtelif memleketlerde ve bilhassa Almanya'da NORMlar (DIN) tanzim edilmiştir.

TARİH KONUŞUYOR nüshaları ilerde, Tarihi eleştirenlere bu günleri anlatacaktır. Bugünün değerlerine, ileride hakkiyle tercüman olabilmesi imkânı, kıymetli kalemlerin mahsullerini sinesinde taşıyacak safihaların hamurlarının mürur-u dehr ile bakî kalacak cinsten tutulması ile sağlanabilir.

Tarihe mal olacak, ileride me'haz vazifesi görecek, ciddî emek mahsulü neşriyâtın - hiç olmazsa muayyen bir kısmının - mürur-u dehr ile bakî kalabilecek evsâfı hâiz kâğıtlara basılmalarını ihmal etmemek, millî kültürümüzün bekası, eserin meydana getirilmesi için bezledilen himmet ve emeklerin heder olmaması bakımlarından kadirşinslık borcu, Memleket vazifesi sayılmalıdır.

Bu BORÇ ve VAZİFE'yi müeyyideler le sağlama bağlayacak KANUN'un tezelden tedvin edilebilmesini yürekten dilerim.

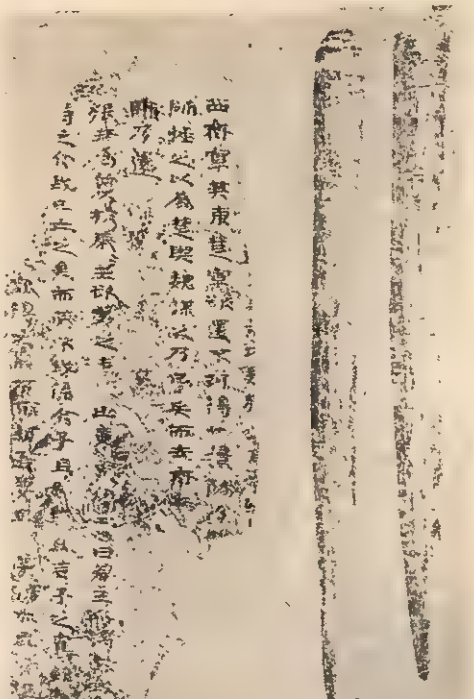

a) Lou-lan'da bulunan en eski (Milâdın 200. yılından kalma) kâğıt vesika.
b) Lou-lan'daki kazılarda bulunmuş Çin yazı fırçalarından ikisi.

Hususi Doktoru Spitzer,

Tanzimat Padişahını,

SARAY'ı ve

1840 - 1860

Hâdiselerini anlatıyor..

Hareme ilk giren yabancı doktor olarak gördüklerim

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **BU DEKOR İÇİNDE, BÖYLE ŞÂHANE BİR YÜZ, BAŞKA BİR YER DE OLAMAZDI..**

Padişah hastaya, nabzını bana göstermesini rica etti. Gayet mütenasib, fakat üzücü bir hastalığı gösteren zayıf bir el uzandı. Padişah, hastanın dilini de görmek isteyip istemediğimi sordu. Muvafakat cevabım üzerine hasta yüzüne örtülü ince Bursa bürümcüğünü kendi açtı. İşte o zaman karşımda öyle güzel bir kadın başı gördüm ki, ne o güne kadar, ne de bu hatıralarımı karaladığım şu son günlerimde, böylesini bir daha göremedim. Bu dekor içinde böyle şâhane bir yüz, başka bir yerde olamazdı. İstırabın tesiri, çehrenin solgunluğu, hastalık tesiriyle gözlerin parlayışı bile gayet câzipti Hürmete şayân ve Allahın özenerek yarattığı müstesnâ bir genç vucüdü der dinden kurtarabilmenin beşerî hassasiyeti ile muayenemi dikkatle tamamladım: O tahribkâr, mel'un hastalık, Sultan Abdülmecid'de de bulunan verem, bu emsalsiz güzel kadını da kahrına alalı epey zaman oluyordu. Fakat, öylesine genç idi ki, öylesile hayat dolu olması lâzımdı ki, derdi yenebileceği ümidinde idim.

Sultan, kendi eliyle yüzünün şalını yine eski vaziyetine getirdi ki, içeriye Ermeni asıllı Meryem Hanım girdi. Bu ve benzerleri, Harem'de hasta olduğu zaman onların sıhhatleri ile hekimlerin muayenesiz tavsiyeleriyle meşgul olan, yarı hemşire, yarı hastabakıcı, yarı mutatabbib **(mektepsiz ve tahsilsiz kendi kendisine yetişmiş doktor)** lar idiler. Meryem Hatun bana, Sultanın hastalığını ve yapılan tedaviyi izaha çalışıyordu. Kendisine bazı sualler sordum. Verdiği cevaplar beni olduğu kadar, bizi dinlediği anlaşılan bir başkasını da tatmin etmemiş olacak ki, kapının dışındaki perde, ağır ağır açıldı ve hâkim bir kadın sesi duyuldu:

«— Siz anlatamıyorsunuz, anlatamıyorsunuz.. Doktor, muayenesini bitirdikten sonra bana gelsin, kendisiyle görüşmek istiyorum.»

Bu sesin duyulmasiyle beraber, başta Zat-ı Şâhane olarak, herkes, hürmetle ayağa kalkmıştı: Bu sesin sahibinin, bizzat Valide Sultan, yâni Padişahın annesi olduğunu hemen kavradım ve ben de ayağa kalktım.

Zat-ı Şâhanenin yol gösterdiği istikamette ilerledim, perde aralandı, bir başka geniş kapıdan, hayatımda görebil-

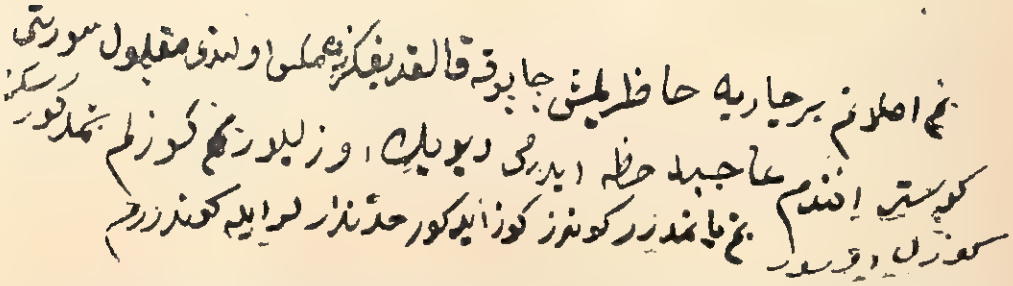

Tanzimat Padişahı Sultan Abdülmecid'in annesi, Bezmiâlem Valide Sultanın el yazısı... Oğluna yazıyor ve hazırladığı bir cariyeyi Hazinedarlar ile gönderdiğini bildiriyor ve gündüz gözü ile görmesini tavsiye ediyor. Doktor Şpitzer'in hâtıralarında, muayene ve tedavi ettiğini kaydettiği Sultan, Padişahın annesi Bezmiâlem Valide Sultandır.

diğim en haşmetli salona girdim. Burası, Osmanlı Padişahlarının annelerine mahsus «**Valide Dairesi**» nin giriş salonu idi.

Bizler, salonun kapısında durduk. Cidden hakikî bir şövalye nezaketi içinde olan Padişah, tek başına Valide Sultanın dairesine girmedi ve ipekli perdenin önünde durarak, annesi ile konuştu. Mevzu, muayene ettiğim hastanın umumî durumu idi. Valide Sultanın da, hasta ile padişah kadar alâkadar olduğunu anlıyordum. İzahatım kendisini tatmin etmiş miydi? Pek zannetmiyorum. Çünkü, derin bir iç çekişten sonra, ayrılmamıza müsaade etti.»

★ — ÇIRAĞAN SARAYINDA, VALİDE SULTANIN HUZURUNDA :

Bugün 16 Eylül 1845... Dün, Beylerbeyinde sultanın huzuruna çıkmazdan evvel, Başmabeyinci Hamdi Beyin beni beklediğini haber verdiler. Çok nazik bir zat olan Hamdi Bey bana, müteessir bir tavırla:

«— **Zannediyorum ki sizi mühim bir vazife bekliyor. Valide Sultan Hazretleri rahatsız. Tedavi edeceksiniz. Zat-ı şâhâneyi teselli etmenizi rica ederim.** dedi. Zat-ı Şâhâneyi üzgün buldum. Hemen mevzua girdi:

«— **Biliyorum aziz doktorum. Siz, böyle vazifeleri ifadan zevk almıyorsunuz amma, bir tabib, bütün insaniyetin hizmetindedir. Validem, bir müddettir rahatsızdır. Ben kendi vücudumda sizin ilâçlarınızı tecrübe ettim. Hâlis niyetli ve mesleğinde bilgili bir insansınız ki, tedaviniz Cenab-ı Hakkın inayetiyle şifâ getiriyor. Bugün sizin, validemi muayene etmenizi istiyorum. Kendisi bir müddettir rahatsızdır. Annem, benim için en kıymettar bir vücuttur. Onun eridiğini görmekle nasıl bir elem hissediyorum, aslâ tarif edemem.»**

Zat-ı şâhanenin gözleri yaşarmıştı. Bir müddet sustu, teessürünü yenince, ilâve etti:

«— **Şimdi kendisi Çırağan Sarayındadır. Sizi orada kabul edecek.**»

Bir harem ağası bana yol gösteriyordu. Çırağan sarayının etrafa huzur veren muntazam ağaçlarla çevrili geniş bahçesinin, bahara kadar teravetini muhafaza eden kırmızı - beyaz güllerle çevrili şâhâne kameriyesinin önünde, Berjer ziynetli bir koltukta oturan ve elindeki gülü koklıyan örtülü, feraceli bir hanımefendi gördüm. Tek başına idi. Bu Valide Sultandı.

Kılavuzum Harem Ağası, kendisine yaklaştı, ellerini kavuşturarak, başı eğik, padişahın beni lûtfen kabul buyurması ve muayenesine izin vermesi hususundaki ricalarını arzetti. Valide Sultan, elindeki gülü yanındaki tabureye bırakmıştı. İpek yaşmağının altından şâhane gözlerini bana çevirdi. Nazik, samimî bir sesle oturmamı irade etti. Yarı şeffaf örtüsünün altından, güzelliği dillere destan olan, aslen Gürcü Bezmiâlem Sultan, o tarihte ancak otuz altı yaşında vardı. Evvelâ, oğlunun sıhhati

hakkında benden izahat aldı, söylediklerimi dikkatle dinledi, sorduğu suallerden zeki, bilgili ve sarayın diğer sultanlarında rastlanmıyan hayat kültürüne sahip olduğu anlaşılıyordu. Kendisini Muayene etmeme müsaadesini istirham ettim. Nabzı için elini uzattı. Son derece beyaz ve harikulâde muntazam elleri vardı. Edindiğim ilk intiba, maalesef, zat-ı şâhanedeki dert olan reelerde (ciğerlerdeki) zaafiyet idi.

Osmanlı sarayında, bir sultanı hekim olarak muayene edebilmek ne kadar mümkün ise, o nisbette teşhisimi koyabilmiştim. Vazifemin bittiğini anlayınca, teşekkür etmek nezaketini esirgemedi. İcabeden ilâçları bizzat yapmaklığımı emretti. Ben, bekliyen harem ağası ile beraber, sarayın Mabeyn dairesine geldiğim zaman, çok değerli, mine işlemeli bir altın saatle, bir kese altın ihsanlarını aldım.»

★ — AVRUPALI KADINLARIN KIYAFETLERİ VE ZAT-I ŞÂHANE :

Padişah beni, Beylerbeyi Sarayında bekliyorlardı. Hemen huzurlarına kabul ettiler. Gözlerinde merak ve endişe vardı. Kendisini temin ettim ve yapabilme imkânına sahip olduğum muayenenin neticesini arzederek dedim ki:

«— Valide Sultan Hazretleri de, zat-ı şâhanelerinin ilâçlarını kullanacaklardır.»

Böylelikle, hakikati de ifade etmiş oluyordum: Bezmiâlem Valide Sultan da oğlu gibi, ciğerlerinden mustaripti.

Sultan Abdülmecid, bir müddet sükût etti. Sonra, müteessir bir sesle ilâve etti:

«— Şimdi artık çiçek açacak ve yeni meyve verecek bir ağaca bakmak değil, bu ağacın kurumasına meydan vermemek icab ediyor...»

Bu sözlerle zat-ı şâhane, gerek kendisinin, gerek bilhassa validelerinin şifasız hastalığı üzerinde duruyor gibi idi. Ben, bu İslâm tevekkülüne ve kadere rıza felsefesine hayranımdır.

Nitekim, bir ânda mevzuu değiştirdi, yanındaki minderin üzerine serpiştirilmiş Fransızca İllustration mecmuasından ayrılmış sahifeleri gösterdi. Bunlardan birisini bana uzattı. Üzerinde İspanya Kraliçesinin resmi görülüyordu:

«— Bu resimler içinde beni en çok alâkalandıran Avrupalı kadınların kıyafetleridir. Bunları pek câzibedâr bulurum. Siz Frenklerin, kadınları umumî hayata sokabilmiş olmanıza daima gıpta ettim. Ah, bizde de bu mümkün olabilseydi!. Şimdi benim tebeam, sizinkinin yarısı. Neden mi? Çünkü bizde hayatın bazı kısımlarında yalnız erkekler, bazı kısımlarında yalnız kadınlar var. Halbuki sizde, hayatı umumiyede kadın erkek beraber bulunuyor.»

Bana, Kraliçe İzabella'dan, güzel düşes Monpansiye'den bahsetti. Dük dö Monpansiyenin kanburluğundan, zevcesinin elbette üzülebileceğini söyledi, bir erkeğin hayatta sadece bir tek kadını bütün kalbiyle sevebilmesinin saadetlerini anlattı. Kendisinde, öyle lirik ve santimantal bir hayat felsefesi vardı ki, muasırları olan hiçbir imparator veya kralda böylesine inkişaf etmiş felsefî fikirler olmadığını söylerken, asla mübalâğa ettiğime kani değilim.»

Dr. Şpitzer'in hâtıraları, Tanzimat devrinin Sultan Mecid zamanını kucaklıyan 1839 - 1861 yılları arasındaki 23 sene için, üzerinde itimatla durulacak, tarihî bir vesikadır. Dr. Şpitzer, saray içindeki entrikalara dayanamamış, padişahın yanından ayrılmış, Viyana ve Roma Osmanlı sefaretlerinin doktorluğunu yapmış, Sultan Abdülmecid hastalanınca kendisini tekrar istemiş, fakat saraydaki bazı şahsiyetler doktorun gelmesine mâni olmuşlardır. Hasta padişah, bu son arzusunu yerine getirmiyenlerden, oğlu şehzade Murad Efendiye **(istikbalin bedbaht Beşinci Sultan Murad'ı)** ölüm döşeğinde acı acı şikâyet etmiştir.

Profesör Doktor Şpitzer'in bu hâtıralarının tam metni ile, İstanbul'dan kız kardesine yazdığı mektupların nesri, imparatorluğumuzun bu en kritik devresi için güvenilir ve merakla incelenebilir bâkir vesikalar olmakta devam ediyor. Kısmet olursa, saray hayatının içyüzünü anlatan «**hemşireme mektuplar**» dan, ileriki sayılarımızda özetler vereceğiz.

Bir Başka ENOSİS'in Kanlı Tablosu

1897 ye kadar Girit

Başlarında papazlar olarak Müslüman kanına susamış çetelerle Türklerin imhası ★ Büyük devletlerin müdahalesi için yaygaralar ★ Zor görünce, baş eğip ertesi günü yeniden baş kaldırmalar ★ Ve uzun seneler durmadan işleyen Yunan politikası ...

Tıpkı bugünkü gibi, Yunanlılar aynı usulleri, Girid için de kullanmışlardı ...

YAZAN : SERVER R. İSKİT

Girit ve Kıbrıs hâdiseleri, her bakımdan birbirine benzer ve bu yazı, bu bakımdan ibretle okunmağa değer.

★ — HEP AYNI İSTİLÂ METOTLARI :

Biz Türkler, Kıbrıs gibi, Giridi de Yunanlılardan değil, Venediklilerden aldık. Fakat buralarda bizi rahat bırakmıyan Venedikliler değil Yunanlılar oldu.

Girid'in tamamiyle istilâsı için onyedinci yüzyılda yirmibeş sene uğraştık, kan döktük. Fakat sonra Yunanlıların ondokuzuncu yüzyılda başlayan sorumsuz kışkırtma ve saldırıları, bu yüzyıl sonlarında ana vatanlarında mükemmel bir ders almalarına rağmen, yirminci yüzyıl başlarına kadar Osmanlı İmparatorluğunu uğraştırdı durdu.

Bugün Yunanlıların Kıbrısta uyguladıkları istilâ metodları, evvelce Girit'te tatbik ettiklerinin aynıdır. Girit hâdiseleri incelenince görülür ki, orada da papazlar başta olarak çeteleriyle, uzun zaman Türkleri hukuk ve insanlık dışı canavarlıklarla yok etmeğe uğraşmışlar, hattâ gizli ve aşikâr şekilde ordu ve donanmalarını yollıyarak istilâya da teşebbüs etmişlerdir.

Yine bugünkü gibi büyük devletler işe karışarak zaman zaman taraflardan birini tutmuş, Rumların bütün cihanı kaplıyan yaygaralarına rağmen, bu devletlerin gönderdiği donanma, Rum çetelerini topa bile tutmuştur.

★ — MESUT YILLAR :

Osmanlı kuvvetleri 1645 de Ada'ya çıktıkları vakit, çeşitli milletlerden birleşmiş olan asıl Girid halkı, Adanın o zamanki sahibi Venediklilerin elinde aç ve bitkin durumda idi. Venediklilerin, emeklerinin bütün verimini onların ellerinden almış ve horlamışlardı. İki yüz yıla yakın bir zaman, böylece esirler gibi inletilmiştiler.

1645 de Hanya kalesini aldık, fakat Venediklilerin dayanıyorlardı. Çetin savaşlar zaman zaman durup, yine şiddetleniyordu. Nihayet 1669 da Kandiye alınarak Venediklilerle sulh imzalandı. Bu andlaşma gereğince, Venediklilerin elinde kalan son birkaç kale de 1715 de Osmanlılar eline geçti ve ada Venediklilerden temizlenebildi.

Artık Girid sakin ve mes'ud bir devreye girmişti. Venediklilerin zulmünden halkının başka yerlere göçmeleri, adayı boşaltmıştı. Osmanlılar, zamana göre güzel bir kolonizasyon usulüyle adayı yine doldurmağa koyuldular. Yeni idarenin huzur ve refah vaadeden durumu karşısında, bir yandan Anadolu Türkle-

DEDELER-TORUNLAR **Yukarıdaki klişe, 1896 da, yâni, Kıbrıs hâdiselerinden 78 sene önce, Girit'te Yunan hükûmetinin teşkilâtlandırdığı Rum âsilerine karşı, canlarını ve haysiyetlerini korumıya çalışan masum Türk halkını gösteriyor. Tıpkı bugün Kıbrıs'da olduğu gibi... Nelerin değişip, nelerin değişemiyeğini bilebilmek, ucuz ve kolay olmıyan bir nâsibedir.**

ri büyük kafileler halinde adaya gelirken, öte yandan da Mora'nın ve yakın adaların verimsiz topraklarından bunalmış Rum halkı, akın ediyorlardı.

O zamanlar Osmanlı İmparatorluğunun istilâ ettiği yerler için uyguladığı yumuşak siyaset sayesinde Girid, yüzelli sene mesut bir hayat yaşadı.

★ — **İSYANLAR BAŞLIYOR :**

Bu, böylece sürüp gidebilirdi. Fakat dış etkilerle Osmanlı Hükûmetine karşı Mora'da patlak veren ayaklanma, Moradaki gizli cemiyetlerin çalışmalariyle Girit'e de atladı, 1821 Temmuzunda, silâhlı Rumlar, Türklerin oturduğu kasaba ve köylere hücum ile günahsız Müslüman halkı boğazladılar. Hükûmet isyanı bastırdı.

Fakat Mora Rumlarının uzun süren isyanından sonra, Avrupa devletlerinin himayesiyle 1830 da Yunanlılara istiklâl verildiği halde, Girid Osmanlılar elinde bırakılınca, ikinci bir isyan oldu, bir akid olduğu gibi, bunu da Babıâlînin emriyle Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa kuvvetleriyle bastırınca, adanın idaresi, Mehmet Ali Paşaya bırakıldı ama, 1840 Londra Andlaşmasiyle yine doğrudan doğruya devlete verildi.

Osmanlı Devletinin zayıf zamanı idi. Mehmet Ali Paşa korkusu da kalmayınca, adadan kaçan ihtilâlciler geri dönüler ve yine Rumları ayaklandırdılarsa da devlet bunu atlattı.

Fakat, devletlerden himaye gören Yunanlılar azıtmışlardı; bir büyük Yunanistan ihtirası peşinde idiler. Ön plâna Giridi almışlardı. Geniş bir propaganda çalışması, Giritli Rumları yeniden ayaklandırdı. Bu 1866 ihtilâli, daha büyük önem taşıyordu; çoluk çocuk tanımadan Adanın bütün Müslüman halkına vahşicesine saldırıldı, isyancılar muvakkat bir hükûmet bile kurdular ve adayı Yunanistana bağladılar. İngiltere, Fransa, Rusya da adanın Yunanistana terki-

ni, yahut kendi kendini idare eder bir halin kabulünü istediler.

Babıâli, bu teklifi reddetti. Doğruca halk mümessilleriyle görüşme teklifini de Rumlar kabul etmedi. Babıâli, Ömer Paşayı Giride gönderdi. Propaganda işliyordu. Rum halkı kafileler halinde adayı terke başladılar; hattâ yabancı konsolosluk bu halkı kendi gemileriyle Yunanistana taşıdılar.

Bir taraftan da Giride gönüllü muharipler gelmeğe başladı. Osmanlılar, Adayı abluka ettiler. Giride gönüllü ve cephane götüren gemileri takibe başladılar.

Yabancı devletler Babıâliyi sıkıştırmakta devam ediyor, birçok isteklerde ve tehditlerde bulunuyordu.

Fakat hükûmet, iç işlerimize bu karışmaları önlemeğe çalışıyordu.

★ — AVRUPA DEVLETLERİNİN TELÂŞI :

Bunun üzerine Abdülaziz, Sadrıâzam Âli Paşayı Adaya gönderdi. Paşa, Hıristiyan ahaliye pek çok menfaatler sağlayan bir nizamname yayınladı ve umumî af ilân etti. Hattâ âsi delegeleriyle de anlaştı.

Fakat bu da kâfi gelmiyecekti, Rumlar adanın Yunanistana bağlanmasında ayak diriyorlardı.

Girit Rumlarını durmadan kışkırtan Yunanistan, üstelik Babıâliye bir gözdağı olmak üzere, kuvvetlerini de seferber etmeğe kalkıştı. Babıâli de 1868 Ocak ayında, Yunanistana verdiği sert bir nota ile gönüllü birliklerinin dağılmasını, korsan gemilerinin silâhtan tecridini istedi.

Bir harp kopmak üzere idi; Avrupa devletleri telâş ettiler ve o günün politik şartlarına uyarak, Atinayı haksız buldular ve hemen Paris Konferansını toplıyarak Yunanistana şiddetli bir ihtarname gönderdiler. Yunanistan yumuşadı ve Babıâlinin arzularını kabul etti. Böylece Girit'te Âli Paşa nizamnamesi fiilen yürürlüğe girdi.

Ancak, Adada yine propaganda işliyor, huzursuzluk vakaları yaratıyordu. Duramazdılar, çünkü Girit, Yunanistanın malı olmalıydı.

1877 Türk - Rus harbi mağlûbiyetle neticelenince, Rumlar yine ümide düştü ve tekrar azgınlıklar oldu. Fakat, mağlûbiyetimiz üzerine Ruslarla yaptığımız Ayastafanos Anlaşmasını düzenliyen Haziran 1878 Berlin Muahedesiyle Girid yine Osmanlılarda kalmıştı. Girid'e yollanmış olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa ile âsiler arasında 1878 Ekiminde Halepa'da bir görüşme yapıldı. Konsolosların da gözcü olduğu konuşmalarda 1868 Âli Paşa Nizamnamesi üzerinde Rumların yararına değişiklikler kabullenildi; Müslüman ve Hıristiyan adalılardan da bir meclis kuruldu.

Bu, adanın bir nevi muhtariyeti idi; hattâ büyük devletlerin kabulü, Babıâlinin de tasdiki ile Adaya bir de Hıristiyan Vali atanacaktı, atandı da.

★ — TÜRK KATLİAMI DURMUYOR :

Yine de rahat durmuyorlardı, ayaklandılar. Bunun üzerine Babıâli kızdı, adaya Hıristiyan vali yerine, aynı zamanda askerî kumandan olarak Şakir Paşayı yolladı. 1889 da bu isyan da bastırıldıktan sonra, bir fermanla eski imtiyazlar kısıldı. Bu fermana göre, Adaya gönderilecek valinin behemehal Hıristiyan olması şart değildi, bir kumandan da yollanacaktı ve meclis âzaları daha az olacak; gümrük geliri de merkeze gönderilecekti. Tabiidir ki bu ferman, Rumları memnun etmedi.

Şakir Paşa, İstanbula döndü. Sonra vali olarak yollanan Kara Todori ve Turhan Paşalar da vaziyeti idare edemediler, işler yine fenalaştı.

1896 da, yeni ve kanlı bir ihtilâl daha başladı. Askerle kanlı çarpışmalar oldu ve adanın her tarafında Türk halkı kadın ve çocuklar dahil, yine müthiş bir katliâma uğradı.

Büyük devletler Babıâliden kargaşalığı önlemek üzere 1878 Halepa Anlaşmasının tekrar tümünün yürürlüğe konmasını ve yine Hıristiyan vali tâyin etmesini istediler ve donanmalarını da Girid'e gönderdiler.

Babıâli mecbur olmuştu. Büyük dev

AYNI METOD... **1863 den 1897 e kadar Girit'te de, Atina'nın gizli-açık hazırlattığı hâdiseler Kıbrıs'taki gelişme ve sonuçlarıyla tam bir bağdaşma göstererek devam etti. Yukarıdaki klişe, Türk-Müslüman halkın hayat ve varlığına, sinerek ve saklanarak saldıran palikaryaları gösteriyor. Değişen nedir?**

letlerin aracılığı ile askerî harekâtı dur. durup Girit Meclisini toplantıya çağırdı. İstanbul'da Hariciye Nâzırımızla altı dev let elçisi tarafından yeni bir nizamname hazırlandı. Bu nizamname, Ada Mec lisinde de Türk ve Hıristiyan âza tarafından tasdik ve neşrolundu. Adaya da, beş sene müddetle vali olarak Beroviç Paşa gönderildi. Bu tedbirlerin faydası da uzun sürmiyecekti.

Atina durmuyor, bütün tedbirleri en gelliyordu. Atinanın işi, ancak adanın dai mî huzursuzluğunu kolaylaştırdı; sonra arkasından devletin zayıf bir zamanında Girit Meclisindeki Rum çoğunluğuna dayanılarak Yunanistan ve Girit Meclislerinin birleştirilmesi gelirdi. (Nitekim Balkan Harbinden biraz evvel, böyle olmuş ve Balkan mağlûbiyetimiz üzerine, 30 Mayıs 1911 Londra Andlaşmasiyle bu emrivâki, ahdî şekil almıştır.)

★ — **BÜYÜK DEVLETLERİN MÜDAHALESİ :**

Nihayet Yunanistan, 1897 de, Prens Yorgi'nin kumandasında harp filosunu Giride gönderdi. Karaya çıkarılan onbin gönüllü asker, Miralay Vassos'un kumandasında idi. Bunlar köyleri ve kasabaları yakıp yıkmağa başladılar. Bunun üzerine Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya donanmaları Giride geldilerse de, Rumlar tecavüzlerine devam ettiler. Zulüm, ancak üç gün sonra hafifletilmişken, bir hafta sonra yine başladı. Amiraller şehirlerin korunmasını aralarında paylaşarak, sükûnun iadesine başladılar. Hattâ eşkiyanın bazı faaliyet merkezlerini gemilerden topa tuttular, Atina gazetelerinin yaygaralarına da aldırmadılar. Hattâ adanın Yunanistana verilmeyip muhtariyetle idare edilmesini kararlaştırdıklarını açıkladılar.

Rumlar durmuyorlardı, kışlalarına kapanıp hareketsiz halde merkezden emir bekliyen Osmanlı askerlerinin adadan çıkmasını istiyorlardı. Devletler bunu İstanbula bildirmişlerse de Babıâli, Yunan askerleri Adada bulundukça Osmanlı askerlerinin de orada kalmalarında ısrar etti.

Paris Sulh Konferansında verilecek

(Sonu 1173 üncü sahifede)

Türk-Alman yakınlaşmasında Tarihî safhalar:

Büyük Frederik ve Ahmet Resmî Efendi

YAZAN : M. ŞEVKİ YAZMAN

Büyük Frederik (1716 - 1786)
Cermenliğin, yeniçağlarda büyük bir devlet halindeki kuruluşunun başmimarı. Öldüğü haberini alan Pomeranyalı bir vatandaşı, şaşkın ve bitkin soruyordu :
«— Peki... Şimdi dünyayı kim idare edecek?...»

★ — TÜRK - ALMAN DOSTLUĞUNUN TEMELLERİ :

Arada iki dünya harbi gibi bir hayli muazzam hâdiselerin cereyan etmesine rağmen, ikiyüz yirmi beş senedenberi gölgelenmeden devam eden bir Türk — Alman dostluğu vardır. Bilhassa son zamanlarda Almanya'nın Avrupa Birliği içerisinde oynadığı rol, iktisat ve sanayi sahasında, komünizm konusunda yeniden canlanan bu dostluğun sebeplerini aramak her iki taraf için de çok faydalı bir mevzudur.

Bir defa, bu dostluğun temelleri, 1870 zaferinden sonra ve Alman İmparatorluğunun kurulmasını müteakip atılmamıştır. Bilâkis 1740 tarihinde Prusya Krallık tahtına oturan ve her bakımdan dehasını gösteren Büyük Frederik, babasının yerine geçtiği ilk günden itibaren, Osmanlılarla ittifak ve anlaşmayı bir hedef olarak ele almış ve saltanatı boyunca bu hususta elinden gelen gayreti göstermiştir. Bunun tek sebebi de Osmanlılar gibi kendisini şarktan tehdit eden ve o vaktin Habsburglarla da anlaşan Rusya'nın, bu tehdidine karşı direnebilmek kaygusudur. Hâlâ bugün de aynı şiddetle devam eden bu Demokles'in kılıcı, her iki milletin kafasının üzerinde sallanmaktadır.

Ne var ki, 1740 ta, Büyük Frederik babasının tahtına oturur oturmaz, görüp anladığı bu tehlike ve felâketi, zamanın Osmanlı Devletine ve onun iktidarı ellerinde tutan gaflet ve aciz içinde bulunan padişahlarına bu badireyi anlatamamıştır. Bütün gayretine rağmen, ancak 1756 tarihinde, İstanbula Von Rexin adında bir sefir gönderebilmiş ve bunun bir ittifak muahedesini akdi gayretine karşılık da ancak 1761 tarihinde, Avrupanın diğer devletlerine tanılan

ticaret ve seyrisefain haklarını Prusyalılara da teşmil eden bir anlaşma imza edilmiş, ittifak anlaşmasına yanaşılmamıştır.

★ — BERLİNDE İLK TÜRK SEFİRİ

Bunun mucip sebeplerini, bizim 1763 senesinde Berline gönderdiğimiz sefir Ahmet Resmî Efendinin sefaretnamesinden çok güzel anlıyabiliriz: Ahmet Resmî Efendi sefaretnamesinde, Prusya ve Büyük Frederik'ten bahsederken, Saksonya eyaletinin bir İndenburg dukalığına sahip iken, metbuu Nemçe İmparatoruna karşı isyan eden Frederikos diye bahseder. Onun tek başına, bazan Avusturya - Rusya ve hattâ Fransa karşısında nasıl direnip durduğunu ve bunları mağlûp ettiğini pek zikretmez. Bizzat Alman İmparatorluğunun 1870 deki teşekkülüne bir sebep ve mevzu teşkil edecek bu gayretin farkında değildir.

Zaman zaman Büyük Frederik'in hususî surette kendisini huzuruna kabul ederek:

— Osmanlı Devleti Ruslarla bir harbe girmek niyetinde değil midir?,

Yahut:

— Şu Prut zaferinde Deli Petro'yu ve bütün Rus Devletini altüst edecek bir fırsat elinize geçmişken, bunu nasıl kaçırdınız?

Sorularına karşılık da sudan ve beylik lâflar sarfeder. Af, aman dileyen bir düşmana karşı, Padişahımızın lûtufları sonsuzdur gibi sözler eder, fakat bu konuşmadaki asıl maksadın:

— Benimle Ruslara karşı sağlam bir ittifak yapsanıza. Her ikimiz için de tehlike olacak bu bâdireyi büyümeden ortadan kaldıralım, mânasına geldiğini pek anlamaz.

Anlamadığı ve anlıyamadığı büyük bir meseleyi de kendisi pek açmaz amma, Alman kaynaklarında bu hususta kâfi malûmat vardır. O zamanlar, henüz küçük bir devlet görülen Prusya Krallığının, bazan Avusturya ordularını dahi dize getiren zaferlerini taktik ve stratejinin bir neticesi olarak mütalâa etmiyen geri kafalı ve bilgisiz din adamları, bu muzafferiyetlerin Prusya'da mevcut müneccimler sayesinde «Eşref saatin» iyi seçildiğine kani olmuşlar ki, Ahmet Resmî Efendiye gayri resmî olarak da bir vazife vermişler: Prusya'dan üç müneccim alıp Türkiye'ye getirmek.

★ BÜYÜK FREDERİK'İN ZAFER İÇİN ÜÇ NASİHATİ:

Bugün için gülünç görülen bu teşebbüse şaşmamalı. Bu tarihten altmış beş sene sonra, Türkiye'ye gelip Nizip muharebelerine karışan Moltke de, kumandanlık karargâhlarında erkânı harbiye heyetlerinin stratejik durumu tetkiki yerine, imamlar ve softalarla kumandanların yıldızlara bakarak, eşref saati tâyin ile vakit geçirdiklerinden şikâyet eder.

Büyük Frederik, Ahmet Resmî Efendinin bu gayri resmî talebini dinledikten sonra:

— Bizde müneccim diye bir şey yoktur. Feza ilmini bilen âlimler vardır amma, bunların da muharebelerle bir ilgisi yoktur. Size üç müneccim gönderemem amma, zafer için üç nasihat verebilirim:

1 — Modern ordunun sevk ve idaresi için strateji ve taktiği güzelce öğrenin.

2 — Modası geçmiş Yeniçeri Ocakları yerine, muntazam bir ordu meydana getirin.

3 — Kasalarınızda kâfi derecede para bulundurun. Parasız harp kazanılamaz.

Zamanın büyük devlet adamının bu nasihatlerinden Ahmet Resmî Efendi hiç bahsetmez.

Prusya Krallığı, o tarihten sonra da Şarka karşı müdafaada kendisine tabiî bir yardımcı olarak gördüğü Osmanlı Devletiyle ittifak halinde bulunmak ve bunun için bütün çareleri aramak ve bilhassa çöküntü halinde olan o zamanki Osmanlı ordusunun, yani Yeniçerilerin bir reform hareketiyle eski kud-

retli halini kazanması hususunda Osmanlılara yardım etmek gayretinde bulunur. Vakıa Büyük Frederik'ten sonra 1790 tarihinde, karşılıklı olarak birbirine yardımı gözönünde tutan bir ittifak muahedesi aktedilir. Fakat zamanın şartlarına göre, bu hiçbir zaman işlemez. Yalnız dostluk ve karşılıklı yardım devam eder. Bunların en mühimmi, Prusya ordusunun ve Alman İmparatorluğunun Türkiye'ye müneccimler yerine, Moltke ve Fonder Golç gibi değerli adamlarını gönderip çalıştırması ve Osmanlı Devletinin de bunları hiç yadırgamadan ordusuna kabul edip, bütün salâhiyet ve kudretleriyle çalışmalarına imkân vermesidir.

★ — MOLTKE'NİN GAYRETLERİ:

Moltke'nin talihsiz bir zamanda katıldığı ve çalıştığı bu devre, cidden şayanı dikkattir: Yeniçeri ordusu bir katliâm ile ortadan kaldırılmış. Fakat bunun yerine henüz sağlam bir ordu kurulamamış bulunduğu bir zamanda, Yunan isyanı, Sırp isyanı yetmiyormuş gibi, bir de Mısırlıların isyan ederek, Anadolu ortasına geldiği zamanda ve hemen bütün devletlerin, Osmanlıların sonu geldi diye, kritik bir devrede, yani 1835 senesinde, Moltke bidayette seyahat maksadiyle İstanbula geliyor. Kendisi genç bir kurmay yüzbaşıdır. Sefir tarafından zamanın seraskeri Hüsrev Paşaya takdim ediliyor ve ikisi de birbirinden hoşlanıyorlar. Birkaç buluşma oluyor ve Hüsrev Paşanın ricasiyle Prusya Krallığından müsaade alınıyor. İstanbulda kalıyor. Bu, ilk zamanlar için, Moltke der ki:

— Ben daha İstanbul'a gelmeden artık Osmanlı dâvasının kaybedildiğini, devletin bile belki ortadan kalkacağını zannetmiştim amma, bu muhteşem başşehre gelip, bütün fizyonomisi ile bu diyarı gördükten sonra, bu fikrimi tamamen değiştirdim.

Sonra, Sultan Mahmud'u iyice tanıdıktan sonra der ki:

— Bu azimli padişah, Rusların Büyük Petrosu kadar bir reform taraftarıdır ve bunu milletinin her hareketi tatbik edebilir. Ne çare ki, Ruslarla Türkler arasında büyük farklar var. Ruslar, garplılara belki biraz antipati ile bakarlar, fakat Türkler, garplıları ve biz hıristiyanları ortadan kaldırılması lâzımgelen birer Kâfir olarak mütalâa ederler. Bu fark dolayısiyle de Sultan Mahmud, bütün azmine rağmen, Türkleri garplılara yaklaştıramıyor.

Bu sebepledir ki Moltke, bütün bilgisi ve dehasına rağmen, Osmanlı ordusunda esaslı hiçbir hizmet göremeden ve değişiklik yapamadan, sevdiği İstanbuldan uzaklaşmak ve vatanına dönmek zaruretini duydu. Orada Bismark'ın teşebbüs ve dehasiyle kuracağı Alman İmparatorluğunun bu hamle devrine iki numaralı şahıs olarak katılmak üzere Berline gitti.

★ — GOLÇ PAŞA ve ABDÜLHAMİD'İN VEHİMLERİ:

Alman İmparatorluğunun teessüsünden sonra da Osmanlı ordusunun ıslahı için İmparator Vilhelm Fonder Golç gibi, zamanında askerlikçe ve askerî baraj olarak şöhret kazanmış bir zatı gönderdi. Fakat neylersin ki o da Sultan Hamidin vehimli saltanat devrinde ve mahdut hizmet görmüştür. Golç, bir mektubunda diyor ki:

— Her türlü öğretimi yapıyoruz. Talim gösteriyoruz, dersler veriyoruz. Fakat arazi üzerinde manevra yapmak, atış talimleri yapmak, topçu atışları yapmak lâzımgeldi mi, saraydan ve padişahtan aldığımız emir «hayır» dır.

Sultan Hamid, evvelâ kendi saltanatına karşı yapılacak bir isyandan kor kuyor. Sonra da kuşkulanacak Ruslardan çekiniyordu. Bizim varacağımız netice de mahdut kalıyordu. Bu sırada, Almanya'ya da elli kadar değerli subay gönderilerek, yeni metodlarla talim görmüş ve sonra dönerek Osmanlı ordusunda reform hareketini devam ettirmişlerdir. En büyük teknik yardımın ise İstanbulu Avrupaya demiryollariyle

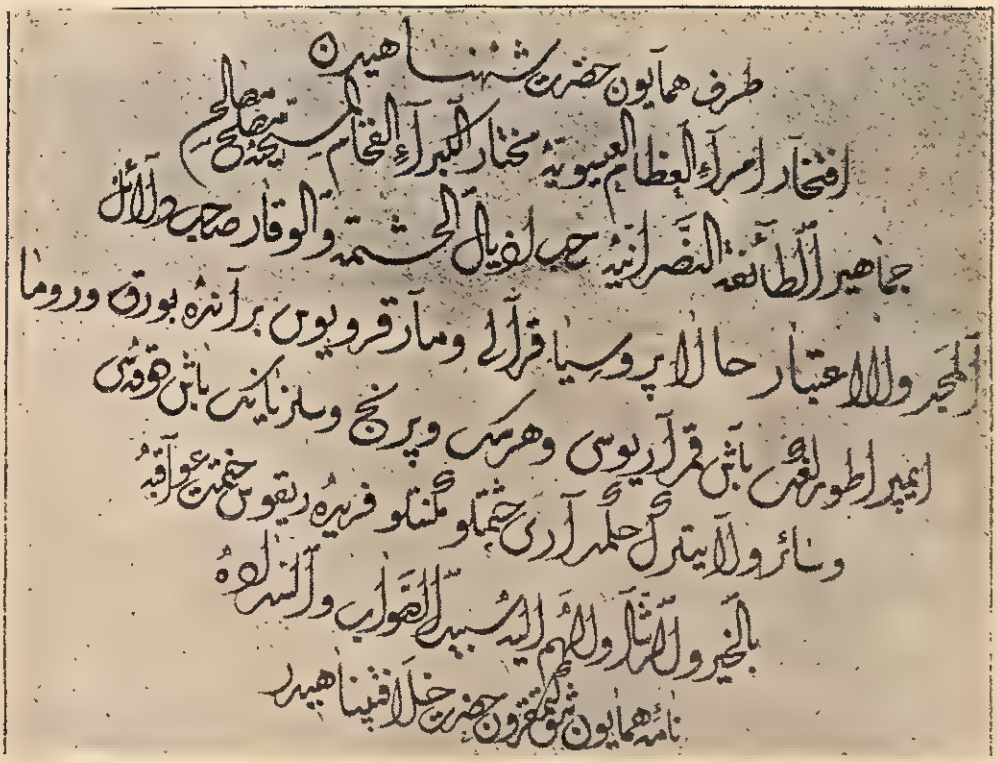

Üçüncü Sultan Mustafa'nın, Prusya Kralı Büyük Frederik'e gönderdiği «Nâme-i Hümâyun» larından birisinin başlığı (Onun dehâsını ve başarılarını, ilm-i nücûmda (yıldızlara bakarak olayları bilebilmede) bilgi ve hüner sahibi astronomlarının bulunmasına veriyorduk ve bu sebeple ondan, gerçek ıslahatçılar değil de, falcılar istedik. Ne cevap aldığımız, elinizdeki sahifeler içindedir!

Netice: Ya ağlamak, ya gülmek!...

bağlamak ve sonra bunu Bağdat'a uzatmak çabası olmuştur. Vakıa bu proje, tam tahakkuk edememiş, nihaî kısmını İstiklâl Savaşından sonra ikmal, Türkiye Cumhuriyetine nasip olmuştur. Fakat Balkan memleketlerine kadar gelmiş demiryollarını birleştirerek, Haydarpaşa'ya ve sonra Toroslara kadar uzatmak gayreti, Türkiye'yi tabiî bir müttefik olarak gören Alman İmparatorluğunun eseridir.

★ — **DEĞİŞMEYEN DOSTLUK:**

Birinci Dünya Harbinde ve bilhassa Çanakkale müdafaasında büyük hizmet gören ve bu müdafaayı inanılmaz bir başarı ile yaparak İngiliz ve Fransız filosunu ve ordusunu geri atan ordunun hazırlanmasında, Alman heyetinin büyük rolü olduğu inkâr edilemez. Vakıa harp potansiyelinin doğru hesap edilmemesinden mütevellit Almanya cephesinin ve Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü önlenemiyecektir. Fakat bütün bu felâketlere rağmen, iki millet arasındaki dostluk, hiçbir gerileme göstermemiştir. Nitekim İkinci Dünya Harbinde Hitler'in hesapsız çıkışları da Almanya'yı felâkete sürüklediği ve hattâ bunun sonunda bir formalite icabı olarak Türkiye'nin Almanya'ya harp ilân ettiğini de görüyoruz. Fakat bu da, yine dostluğu ve mukadderat birliğini zedelemiyecektir. Tıpkı bugünün ve yarının siyasî ve askerî problemlerinin de hep bu muvazi istikamette ve iki milletin mukadderat birliği vasfını muhafaza ettiği gibi.

1914 de İstanbul, Ruslara nasıl terkedilmişti?

Altıncı sayımızda başladığımız bu ibretli yazı serisinde, sayın A. Cemalettin Saracoğlu, Fransanın Moskova Elçisi Prof. M. Paleologue'un hâtıralarını bâkir belgelerle tamamlıyarak dikkatimize sunmaktadır. Bu sonuncu yazıda, Türk İstanbul'un, sadece İngilizler ve Fransızlar tarafından değil, «müttefikimiz» Almanlar tarafından da Moskoflara peşkeş çekilmesinin acı gerçeğini göreceğiz.

Çanakkale destanı, karanlık hayalleri altüst etmişti!..

★ — HAYALLER, RÜYALAR VE... HAKİKAT :

1914 — 1918 Birinci Dünya Savaşı süresinde, Çarlık Rusyası ordularının Baranoviçi'deki umumî karargâhında, İmparatorun altın yaldızlı armalarla süslü hususi vagonunda, Fransız Büyükelçisi Bay Moris Palelogue'le Çar İkinci Nikola arasında, bundan sonra geçen, askerî durumla ilgili görüşmeler, artık İstanbulumuzla ve Türk Boğazları ile ilgili bulunmadıkları için, konumuzun dışında kalmaktadır.

Buraya kadar ibret nazarlarınıza sunduğum siyasî görüşmelerden, resmî vesikalardan, devrin Rusya Hariciye Nâzırı Sazanof'la Çar İkinci Nikola'nın müttefikleri İngilizlerden, Fransızlardan Türk İstanbulla onun giriş ve çıkış kapıları Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarını nasıl istemiş olduklarını, İngiltere ve Fransanın da bu isteğe razı olup, buna mukabil İngilterenin Mısırı ilhak, İran'daki nüfuz bölgesinin genişletilmesi müsaadesini, Fransa'nın Suriyede, Kilik-

HAYALLERİN SONU... **Bu yazı serisinde, Türk İstanbulu kendi ülkesine katarak, ceddi Deli Petro'nun vasiyetini yerine getirme hayâline kapılan Moskof Çarı İkinci Nikola'nın, Bolşevikler tarafından kurşuna dizilmesinden önceki son resmi...**

Haksız, hattâ zâlim hayâllerin böyle bir neticeye bağlanması, Türk'ü daima koruyan ilâhî adaletin bir tecellisi mi idi?. Daha sonraki olayları hatırlarsak, nasıl «hayır!..» diyebiliriz?

ya ve Filistinde yerleşmek muvafakatini Çardan ne yolda elde etmiş olduklarını, bütün hazin açıklığı ile öğrenmiş bulunuyoruz.

Birinci Dünya Savaşının daha ilk yıllarında, 1915 senesi Mart ortalarında, zamanın en haşmetli, en kudretli üç büyük devletinin, Rusya, Büyük Britanya ve Fransanın aralarında Türk topraklarını böyle bol keseden paylaşmaya, Türkü Avrupadan kovmaya karar vermeleri, nihayet gayretullaha dokunmuş olacak ki, Fransanın Petrograd Büyükelçisi Moris Paleologue'un hâtıratının Cuma 19 Mart 1915 tarihli faslında, yani İstanbulla Boğazların Moskoflara terkedilmesine mukabil Fransanın Suriyeyi, Kilikyayı ve Filistini benimsiyeceğine dair Çardan muvafakat aldığı 16 Mart Salı gününden yetmiş iki saat sonra, şu satırlara rastlamaktayız:

Cuma, 19 Mart 1915 — Dün, Çanakkale methaline hâkim istihkâmlara karşı yapılan umumî bir hücumda, müttefik deniz kuvvetleri bir yenilgiye uğradılar; «Bouvet» Fransız zırhlısı serseri bir mayine çarpıp berhava oldu, «Gaulois» zırhlısı harp dışı edildi; iki İngiliz zırhlısı: «İrresistibb» le «Ocean» da battılar..»

⁂

Bütün o aharın cebinden cömert hovardalıklara, parlak vaidlere, ihtişamlı beyanlara, yaldızlı muvafakatlara, Türk ata sözü: «Mestânelerin birbirine ömrü hüsnü hulûsi, çingenelerin şüpheli imanına benzer!» tekerlemesine uygun karşılıklı pazarlıklara rağmen, bugün İstanbulda da, Ak ve Karadeniz Boğazları istihkâmlarında da nurlu ayyıldız halâvetle, şerefle nazlı nazlı dalgalanmakta; müttefik ve kardeş İran, günden güne gelişip kuvvetlenmekte, Çarlık Rusyasından çok daha aç gözlü, büyük bir komşu devletin mütemadî iz'açlarına vekarla karşı koyup egemenliğini başarı ile korumakta devam etmekte; Mısırda İngilizlere de, Fransızlara da, Ruslara da meydan okuyan müstakil bir İslâm devleti ferman yürütmekte; Suriyede, Filistinde yine egemen devletler hüküm ran olmakta; Kilikya, yani Adana havalisi ise, mütarekeden faydalanıp o havaliye saldıran Fransız askerî birliklerine Maraş'ta, Gaziantepte, Urfada acı, yüz kızartıcı yenilgiler tattırıldıktan, hadleri bildirildikten sonra, aziz Türk vatanının gözbebeği bir parçası olarak, millî hislerimiz içinde mesut ve müreffeh yaşamaktadır.

En inanılır diplomasi kaynaklarının bir kelimesini dahi değiştirmeden, alıp intibah nazarlarınıza sunmuş olduğum bu ibret verici; derin derin düşündürücü siyasî ifşaata, diplomasi açıklamalarına, aziz dostum, kıymetli şair Doktor Asım Neş'et Sözmen'in «Boğazlar» başlıklı şu mısralariyle son vermeden evvel, İstanbulun bol keseden Ruslara peş keş çekilmesi bahsinde, şimdiye kadar anlatmış olduklarımdan da beter bir gerçeği daha açıklamak isterim: İstanbul'un Ruslara yalnız o zamanki düşmanlarımız olan İngilizlerle Fransızlar tarafından değil, o kanlı savaşlarda dostumuz, müttefikimiz olan, omuz omuza döğüşmekte bulunduğumuz İmparatorluk Almanyası tarafından dahi peşkeş çekilmiş olduğu gerçeğidir.

İmparatorluk Almanyası gibi, karalarda orduları dünyanın birincisi, denizlerde de donanması İngiliz deniz kuvvetlerinden hemen sonra gelen kudretli bir düşmanla ölüm, kalım savaşına girişmiş olan İngiltere ile Fransa'nın, Rusya İmparatorluğunu kendi saflarında ve beraberlerinde bulundurmak için, başkasının kesesinden hovardalık kabilinden, Türk İstanbulu ve Boğazlarını Moskoflara vaadetmiş bulunmaları, vicdana değilse bile, politika mantığına uygun düşerse de, Osmanlı İmparatorluğunun müttefiki sıfatiyle, Almanya İmparatorluğunun, kendisiyle birlikte kan döktüğü bir milletin başşehri ve gözbebeğini, siyasî bir tâviz olarak, Moskof Çarına ikram etmiş bulunması vicdanları büsbütün sızlatacak bir olaydır.

İngiltere'nin Moskova Büyükelçisi Sir Corc Buchanan'ın açıklamalarından anlaşılıyor ki, Osmanlı İmparatorluğu o harbde bu feci dost ihanetine de maruz kalmış, İmparatorluk Almanyası,

Gelecek sayımızda :

Üstad A. Cemalettin Saracoğlu'nun bâkir bir tetkik yazısı :

SULTAN II nci ABDÜLHAMİD KENDİ DONANMASINA NEDEN DÜŞMAN OLMUŞTU ?

Denizcilik tarihimizin bu güne kadar ele alınmamış resmî vesikalarını hâdiselerle karşılaştırarak çıkarılan ibretli netice.

BOĞAZLAR

Türküz ebedî Türk kalacak işte boğazlar;
Tek besteyi, tek şarkıyı söylerken ağızlar
Gök kubbesinin duyduğu mâna dolu sazlar;
Düşmanca bakan bir başı Türk orada boğazlar.

✶

Fatihleri tarihe karışmış ki, semavi;
Bizden içimizden kopacak cezbeyi havi;
Bir çift göze benzer, Atatürkün gibi mavi.
Türküz ebedî Türk kalacak işte boğazlar;

✶

Yahya Kemal'in şiirini mızrabını dinler,
Tanburla Gitar aynı tahassüs ile inler;
Hep aynı kadehden içerdik sönmedi kinler;
Türküz ebedî Türk kalacak işte boğazlar;

✶

Lâz uşağı zeybekle dadaş hepsi beraber,
Tek ruh gibi Türk varlığı kaynaşmada yer yer;
Her ferd bu mukaddes savaş emriyle seferber;
Türküz ebedî Türk kalacak işte boğazlar;

✶

Âkif gibi imanı bütün vecdi mücerrep,
Tekbir ile, tehlil ile akmakta boğaz hep;
Türkün diye yazmış onu levhinde büyük Rab;
Türküz edebî Türk kalacak işte boğazlar.

Dr. Asım Neş'et SÖZMEN

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

Rusları düşmanlarının safından ayırıp kendisiyle anlaşarak münferit bir sulh imzalamaya imale maksadiyle, İstanbulu muzu ve Boğazları Çara teklif etmiştir. Bakın bu hususta İngiliz Büyükelçisi ne diyor:

★ — **SEN DE Mİ BRÜTÜS?..**

«1916 yılı Ekim ayının 18 inci günü, Büyük Britanya Kralı Hazretleri tarafından Çara verilmiş olan nişanı takdim etmek üzere, yanımda General Knox, ataşenavalimiz kalyon kaptanı Grenfell ve elçilik müsteşarı Bruce bulunduğu halde, İmparatorun bulunmakta olduğu umumî karargâha, Mohilef'e gittim. İmparator bizi derhal, kısa bir mülâkat için, huzuruna kabul buyurdu. Zemin ve zamana uygun bir nutuk söyledikten sonra, kendisine nişanı tevdi ettim. Bundan sonra, İmparator Hazretleri bizlerle on dakika kadar görüştüler. Birkaç gün evvel, kızlariyle birlikte, umumî karargâha gelmiş bulunan İmparatoriçe, bu kabul resmini takip eden öğle yemeği ziyafetinde hazır bulunmadı.»

«Sofrada, bu gibi resmî ziyafetlerde âdet olduğu üzere, İmparatorun sağına oturtacakları yerde, beni gran düşes Olga ile hemşirelerinden birisi arasına oturttular. Bu suretle sofrada İmparatorla görüşmek fırsatına kavuşamadım.

Yemekten sonra, gruplar teşekkül etti ama, General Hanbury, İmparator Hazretlerinin beni hususî surette kabul buyurup başbaşa konuşmak niyetinde olduklarını bildirmiş olduğundan, Çarın

etrafına birikmiş olanlar arasına sokulmadım. Çar da diğer misafirlerinden birkaçıyla bir müddet görüştükten sonra, bana doğru ilerledi ve karargâha kadar zahmet ettiğimden dolayı hararetle teşekkür etti. Tam benden ayrılacakları sırada, kendilerine arzetmek zorunda bulunduğum bir iki meselenin varlığından bahse cüret ettim. Müsaade buyurdular, ben de kendilerine, yakında memleketinin Dışişleri Bakanlığını deruhte etmek üzere Petrograd'dan ayrılacak olan Japon Elçisi Vikont Motono'nun, kendilerini veda için ziyaret edeceğini haber verdim ve Japonya'nın bazı istekleri hakkında izahatta bulundum.»

İngiltere Büyükelçisinin, Japonya'nın Rusya'dan arzu temennileri hakkında şefaatte bulunması bahsi, bizi ilgilen dirmez. Asıl dikkate lâyık olan cihet, Elçinin bu hususta Çarla yaptığı mülâkatın son kısmını teşkil eden İstanbul'un ve Boğazların Ruslara terki hususlariyle ilgili açıklamalardır. Sir Buchanan açıklamalarına devamla diyor ki:

«İmparatorun Lehistan hakkındaki düşüncelerini de dinledikten sonra, kendilerine Stokholm'da bir Alman ajaniyle temasa gelmiş olan Protopopof'a (iktidarda bulunan ve Alman taraftarı olarak tanınan Sturmer'in adamlarından İçişleri Bakanıdır.) Bu Alman siyasî memurunun: «Şayet Rusya harbden çekilip barış imzalarsa, Almanya Lehistanı tahliye edecek ve Rusya'nın İstanbulu zaptetmesine ses çıkarıp itiraz eylemiyecektir.» demiş olduğunun doğru olup olmadığını, sordum. Çar Protopopof'a böyle bir beyanın yapılıp yapılmamış olduğunu artık hatırlıyamadığını (!) fakat bunu siyasî memurlarından biri tarafından verilmiş bulunan raporda okumuş olduğunu söyledi ve ilâve buyurdu:

«— Her halü kârda böyle bir teklifin nazarımda hiçbir kıymeti olmadığın dan emin olabilirsiniz... (1)

★ — **SON SÖZ :**

Görülüyor ki, 1914 - 18 Birinci Dünya Savaşında İstanbulu ve Boğazları ezelî düşmanlarımız Ruslara yalnız, o zamanlar harp halinde bulunduğumuz Büyük Britanya ve Fransa hükûmetleri tarafından değil, sadık müttefik sıfatiyle omuz omuza döğüşüp kan dökmekte olduğumuz İmparatorluk Almanyası tarafından dahi, hem de daha harbin Alman lar aleyhine kötü bir cereyan almasından evvel, 1916 yılı sonbaharında, peşkeş çekilmiştir. Bu cihet de böylece millî tarihimizin şimdiye kadar gizli kalmış, acı ve ibret verici bir safhasıdır.

Hakikatler

Bolşevik ihtilâlinden sonra Çarlığa ait resmî vesikalar neşredildi.

Bu vesikalar şu gerçeği ortaya koyar: Osmanlı İmparatorluğu harbe girmemiş olsa idi, İttifak-ı Müselles, yani Rus - İngiliz - Fransız kuvvetleri, birkaç stratejik noktadan birden ihraç yapacaklar ve başta İstanbul, büyük merkezler işgal edilecekti.

Hakikat şudur: Birinci Dünya Harbinin temel objelerinden birisi, «Osmanlı İmparatorluğunun taksimi» idi. Bu sebeple, Osmanlı Devletinin harbe girmesi veya girmemesi, ne kendi iktidarında idi, hattâ tarafsız kalabilmesi için ne de karar hakkı vardı.

Bu temel gerçeğin dışında, harbin mes'uliyetini şehit Enver Paşanın omuzlarına yükleterek devre hoş görünme fetvası tarih ilminin iltifat etmesine imkân olmıyan basit bir hafifliktir.

---

(1) Fransızca tercümesi 1925 yılında Pariste «Payot» kitabevi tarafından «Dünya savaşı tarihine hizmet maksadiyle hâtıralar, etüdler ve vesikalar koleksiyonu» umumî ünvanı altında basılıp neşredilen eserlerden: «İngiltere'nin sabık Rusya Elçisi Sir Corc Buchanan'ın hâtıraları» kitabı. Sayfa 114 ilh. 118, bu pek ibret verici, o nisbette de kıymetli hâtıraların 1914 - 18 Birinci Dünya Savaşı tarihi ile ilgilenen okurlar tarafından başından sonuna kadar dikkatle okunmasını tavsiyeye lâyık bulurum. Ben, sadece eserin İstanbul ve Boğazlarla alâkadar kısımlarını kısaca dilimize çevirmekle yetindim. C. S.

Mütareke karanlığının cazibeli ışığı:

MANDA ve MEŞHUR MANDACILAR

YAZAN : ZİYA SOMAR

★ — **AYDINLIĞA KAVUŞMAMIŞ YILLAR :**

Mütareke, (1) sulh hareketleri, Anadolu istilâsı ve Millî Mücadele, İstiklâl Savaşları.. Zaman zaman ve sık sık dergilere, gazetelere konu olduktan sonra, bilhassa son zamanlarda birkaç değerli eser le, vesikalar halinde tarihe intikal etmiş sayılabilirler. (2) Ancak bütün bunların olayları çok fazla toptan kucaklayıcı olarak ele aldıklarını, ilk zamanlarda günün heyecan, ihtiras ve tabiî olarak ruhî bağlılıklariyle, olaylar karşısında fazla hissî, fazla sübjektif oldukları, bilhassa bütün olup bitenlerde sadece Mustafa Kemal ve Atatürk'ün şahsı etrafında dönerek, arka ve yan plânlarda karanlık kalan birçok tarih köşelerini gözden uzak tuttukları, bugün şüphe götürmez bir gerçektir.

Oysa ki, tarih, ne derece (müsbet ilim) olarak kendini felsefeden apayrı bir fikir disiplinine bağlı bulundurmak isterse istesin, fakat tarih olaylarını derinliğine izlemek, insan ve cemiyet yapısının gerçek oluşları içinde anlamak,

On dört maddelik prensibi ile yenilmiş yarı dünyaya Amerikan egemenliği altında «hürriyet» kapısını açık bırakan Amerikan Başkanı Vudrov Vilson.

ancak vesikaların üstünkörü ifadelerini deşerek (ruh) larına ermekle, bu olayları parça parça tutumlarından uzakla-

---

(1) Bu notlar (Mütareke olayları kadrosu içinde Millî Mücadele ruhunun uyanması ve Erzurum Kongresi) adıyla hazırlamakta olduğumuz eserden faydalanarak çıkarılmıştır.

(2) Bu konuda bilhassa arkadaşımız (Cemal Kutay) ın (Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi) eserinin ondokuzuncu cildi ile, (Tarih Konuşuyor) serisi içindeki küçük kitaplardan (Millî Mücadeleden öncekiler ve sonrakiler) adlı kitabı, vesikalarla zengin bir kaynaktır.

şıp bir bütün halinde kaynaklarına getirmekle, yani az çok bir tarih felsefesi yapmakla, bu gerçek görüşe varabilir. İtiraf edelim ki yakın tarihimizin, tesirini hâlâ yaşamakta olduğumuza şüphe olmıyan nice konuları, böyle bir felsefî tarih görüşüyle, derinliğine ele alınmış, bu olaylardaki insan payı ve cemiyet yapısını, herhangi peşin duygudan uzak olarak ortaya koyma çalışmalarımız pek azdır. İşte mütareke devri, henüz bütün bir aydınlığın üzerinde doğmadığı bu yarı karanlık tarih yapraklarımızdan birisidir.

Biz, bu yazımızda, Mütareke Devrinin tarihî bağrında birçok gizli ve görünür hareket ve tartışmalara başlıca sebep olmuş bir konuyu, (manda) meselesini, bazı yazıların aydınlığı ile tekrar ele almağa çalışacağız.

★ — HAKKIMIZDAKİ AĞIR HÜKÜMLER :

Önceden şunu söyliyelim ki, (Mütareke) bizim için, kelimenin ilk adımda ifade ettiği anlamiyle, yani bir (Terk-i teslihat ve muhasemat = Savaş halinin bırakılması) şeklinde bir anlaşma olmaktan uzaktı. Bu, harbettiğimiz devletlerin, nice zamandanberi gizli anlaşmalar, siyasî entrikalar, devletin aczi ve zaafı sayesinde elde edilmiş nice fırsatlarla hakkımızda vermiş bulundukları bir hükmün ilk (ilâmı) idi. Bu hüküm, Türkün Balkan Savaşiyle Avrupadan kopup, son kalan parçasını büsbütün kestikten sonra, onu Anadoluda da ancak bir kenara kapamak, imparatorluğu parçalayıp, her devlet için münasip görülen bir payı çıkarmak, icap ederse Türkleri (Asya'ya defetmek) şeklinde özetlenebilirdi. Buna, bizzat bazı Avrupa pazarlarının da yemini kullanarak, bir (temizleme = liquidation) kararı da denilebilirdi.

Nasıl ki yakın Türk politikası hakkındaki eserleriyle memleketimizde oldukça tanınmış olan Fransız tarihçisi René Pinon, 1917 de çıkardığı (Restauration de l'europe politique) yani (Politik Avrupanın yeniden kuruluşu) adlı eserinin (Osmanlı İmparatorluğunun likidasyonu) başlığını verdiği beşinci bölümünde, hasta adamın, yani Türkiye'nin, sadece bu muzmin hastalıkla ölmüş değil, büyük savaşa atılmakla kendi kendini öldürmüş, yani intihar etmiş olduğunu söyledikten sonra, bu kol ve gücüyle çalışmaktan başka meziyeti olmıyan milletin artık Avrupada değil, fakat küçük Asyada da yapacak bir işi kalmadığına işaret edecek ve «insanlığın başına belâ olmak için geldikleri Türkistan sahralarına, Asya ortalarına dönüp gitmeleri» nden söz edecektir. (Sf. 283).

Bundan başka, Fransız yazarına göre, Anadolu'nun Türkler tarafından lâyıkiyle bakılmamış, ekilip, biçilmemiş birçok toprakları, (Birleşmiş Milletler Cemiyeti) himayesinde, İtalya mandası altına verilmeli, böylece, İtalya mandası altına, Anadolu'nun Türkler tarafından ezilen Ermeni ve Rum azınlıklarına da biraz yaşama hakkı ve imkânı gösterilmelidir.

Yine Birinci Dünya Savaşı içinde B. Bareilles isminde bir Fransızın çıkardığı (Türkler : İmparatorlukları ve politika komedyaları) adlı bir kitabında son satırlarında şöyle denilecektir : « Asya'nın, baş belâsı olan Türkler, Devlet olarak ortadan kalkmalıdırlar. İstanbul, İtalyan, Arap, Rus, Yunan, Fransız ya da herhangi bir Devletin olabilir, fakat Türkiye'nin malı olmamalıdır. Bu temizleme işi gerçeklendiği gün Anadolu'da dağılmış olan Ermeniler, Suriyeliler, Rumlar, Süryaniler, bugün binlerce, binlerce dağılmış oldukları Amerika'dan dönerek tekrar eski topraklarını elde edecekler-dir...»

Bunun gibi daha nice eserlerden alınacak sayfalar, bize Birinci Dünya Savaşı boyunca dünya efkârı umumivesinin aleyhimizde nasıl hazırlanmış olduğunu, böylece (Mondros Mütarekesi) nin bir sulh başlangıcı olarak, iyiliğimize ve lehimizde hiç bir gizli ve açık taraf taşımadığını gösterecektir.

★ — MÜTAREKE ŞARTLARI HAKKINDA GÖRÜŞLER :

Böyle olduğu halde, mütarekenin ar-

dından hemen patlayıveren siyasî tartışmalar, hizip kapışmaları, fırka savaşmaları, mütareke maddeleri ve mütareke ruhu üzerinde birbirinden çok ayrı fikir cephelerinin doğmasına yol açarken, hemen hemen ilk beliren kanaat, mütareke şartlarının mağlûp Devletler arasında en az Türkiye üzerine yüklendiği, gerek Almanya, gerekse Avusturya ve Bulgaristan için konulan maddelerin daha ağır olduğu üzerinde birleşecektir. Mütarekenin imzalanması ile kendini ortaya veren bu fikirler ilk zamanda iki ayrı ve karşıt taraf halinde savunulacaktır: Mütarekeyi imza eden ve başta Rauf Beyin bulunduğu murahhas heyetimiz, tabiatiyle dayandıkları Kabinenin reisi olarak Sadrâzam İzzet Paşa ile beraber, bu şartların mümkün olduğu kadar bizim lehimize sağlanmış olduğuna inanıyorlardı. (Reşad Hikmet Beyin o zamanki gazetelere verdiği beyanattan): Bu kanaat, aşağı yukarı eski idareye bağlı bütün organlar tarafından tutulduğu gibi, hattâ, bu idare dışında kalmış olan bazı önemli şahıslarca da savunuluyordu. Nasıl ki, o sırada henüz bir karar almış olmaksızın sadece durumu kendi imkân ve vasıtalariyle izleyen Yıldırım Orduları son kumandanlığından, merkeze alınmış (Mirliva Mustafa Kemal Paşa) (Zaman) gazetesine verdiği bir demeçte bu kanaati benimsiyor, mütareke şartlarının, sanıldığı gibi pek aleyhimizde ve ağır olmadığını, Bulgarların bizden çok daha zor durumda bulunduklarını söyleyecektir. Bunda, herhalde Devlet Başkanlığında tutulmasını istediği İzzet Paşa ve Kabine arkadaşlarını, bilhassa Rauf Beyi, muhalefetin yaptığı saldırılara karşı korumak hissinin hâkim olduğuna şüphe yoktu, çünkü, az sonra, Anadolu'ya geçtiği vakit durumun böyle olmadığını, mütarekenin sadece ihlâl edilmiş değil, esasında aleyhimize alınmış bir karar olarak uygulanmış bulunduğunu kabul edecek, bu anlayışını da büyük nutkunun esasını teşkil eden, ilk Millet Meclisi açış konuşmasında açıklayacaktır.

★ — **KURTULUŞ YOLU ARIYANLAR :**

Gariptir ki, mütarekenin sadece (hakk-ı hükümranî) yi bozmakla kalmayıp, bilhassa azınlıklar için gizlediği emellerle tehlikeli bir anlaşma olduğu üzerinde ilk itiraz ve tenkidleri, Damad Ferid Paşa, Âyan Meclisindeki bir konuşmasiyle ortaya atacak, az sonra mütarekenin en ağır şekilde bir istilâ politikasına yol açan uygulanmasını bizzat kendi idaresi veya idaresizliği ile cesaretlendirecek olan Damad, İttihatçıların son eseri saydığı ve iştirâk ettirilmemiş olmanın kaygısiyle büsbütün İttihatçılığa onu düşman eden (mütareke) nin ilk yırtıcılarından biri görünecektir.

Gerçekte ise, mütareke maddeleri, pamuk ipliğine bağlanmış fakat her ân ve fırsatta kopacak fırtınaların kolayca başvereceği gelecek ihtimalleri, yâni İzmir ve Kilikya işgallerini, Pontus hareketi, Doğu Ermenistan işini gizli olarak içine almış, Türk Devletini bir çıkmaza sokmuştu. Bundan kuvvet ve cesaret alan azınlıklar, (Vilson Prensipleri) ile kendilerine vaadedilen (muhtariyet) i gerçekleştirmek gayesiyle, İngiliz ve Amerikan himayesini bir **cause** olarak ortaya atınca, kendilerini ortada ve sahipsiz kalmış gören bazı Türk yazar ve politika adamları da, ayni himaye veya manda politikasiyle Türkiyeyi yeni bir kurtuluşa kavuşturmak ve çıkmazdan kurtarmak fırsatını bulacaklarını sandılar. Bir kısım kimseler bu himayenin İngiliz idaresinden gelmesiyle daha (demokratik) bir gelişme yolu bulacağımızı kabul ederek (İngiliz Muhipler Cemiyeti) adı altında bir dernekte toplanmış, fikirlerini, kendilerine yardımcı organlar vasıtasiyle yaymaya çalışırken, bir kısım gazete yazarları, düşünürler ve edebiyatçıların da, başta Ahmed Emin (Yalman) ve Halide Edip (Adıvar) olmak üzere, bir (Vilson Prensipleri Cemiyeti) kurarak, böylece, bu prensiplerin milletleri himaye yolundaki hukuk düzenlerinden faydalanmayı, dolayısiyle Amerika'dan müzaheret göreceklerini düşünüyorlardı.

Daha etraflı şekilde incelenmesini ileriki bir yazımıza bırakacağımız bu son cemiyetin dâvası ve dayandığı (esbab-ı

mucibe) üzerinde şimdilik durmaksızın, doğruca konumuz olan (manda) ve himaye meselesine geleceğiz.

★ **MANDACILIK HAKKINDA SİYASÎ TARTIŞMALAR :**

(Atatürk) ün büyük nutkunda ve daha önceki Meclis açılış nutkunda, sadece mütarekenin kısa bir (siyasî tablosu) içine şöylece iliştirilen bu (manda) meselesini, gerçekte (İstanbul basınının, hattâ, siyasî fikir akımlarının uzun ve devamlı tartışmalarına, savunmalara ve ya tenkidlere konu teşkil etmiş, zihinleri, oluşunda veya olmayışında düşündürüp kurcalamış önemli bir dâva olduğu gibi, hattâ, zamanın ilim adamları için de kürsü dışı bir (hukuk konusu) olarak ele alınmıştır. Örneğin, o zamanki Darülfununun (Devletler ve Anayasa Hukuku) profesörü olan (Ahmed Salâhaddin), (Vakit) gazetesinde çıkan bir yazısını, (Himaye ve Vekâlet Cereyanları) başlığiyle bu (manda) meselesine tahsis ederek diyecektir ki :

« Son zamanlarda memleketimizin uğradığı büyük tehlikelere karşı kuvvetli ve ileri bir Devletin himayesini veya vesayetini celbetmek için gerek (Şûray-ı Saltanat) ta, ve gerek (Matbuat Sahası) nda bazı fikir ve düşünceler ileri sürüldü. Kelimeler üzerinde oynamıyarak (Protectorat) ile (Mandat) nın istiklâlimiz için aşağı yukarı ayni şekilde zararlı olacağını kabul edersek önce şöyle bir soru karşısında bulunuruz :

— Altıyüz yılı geçen bir zamandanberi dünyanın üç kıt'asında şimdikinin beş on misli hudud ve nüfusa fiilen hâkim olmuş ve kendine bağlamış bulunan bir Devletin istiklâlini, içimizden kim ve ne hakla feda etmeyi veya yeniden sınırlamayı, kayıd altına almayı isteyebilir ? Vesayet veya himaye altına giren bir Devlet istiklâlini kaybeder. Zira hâkimiyet hakkı parçalanmaz, bölünmeyi kabul etmez. İç ve dış hâkimiyet sözleri ayni şeyin içeriden veya dışarıdan görünüşüdür. İstiklâl bir bütündür, ya vardır ya yoktur. Yok ise Devletin Devlet olma hüviyeti yıkılmış, yok olmuş demektir.» (31 Mayıs 1919)

Mütarekeden az sonra, M. Zekeriya' nın çıkardığı (Büyük Mecmua) nın sayfalarında da, (Manda) meselesinin vakit vakit yer aldığını görmekteyiz. (Halide Edip) in (İtilâf Milletlerine) hitap eden bir yakarışında, (Vilson Prensipleri) nin milletlere getirdiği (Yeni Hürriyet Hukuku) nizamına bel bağlayan Türklerin, İzmir işgali ile uğradığı hayal kırıklığına işaret edilerek, İtilâf Devletlerinden daha büyük bir müsamaha, bir anlayış, hattâ bir yardım beklenmekte ve şöyle denilmektedir : « Siz kendinizi idare edebilir misiniz? diyorsunuz. Evet paramız yok, kuvvetimiz yok, tecrübeli ve büyük kafalarımız yok. Fakat namuslu ve sizin harp ettiğiniz esaslara inanan çocuklarımız var. Bize yardım ediniz, bize fikir, bize dostluk veriniz. Şimdiye kadar meydana çıkardığınız Bulgarlar, Sırplar, Yunanlılar, Ermeniler kadar Türkler de buna lâyıktırlar. Kara günlerinde hür ve namuslu bir millete elinizi uzatmaktan pişman olmayacaksınız. Mesud ve hür bir Türkiyenin size besleyeceği minnetin şimdiye kadar aldığınız minnetler yanında ayrıca bir kıymeti olacaktır..»

★ **«MİLLÎ İRADE» SAHİPLERİNİN DUYGULARI...**

Garip bir infériorité duygusunun alttan alta işlediği bu (sığıntı) ve (kendine güvenmeme) halinin büyük ölçüde tesir ettiğine şüphe olmayan bu (Mandatercilik) taraftarlarına karşı, sonra, (Atatürk) ün Millî Mücadele ruhuna ve (Millî Misak) politikasına kuvvet olacak ve ışık tutacak bir (Millî İrade) sahiplerinin duyguları, çok şükür ki Türk' ü, bir yabancı devletin elinden tutup, onun (saye) sinde adam olmak yolundan uyaracak ve ona gerçek millî kurtuluşun tunç kapısını gösterecektir. İşte, ayni dergide çıkan aşağıdaki yazı bu iradenin fikir halinde bir ifadesiydi :

«.. Himaye veya mandaya taraftar olabilmek için bu iki siyasî şeklin bize temin edeceği faydaları bilmek lâzımdır. Manda, himayeye nisbetle daha zayıf olduğundan evvelâ onunla başlayalım :

(Sonu 1172 nci sahifede)

75 SENE EVVEL

AVRUPA'da Bir «OSMANLI MÜNEVVERİ»

Dönüş, İKİ DÜNYA arasındaki farklar ve hayal kırıklıkları...

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **PARİSTEN LONDRAYA DOĞRU :**

Çıkardığı « Servet-i Fünûn » mecmuası ile, Sultan Hamid devrinin fikir karanlığını ışıklandıran ve mecmuasının çevresine topladığı kalem üstadları ile, bir edebî devir açan rahmetli Ahmet İhsan Tokgöz'ü, 23 yaşında, Mülkiye mektebini bitirmiş, mükemmel Fransızca bilen bir Osmanlı münevveri olarak ilk Avrupa yolculuğuna beraberce katılmış, geçen sayımızda kendisi ile Paris'i dolaşmıştık.

Yetmiş beş sene önce, kafası Batı kültürü ile dolmuş olmasına rağmen, bir Osmanlı Münevverinin Avrupanın gerçekleri önünde duyduklarını, yetmiş beş sene sonra, 1965 de bir Cumhuriyet Aydının ne ölçüde hissedebileceğini karşılaştırmak, ibretlerin en sahihi ve hayâl âleminden en uzağı olarak elbet dikkatle ele alınmıya değer. Üstat, Fransa'daki gezisini otuz beş günde tamamlamış, İngiltereye geçmiye hazırlanıyor. İngiltere yolculuğunda beraberinde Pariste hukuk tahsil eden Neşet Efendi isimli bir arkadaşı ile sefaret memurlarımızdan İsmail Bey ve onun kayınbiraderi olup, Pariste yaptığı tıp ihtisasını başarı ile tekmilliyerek, İstanbul'a dönme hazırlığında olan Doktor Kâmil Bey var. Dört Osmanlı da, başlarında fesleri ve yarı alafranga - yarı alaturka kılıklarıyla Paris'ten ayrılıyorlar. Sene 1891 ve tarih 20 haziran pazartesi... Dört Osmanlı münevveri, Havr'dan ayrılan Britanya adlı vapurla Manşı geçerek İngiltere kıyılarına doğru ilerliyorlar. Biz yine, 586 büyük sahife tutan hâtıralardan, bugün için tebessüme veya düşünmeye değer bulduğumuz cümleleri, rahmetli üstadın üslûbunu aynen muhafaza ederek ve kendisini konuşturarak sunalım.

★ — **«EVVELÂ SİZE İNANIRLAR!»**

Vapurumuz, Suhampton limanını

75 SENE EVVEL OSMANLI MÜNEVVERİNİ MEŞGUL EDEN SÜR'AT ARABASI

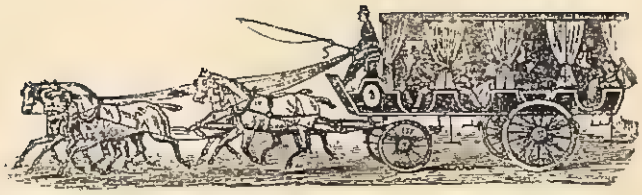

Osmanlı münevverini Londra'da en çok meşgul eden «olay» lardan birisi, at yarışları seyircilerini şehir merkezinden uzak hipodroma götürebilmek için, klişesini yukarıda gördü ğümüz «sür'at arabaları» nın kullanılması oldu. Sabah akşam, ancak 2 vapur seferinin yapıldığı Istanbul - Anadolu yakası ile, sahibinin arkasından koştuğu kiralık atlarla dolu kendi başşehrini hatırlamış olmanın acı mukayesesi içinde, O zamana hükmeden bir medeniyet anlayışının hüznünü ve hüsranını duyuyordu. Bugün de değişen ne? Londra'dan ekspres uçak mektubu İKİ günde, Hakkâri'den on günde gelmiyor mu? İstanbul - Van arası, uçak olmadığı kış aylarında, dünya turu zamanı değil mi?

dolduran yüzlerce vapur arasından süzülerek rıhtıma yanaşınca, oranın hamallar ve komisyoncularla kaynaştığını gördük. Eşyalarımızı verdiğimiz hamal bizi gümrük salonuna götürdü. Bir uzun masa üzerine elindekileri dizdi. Karşımıza geçen İngiliz gümrük memuru, bir İngilizin yapabileceği kadar nâzik edâ ile sordu :

«— Gümrüğe tâbi eşyanız var mı?»

Şahsî ve zatî eşyamızdan başka bir şeyimiz yoktu : **«Hayır!..»** ı bastırdık. Hiç birimizin çantalarını açmıya lüzum görmedi, üzerine birer görülmüş işareti koydu. Hamala işaretle eşyaları alıp, Londra'ya gidecek katara götürmesini söyledi, bize de tebessüm ederek iyi seyahatler temenni etti.

Nasıl, beğendiniz mi? İngilizler derler ki: **«— Halkdan şüphelenmek, ona yalancılık isnad etmektir. Evvelâ bütün insanlara inanacaksınız. Fakat yalan söyliyen olursa, onu, öyle cezalandıracaksınız ki, doğruluğun şerefi korunmuş olacak.»**

Bizim gümrükleri hatırlıyarak hayret içinde ayrıldık. A. A.. Burada da, Fransa'da da olduğu gibi pasaport sormadılar. Yine İngilizler derlermiş ki : **«— Hiç bir akıllı adam, pasaport almadan seyahate çıkmaz. Pasaportsuz olanlar da kaçaklar ve hüviyetini saklamak mecburiyetinde olanlardır. Onlar, nasıl olsa bir hâdise sonunda yakayı ele verirler. Bir kaç kanun dışı adamı bulabilmek için, büyük ekseriyeti dürüst ve kanunî şekilde seyahat eden İngilterenin misafirlerini yolda pasaport sorarak rahatsız etmiye ne hakkımız var ? Bizim polislerimiz ve adalet teşkilâtımız, kanun haricine çıkmış olanları kendi mesai ve kudretiyle diğerlerinden ayıracak kadar kuvvetlidir. »**

Nasıl? Bunu da beğendiniz mi? **(O tarihte İstanbul'dan meselâ Bursa'ya gidebilmek için Zaptiye izni olmıyanlar bir şehirden diğerine sokulmazlardı.)**

★ — «İNGİLİZ GARABETLERİ...»

Bizim üstad, İngiliz garabetlerinden uzun uzun bahseder. Der ki : **«— Dört arkadaş, bize tavsiye edilen Kreven oteline gittik. Aman Yarabbi!.. Londra sis içinde idi. Her tarafta kasvet hüküm sürüyor. Şehrin o müthiş ışıkları sis perdesini delmekte âciz kalıyorlar. Taymis nehrinin suları bile siyaha yakın.. O dehhâş Parlâmento binası bile siyah taş yığını halinde.. Kocaman siyah taşlarla yapılı sekiz katlı otelin önünde arabamız durup eşyalarımızı otelin holüne taşıdıktan sonra, kasa yerinde oturan kırmızı yüzlü zata, yarım İngilizcemle yanlış bir şey söylememek için :**

«— No Engliş (İngilizce bilmiyorum) **dediğim zaman adamın kırmızı yüzü büsbütün kızardı. Yarab!.. Adamlar, dünya yüzünde bir insanın nasıl olup da**

İngilizce bilmemesini kafaları almıyor. Benim «— İngilizce bilmemem» itirafını bozuk bir Fransızca ile cezalandırdı:

«— No Şambr!» (Oda yok!)

Oradan kızgın ve bezgin yola revân olduk. Fransızca konuşulan bir otelde de evvelâ bize bir yatakta iki kişi yatmamızı, daha ucuz olacağını söylediler! Meğer Şark ülkelerinden gelenler, pahalı olmasın diye böyle yaparlarmış. Biz tabiî reddettik, ve kendimizi tanımamış olmamıza ayrıca teessüf ettik.

Londranın caddeleri tahta döşeli. KEP denilen ve arabacının körüğün üzerinde oturduğu faytonlarla rengârenk omnibüslerin tekerlekleri lâstik kaplı idi. Bu sebeble, o tertemiz tahta döşeli geniş caddelerde durmadan gidip gelen bu sayısız nakil vasıtaları insanı bîzar edecek kadar gürültü yapmıyorlardı. Bir de bu kadar omnibüs ve fayton'un bizim İstanbul'un sokaklarından geçebilmesini düşündüm. Maazallah, içindeki de, dışındaki de hurdahaş olurdu!.. O iki katlı omnibüslerin renkleri üzerinde pırıl pırıl ilânat var idi. Fosforlu boya imiş!

Postahaneye, namıma İstanbul'dan daha evvel gönderilmiş ve «Post-restant» olarak beni bekliyen mektuplarımı almıya gittim. Büyük bir levha üzerinde, o sene bu postahanenin muamelâtını rakamla bildirmişler. Öylece hayret içinde kalmıştım ki, bunları ilân eden İngiltere Devleti olmasa idi, imkân yok inanmazdım : Şu benim içine girdiğim 150 metre uzunluğundaki iki adet devasâ binadan son sene içinde bir milyar 558 milyon mektup, 201 milyon kartpostal, 564 milyon evrak-ı matbua paketi gönderilmiş idi. Ya gelenler ? Sıfırları okurken başım döndü. Eh.. burası bir cihan imparatorluğu idi (Ahmet İhsan üstad bu notları alırken, bizim Osmanlı İmparatorluğumuzun doğrudan doğruya hükümranlığı altındaki topraklar, İngiltereden az değildi.)

✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

Yaşıyan Hatıra

Yetmiş beş sene önce, yirmi üç yaşındaki bu «Osmanlı Münevveri» Batı'yı böylesine gördükten sonra, yurdunda bir şeyler yapmak ihtiyacını duymadı mı?

Servet-i Fünûn adıyla çıkan ve bir devrin bütün fikriyatını temsil eden yayın, bu yolculukta, Batıya uyabilme hasretinin ifadesi oldu: Ahmet İhsan Beyle vatana bu nimeti kazandıran da, bu fıkramızın içinde, o günlere ait gençlik klişesini gördüğümüz Salih Saim üstaddı...

Servet-i Fünûn hâtıra oldu, Ahmet İhsan Beyle beraber, o «nesl-i edebî» yi temsil edenlerden bugün hiçbirisi hayatta değil... Fakat, yapılanın azametini isbat etmek istercesine, Servet-i Fünûn'un iki kurucusundan birisi hayatta : Bir asrın seviyesine omuzbaşı bakan ömrüyle, bir ân gölgelenmemiş ümidi ile, kemâl mertebesinden bir hatve gerilemiyen kıymet, zekâ, irfan, irşad, fazilet

hamulesiyle şairlerin, nâsirlerin, ediblerin, âriflerin pîri üstad Salih Saim Unar, vicdanlarda ve hafızalarda o devrin yerini almasını beklemenin sabrı ve emanetini, lâyık ellere verebilmenin tahammül vekarı içinde hayatta...

Ne garip, hattâ ne ibret ve istiğrak mevzuudur ki, üç çeyrek asır önceki bu Garb diyarları yolculuğunun izleri üzerinde yürürken, bunları sizlere takdim ettiğimiz Mart ayının 27 si, Servet-i Fünûn'un da, kuruluşunun yetmiş beşinci yıldönümüdür!.. Vefa ve kadirşinâslık buhranlarının bacaları sardığı eyyam devrinde, böylesine bir yıldönümünü yâdedebilmek için, bergüzar hâtırasını nefes alabilmekte devam ettiren Cenab-ı Hakka binlerce sükran... Aramızda, doksan dört yıllık ömrü, boyunu aşan gerçek eserlerinin feyzi içinde, hiçbir fâni izzete baş eğmeden, hak bildiği yolda irkilmeden, feleğe, hattâ tıbba meydan okuyarak, Allahın lûtfundan alabilmiş bir bahtiyârı merak eden bulunabilir ümidiyle adresini vereyim: Üsküdar, Atikvalde, No. 56.

Elini öpebilmek böylesine bir kıymetin huzurunda olabilme iradesidir: Ayrılabilmek güç ...

75 SENE EVVEL OSMANLI MÜNEVVERİNİ MEŞGUL EDEN SÜR'AT ARABASI

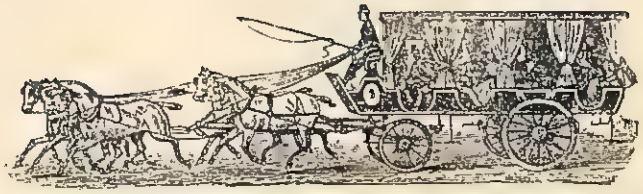

Osmanlı münevverini Londra'da en çok meşgul eden «olay»lardan birisi, at yarışları seyircilerini şehir merkezinden uzak hipodroma götürebilmek için, klişesini yukarıda gördüğümüz «sür'at arabaları»nın kullanılması oldu. Sabah akşam, ancak 2 vapur seferinin yapıldığı İstanbul - Anadolu yakası ile, sahibinin arkasından koştuğu kiralık atlarla dolu kendi başşehrini hatırlamış olmanın acı mukayesesi içinde, O zamana hükmeden bir medeniyet anlayışının hüznünü ve hüsranını duyuyordu. Bugün de değişen ne? Londra'dan ekspres uçak mektubu İKİ günde, Hakkâri'den on günde gelmiyor mu? İstanbul - Van arası, uçak olmadığı kış aylarında, dünya turu zamanı değil mi?

dolduran yüzlerce vapur arasından süzülerek rıhtıma yanaşınca, oranın hamallar ve komisyoncularla kaynaştığını gördük. Eşyalarımızı verdiğimiz hamal bizi gümrük salonuna götürdü. Bir uzun masa üzerine elindekileri dizdi. Karşımıza geçen İngiliz gümrük memuru, bir İngilizin yapabileceği kadar nâzik edâ ile sordu :

«— Gümrüğe tâbi eşyanız var mı?»

Şahsî ve zatî eşyamızdan başka bir şeyimiz yoktu : **«Hayır!..»** ı bastırdık. Hiç birimizin çantalarını açmıya lüzum görmedi, üzerine birer görülmüş işareti koydu. Hamala işaretle eşyaları alıp, Londra'ya gidecek katara götürmesini söyledi, bize de tebessüm ederek iyi seyahatler temenni etti.

Nasıl, beğendiniz mi? İngilizler derler ki: **«— Halkdan şüphelenmek, ona yalancılık isnad etmektir. Evvelâ bütün insanlara inanacaksınız. Fakat yalan söyliyen olursa, onu, öyle cezalandıracaksınız ki, doğruluğun şerefi korunmuş olacak.»**

Bizim gümrükleri hatırlıyarak hayret içinde ayrıldık. A. A.. Burada da, Fransa'da da olduğu gibi pasaport sormadılar. Yine İngilizler derlermiş ki : **«— Hiç bir akıllı adam, pasaport almadan seyahate çıkmaz. Pasaportsuz olanlar da kaçaklar ve hüviyetini saklamak mecburiyetinde olanlardır. Onlar, nasıl olsa bir hâdise sonunda yakayı ele verirler. Bir kaç kanun dışı adamı bulabilmek için, büyük ekseriyeti dürüst ve kanunî şekilde seyahat eden İngilterenin misafirlerini yolda pasaport sorarak rahatsız etmiye ne hakkımız var ? Bizim polislerimiz ve adalet teşkilâtımız, kanun haricine çıkmış olanları kendi mesai ve kudretiyle diğerlerinden ayıracak kadar kuvvetlidir. »**

Nasıl? Bunu da beğendiniz mi? **(O tarihte İstanbul'dan meselâ Bursa'ya gidebilmek için Zaptiye izni olmıyanlar bir şehirden diğerine sokulmazlardı.)**

★ — «İNGİLİZ GARABETLERİ...»

Bizim üstad, İngiliz garabetlerinden uzun uzun bahseder. Der ki : **«— Dört arkadaş, bize tavsiye edilen Kreven oteline gittik. Aman Yarabbi!.. Londra sis içinde idi. Her tarafta kasvet hüküm sürüyor. Şehrin o müthiş ışıkları sis perdesini delmekte âciz kalıyorlar. Taymis nehrinin suları bile siyaha yakın.. O dehhâş Parlâmento binası bile siyah taş yığını halinde.. Kocaman siyah taşlarla yapılı sekiz katlı otelin önünde arabamız durup eşyalarımızı otelin holüne taşıdıktan sonra, kasa yerinde oturan kırmızı yüzlü zata, yarım İngilizcemle yanlış bir şey söylememek için :**

«— No Engliş (İngilizce bilmiyorum) **dediğim zaman adamın kırmızı yüzü büsbütün kızardı. Yarab!.. Adamlar, dünya yüzünde bir insanın nasıl olup da**

★ — **HAYRETLERLE GEÇEN GÜNLER :**

Üstadın Londra ve çevresi yolculuğu, hemen hemen, sadece hayret, ibret, çoğu hazin mukayeselerle geçiyor. Bunlardan kısa cümleler halinde derlemeler yapalım :

★ — **Sen-Pol kilisesinin tepesine çıkınca, BÜYÜK ŞEHİR ne demekmiş, o zaman anladım : Çünkü gözlerimin görebildiği geniş ufuk, sadece Londra şehri idi. Şehrin etrafındaki kesif duman tabiatın sisi değildi : Fabrika bacaları idi. Bütün memalik-i Osmaniyede bu şehirdeki kadar baca olsa idi ne kadar bahtiyâr olurduk!**

★ — **Bir kapıyı çalarken, tokmağa vurabilme sayınızı, sizin asalet dereceniz tâyin eder : Esnaf, hademeler ve asaleti olmıyan yabancılar Efendilerinin evlerinin kapısını çalamazlar. Bir İngiliz, ancak, saygıya lâyık gördüğü kadına şapkasını çıkarır.**

★ — **Pazar ölü gündür : Pazar günü hasta olmak bile felâkettir.**

★ **Yemeklerini sevmemize imkân yok. Kaplumbağa çorbası, Kurbağa yahnisi, çiy çiy yenen istirityeler pek tercih ettikleri yemeklerdir.**

★ — **Londra'da binalar, ancak doksan dokuz sene için satın alınabiliyor. Neden, anlamadım.**

★ — **Sent-Katerin doklarının bulunduğu yerde, on üç milyon İngiliz altınına mal olmuş bir fırın var. Altı milyon nüfuslu şehrin bozulmuş sebze ve meyveleriyle çöpleri bu dev fırında her gece yakılıyor. İsmi de şu :** Kraliçe Hazretlerinin tütün çubuğu.

★ — **Taymis nehrinin altından geçen elektrikli trene bindim. Üzerimizden nehrin dalgalarının sesleri geliyordu. Benim rengim sararmıştı. İngilizler, sükûnetle pipolarını içiyorlardı. Bu süratle bizim İstanbul ile Anadolu yakasını denizin altından birleştiren bir yol düşündüm.** (Rahmetli üstad, yetmişbeş yıl önce, İstanbul'un iki yakasını denizin altından birleştirmeyi düşünmüş!.. Yetmiş beş sene sonra bizim asma köprümüz yok!)

MİLLÎ ÂDETLER

Osmanlı münevverini ilgiliyen mühim zaralardan birisi de, Avrupa merkezlerinde halkın, millî kılık kıyafetine bağlılığı idi. BATILAŞMA deni-lince, kötü ve âdi bir taklid hasretinin gönülleri doldurduğu bir devrede bu seziş, elbette mânalı idi amma, dinliyen olmadı. Ahmet İhsan merhum, hâtıralarında klişesini yukarıda gördüğümüz «Macar millî kıyafeti» için: «— Kendi libaslarını iftiharla giyiyorlar ve gurur duyuyorlar...» diyor. Bizimkiler ise; sadece Floklor festivallerinin süs'ü!..

★ — **İKİ AYRI DÜNYA :**

Yetmiş beş sene önce, bir Osmanlı münevverinin Avrupa'da yaptığı yolculuktan edindikleri, yetmiş beş sene sonra bir Cumhuriyet aydınının herhangi bir Batı ülkesinde yapacağı yolculukta, kendi vatanı ile yapacağı kıyaslamadan alacağı sonuçlardan daha başka düşünceler yaratabilir mi? Osmanlı münevverinin kalbinde, gördükleri ile kendi yurdunu kıyaslamadan doğan üzüntü, Cumhuriyet aydınının aynı yolda yapacağı karşılaştırmada şifa bulacak sebeblere sahib midir?

1891 de İngilterenin vardığı medeniyet seviyesine göre, Osmanlı İmparatorluğunun aşmıya mecbur olduğu yol,

(Sonu 1173 üncü sahifede)

İLK DEFA MECMUANIZ VERİYOR

BATUM

Kurtarma ve kaybetmenin heyecanlı menkıbesi

YAZAN : FERİDUN KANDEMİR

Bolşevik İhtilâlini müteakip, Gürcistan, Rusların tecavüzüne uğ ranuştu. Tiflisteki Gürcü Hükûmeti, evvelâ Kütayise, sonra da Batuma çekilmişti. Bu sırada Batum'daki siyasî mümessilimiz Kâzım Beye (rahmetli Dirik), Ankara'dan Batum'un işgaline karar verildiği bildirildi ve Ali Rıza Bey kumandasındaki bir taburumuz, Batum'a girdi. Kâzım Bey de Mutasarrıf tâyin edildi. Bu arada Gürcülerle Ruslar mütareke imzalamış olduklarından, Ruslar bizim Batum'u terketmemizi istiyorlardı. Bugünlerde Rusya ile aramızda Moskova Muahedesi imzalanmış ve Batum'u Gürcistana terketmiştik.

★ — ARDAHAN VE ARTVİN'İN KURTULUŞU :

Bolşevik ihtilâli ile yıkılan Çarlık Rusya idaresinin, sınırları içindeki Kafkasya'da, istiklâllerine kavuştuktan bir müddet sonra tekrar ve bu sefer Çarlık yerine ihtilâlin Kızıl Ordusu tarafından işgal edilen Azerbaycan, Dağistan ve Ermenistan'ı müteakıp, Gürcüstan da bir taarruzla işgale başlanmıştı.

22 şubat sabahı üç tümenlik bir kuvvetle Gürcüstan'ın merkezi «Tiflis» geçitlerine taarruza geçen Kızıl Ordu karşısında şaşkına dönen Gürcü Hükûmeti, Tiflis'teki Türkiye siyasî mümessili Kâzım Beye (rahmetli General Kâzım Dirik) müracaatla «Türkiyenin derhal müdahale ile bu taarruzu durdurması» ricasiyle himayemizi istemişti.

Kâzım Bey, Gürcü'lerin bu teklifle_ rini bir taraftan Ankara'ya, bir yandan da Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşaya makine başında bildirirken, «Tiflis» şehri bir ana baba günü yaşıyordu.

O ana kadar Kafkasyanın işgale uğrayan dört bir tarafından çoluk çocukları ve yükte hafif pahada ağır malla_ riyle kaçıp bu şehre sığınmış olan çeşitli milletlerden yüzler ve yüzlerce varlıklı aileler, şimdi birdenbire uğradıkları panikle, hele hükûmetin de bütün demiryollariyle sair ulaştırma vasıtalarını askerî nakliyata tahsis etme_ si üzerine ne ile, nereye kaçacaklarını bilemiyerek çırpınıp duruyorlardı. Tiflisteki yabancı elçilikler ise ilk anda, Tiflisten çıkıp Batum'a gitmişlerdi.

Bu esnada, Ankaradan ve onu müteakip Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşadan gelen cevaplarda, «Ruslarla dostluğumuz dolayısiyle, Kızıl Ordunun herhangi bir hare_ ketine müdahale edemiyeceğimiz ve mümessillik heyetinin, diğer yabancı elçilikler gibi Tiflisi terketmiyerek, Gürcü Hükûmetini takip etmesi gerektiği» bildiriliyordu. Bu bildirinin arkasından da şu haber gelmişti:

«İslâm ahali ile meskûn Ardahan ve Artvin kazalarının hükûmetimize ter kedilmesi hususunda Gürcüstan Cumhu_ riyeti nezdinde vuku bulan teşebbüsleri-

İşgal sırasında birçok kanlı olaylara sahne olan Batum'un Marinski bulvarı.

miz muvaffakıyetle neticelenmiş ve mezkûr kazaların bize terkedildiği bugün 23 Şubat 1921 de Gürcü Sefiri tarafından Ankara'da Hariciye Vekilimize resmen bildirilmiştir. Bugün, alessabah Ardahan livasına dahil olan askerî kıtalarımızın geçtikleri yerlerde ahalinin vatanperverane tezahüratı arasında, hükûmet idaresi kurulmuştur. Ardahan livasının öteden beri Müslüman ve Türk olan ahalisi bu suretle öz millet ve hükûmetine kavuşmuş ve iltihak etmiştir. Her tarafta şenlikler yapılmaktadır.»

★ — **TÜRK KUVVETLERİ BATUM'DA :**

Durum pek garip ve nazik bir safhaya girmişti. Bizim öteden beri Elviye-i Selâse dediğimiz Kars, Ardahan ve Batum livaları, bir müddet evvel Ruslarla yaptığımız Brest-Litovsk Anlaşmasiyle de bize iade edilmiş bulunurken, Karsı ancak Ermenilerle yaptığımız harb sonunda, Ardahanı da şimdi Gürcülerle anlaşarak kurtarabilmiştik. Batum ise, hâlâ Gürcüstan hudutları içinde bulunuyordu.

Bugünkü durumda, Batumu nasıl kurtarabilecektik?.

Kızıl Ordunun ilerleyişi karşısında, Tiflisi bırakan Gürcü Hükûmetiyle birlikte Kütayis'e çekilen Türkiye mümessili, yine makine başında, bir taraftan Ankara'ya, bir yandan da Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşaya: «Kızıl Ordu ilerliyor, biz Batum'u işgal edemez miyiz?.» diye soruyordu.

Kütayis'te bir hafta kadar beklendikten sonra, Kızıl Ordunun Tiflisi de işgali üzerine, 9 Martta yine Gürcü Hükûmetini takiple Batum'a giden Türk Mümessillik Heyeti, — ki bu heyette, Tiflis'ten beri İstihbarat Müdürü olarak ben de vardım — 10 Mart gecesi, nihayet Ankara'dan: «Batum'un tarafımızdan işgaline karar verildiği» şifresini aldık. 11 Martta da Şark Cephesi Kumandanlığının zaten hazır bulundurup, hemen hududu geçirdiği Ali Rıza Bey

kumandasındaki 7 nci alayın bir taburu Batum'a girdi.

Ertesi günü, yine Ankara'dan aldığımız bir emirle de işgal olunan Ahigelek, Ahıska bölgelerinde olduğu gibi, Batumda da Ankara Hükûmeti adına (ic ray-ı hükûmet) edilmesi ve Kâzım Beyin de Batum Mutasarrıfı olarak idareyi ele alması bildiriliyordu.

Batum'a giren taburumuz, hiçbir mukavemete maruz kalmadan, posta ve telgrafhane, gümrük ve polis merkezlerini işgal ederken, biz de bir Ermeni vatandaşın küçücük matbaasında alelacele bastırdığımız «Batum Mutasarrıfı Miralay Kâzım» imzalı beyannamelerle Batum'un artık Türkiye'ye ilhak edilmiş olduğunu ilân ile herkesin işi gücü ile meşgul olmasını, sükûn ve âsayişi bozacak herhangi bir harekette bulunanların şiddetle cezalandırılacaklarını» duyuruyorduk.

Fakat Batum şehri, belli başlı noktaları, tarafımızdan işgal edilmiş olmak la beraber, cepheden kaçıp gelerek cami, kilise, sinema, okul gibi binalara sığınan binlerce Gürcü askerleri ile dolup duruyordu. Gürcü Hükûmeti erkânı ve birçok yüksek memurlar da Avrupaya kaçmak üzere, limandaki yabancı gemilerde, neticeyi bekliyorlardı.

Türkiye Mümessilliği — ki şimdi artık — mutasarrıflık dairesi olmuştu. Koridorlarına, avlusuna kadar ne olur, ne olmaz endişesiyle sığınmış Türk tabası ailelerle dolup taşıyordu. Gürcü Hükûmetinin Tiflis'te yakalatıp, Batum'a getirerek hapse tıktırmış olduğu Sovyet elçisi Şaynıman ile ataşemiliteri General Sitin'in hayatlarını emniyet altına almayı düşünen Kâzım Bey, maiyetindeki rusça bilen subaylardan Feridun'u birkaç neferle Gürcü askerî hapishanesine göndermiş, fakat bu subayımız, dönüşünde, Sovyet Elçisinin kendisine: «Kâzım Beyin bu ince jestinden dolayı teşekkür ederim. Cidden takdire şâyan bir zekâ sahibidir. Bizim hayatımızı korumak değil, emniyet bahanesiyle halkla temasımızı kesiyor. Kendisine söyleyiniz. Türk muhafızının koruyacağı vücuda ihtiyacımız yoktur!» cevabını verdiğini bildirmişti.

★ — **GÜRCÜLER BİZE İŞBİRLİĞİ TEKLİF EDİYOR :**

Bu esnada, Kızıl Ordu piştarları Batum'a yaklaşıyorlardı. Sokaklar, meydanlar, her taraf cepheden kaçan Gürcü askerlerinin çeşitli taşkınlıklarına, tecavüzlerine sahne olarak, şehre bir terör havası veriyordu.

Bu arada, altmış kadar yüksek rütbeli Gürcü subayı, Kâzım Beye gelerek: «Hepimiz Türkiye'ye geçelim, uçaklarımızla paramızı da Türkiye'ye kaçıralım, Gürcü Milletinden başka, her millete karşı Türklerle beraber, bir Türk gibi savaşmağa hazırız. Yalnız bizi Sovyetlere teslim etmeyin. Dakikaların ehemmiyeti var, hemen karar ve cevap verin» teklifinde bulunuyorlardı.

Kâzım Bey müteredditi, gerçi taraftar amma, «Ankara acaba ne der?» düşüncesiyle karar veremiyor, bana bakıyor, yutkunuyor, bir şeyler geveliyor. Evet, hayır.... ları tekrar ediyor. Gürcü subayları ise telâş ve endişe içinde, hepsi ayakta, bir an evvel kat'î ve sarih cevap bekliyorlar. Sürdükçe süren bu heyecanlı görüşme esnasında, birden bir Gürcü binbaşı salona giriyor ve bağırıyor!.

— Arkadaşlar!... mütareke imzalandı. Ruslar umumî af kabul etti. Hepimiz geri döneceğiz!..

Bir dakika evvel Türklerle aynı safta savaşmayı yalvararak istiyecek derecede dost olan Gürcüler, şimdi bir anda değişivermişlerdi. Birbirlerini ite kaka, telâşla ve sevinçle salondan çıkıp gidiyorlar.

Şehirdeki panik havası artıyor. Silâh sesleri duyuluyor. Gürcüler kendilerine katılan birtakım civardan gelmişlerle çarşı pazarı yağma ediyorlar.

Ve 17 Mart günü, Gürcülerin Bolşevik olarak kendi Refkom idarelerini kurdukları anlaşılıyor.

Bu durumda, biz Türkiye'nin Batum Mutasarrıflığını nasıl idare edeceğimizi düşünüyoruz. Mutasarrıflık binası içinde âdeta kuşatılmış bir vaziyette-

yiz. Kapımızın iç tarafında süngülü Mehmetcikler, tetikte bekliyorlar...

Saatlerdir ağzımıza bir şey koymak aklımıza bile gelmemiştir. Yemeklerimiz, masalarımızın üstünde olduğu gibi duruyor. Hava kararmış, gecenin ilk saatlerindeyiz. Ben sokağa bakan pencerenin kenarında, yorgun argın oturmuş, Kâzım Bey karşımda ayakta, hiç unutmam, daldığımız bir kan dökülmesinin önüne geçme çarelerini araştırma bahsi içinde iken, birdenbire elektriklerin sönmesiyle bir yaylım ateşe tutulduk. Arkamdaki pencerenin camlarını şangır şungur kırıp döken ateş, bereket versin, pencerenin üst kısmına edilmişti. Biz ikimiz de bir anda, neye uğradığımızı bilemiyerek yere kapanıp, öylece yüzükoyun serilmiş vaziyette bir müddet kaldık. Bu esnada öteki odalarda, koridorlarda ve avluda korku içinde birbirine giren yüzlerce çoluk çocuğun feryadı ayyuka çıkıyordu.

★ — «BATUM'U TAHLİYE EDİNİZ»

Neden sonra ışıklar yandı, sokak da aydınlandı ve sokak kapımızın önüne Gürcü subaylarından mürekkep bir heyet geldi. Kâzım Beye: «Batum'da Sovyet - Gürcü Hükûmetinin kurulduğunu, bu sebeple artık Türklerin çekilip gitmeleri için gereken görüşmeyi yapmaya geldiklerini» bildirdiler.

18-19 Mart gecesi, Tiflis'teki Rus siyasî komiseri Orjenikitze'den de acele kaydiyle şu telgraf geldi:

«İngilizlerin teşvikiyle aramız açılıyor. Batumu tahliye ediniz.»

Başlangıçtan beri Ankara'nın verdiği emirler: «Ne bahasına olursa olsun Ruslarla silâhlı bir çatışmadan kaçınmak» merkezinde olduğundan, durumun son derece nezaketi âşikârdı.

En önemli olan cihet, ipuçlarının elden kaçırılmış olmasıydı: Biz ilhak ettiğimiz Batum'un işgalini tamamlamak üzere, hâlâ birtakım tabyaları ele geçirmek gibi askerî hareketlerle meşgulken, Rusların Ermenilerle takviye edilmiş Kızıl Ordu kıtaları Batum'a doğru adım adım ilerliyor. Bir anda Bolşevik

Slavlıkla hiçbir ilgisi olmadığı halde, Çarlık idaresinin Ruslaştırmak maksadı ile Batum'da inşa ettirdiği Ortodoks kilisesi.

olup, dünkü düşmanlariyle elele veren. Gürcüler ise, yer yer bize saldırıyorlardı. Öyle bir durum ki, elleri silâhlı olarak karşılaşanlar, bazan birbirlerine dost mu, düşman mı olduklarını farkedemiyorlardı.

20 martta Gürcüler Baruthane Kışlasındaki bir piyade, bir makineli tüfek bölüğünden ibaret Mehmetçiklerle, Mahmudiye Tabyasındakilere taarruz ederlerken, o esnada o tarafa yaklaşmış bulunan Kızıl Ordu suvarilerinin de —Gürcülerin tahrikiyle— bunlara yardım etmesi, son derece çekinilerek korkulan vaziyeti bir oldu bitti hale getirerek, nihayet birbirlerine dost olan iki mille-

tin, birbirleriyle düşmanca ve kıyasıya vuruştuklarını göstermişti.

Öte yanda, kuzeyden Batum'a doğru dolu dizgin ilerleyen Kızıl Ordu suvarilerinin kumandanı Yalube ismindeki delikanlı, Acara'nın Sıhali mevkiini tutmuş olan beşinci alayımızın yol üstündeki karargâhına nefes nefese gelerek, alay kumandanı Şükrü Beye:

— Batum'a gidiyoruz.. Haberiniz olsun! diyor.

Şükrü Bey telâşlı :

— Aman ne yapıyorsunuz?.. Batum bizim işgalimizde... Valimiz de orada.. Askerimiz her tarafı işgal etmiş bulunuyor... deyince de:

«— Bunlar beni ilgilendirmez...» cevabını veren Yalube yoldaş, yaverine dönüyor:

— Yürüyüşe devam... Kol başı yürüyecek, eğer Türkler ateş ederler de, bizden bir kaç kişi vururlarsa, ondan sonra ne yapacağımızı düşünürüz.

Şükrü Bey de düşünüyor; bunlar her halde Şark Cephesinin bize verdiği «Sakın Ruslara ateş etmeyin!» emrini yollardaki telefon hatlarından almış olacaklar. Böyle olunca da, ben ne yapabilirim? yürür giderler...»

★ — **KARARSIZLIK ANLARI:**

Bunun gibi, yol boylarındaki diğer noktalarda da, Kızıl Ordu kıtalarının bizimkileri dinlemeden Batum'a doğru ilerlemekte olduklarını arka arkaya haber almakta olduğumuz sırada bir de baktık ki, Kızıl Ordunun Baş Kumandanı Kobişef Yoldaş da şehre girmiş... Ve gayet dostça ve nazikâne yazılmış bir mektupla, bizi, Kâzım Beyle maiyetini yemeğe davet ediyor!

Gitsek mi, gitmesek mi?.. Uzun boylu düşünmeğe hacet yok, dostça bir dâvet... Elbette gitmek gerek, gittik.

Mükellef bir ziyafet... Kobişef Yoldaş, Karargâhı erkânını da tanıştırdı. Emperiyalist, kapitalist dünyaya karşı Ruslarla kader birliği yapan tek kahraman millet olan Türklerle, samimî dostluğa ne derece ehemmiyet verdiklerini anlatan nutuklar ve tatlı sohbetlerle yenildi, içildi ve ne onlar, ne biz içinde bulunduğumuz durumdan tek kelime ile dahi bahsetmeden, yine öyle hiç bir şey yokmuş gibi dostça ayrıldık.

Mutasarrıflık dairemize döndük. Aradan iki saat kadar bir zaman geçtikten sonra, genç bir Kızıl Ordu subayı, dairemize gelerek, Baş Kumandan Kobişef Yoldaşın selâmlariyle beraber, imzasını taşıyan şu tebliği bize getirmeğe memur olduğunu söyledi:

«Türk Askerî Kumandanlığına : Yarın Çürüksu ve Artvin istikametinde iler-

Ahıska, Artvin ve Ardahan'dan sonra, gönderdiği kuvvetlerle Batum'u da işgal ettiren Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir.

lemeleri için Kızıl Orduya kat'î emir verilmiştir. Bu sırada karşılarına çıkacak kim olursa olsun, herkese ateş açmaları için de emir almış olduklarından, vuku bulacak her hangi anlaşmazlık neticesinden hiç bir mesuliyet kabul etmiyeceğimi bildirmeyi bir vazife sayıyorum.»

Ankara'nın da zaten bize tekrar tekrar : « Ruslarla dostluğu bozmadan Batum'u vermemeğe çalışınız» direktifini vermekte olduğuna göre, artık yapılacak bir şey yoktu.

Batum'u kurtaramamıştık. Fakat Batum'u işgal ettiğimiz 11 mart günü, Ankara'da Hükûmeti hararetli tezahürler ve alkışlarla tebrik eden millet vekillerinin şimdi bu olup bitti karşısında ne diyeceklerini, ne yapacaklarını merak etmemek de imkânsızdı.

★ — NİHAYET BATUM'U TERKEDİYORUZ:

Biz üzüntü içinde birbirimize sokulmuş, böyle düşünerek, merak ederken Batum'a yerleştirilmiş olan Rus telsizi, Moskova Muahedesinin 16 martta imzalanmış olduğunu haber verdi.

Doğru mu, sahi mi demeğe kalmadan Şark Cephesi Kumandanlığından da ayni haber, hem de Muahedenin maddeleri tasrih edilerek bildirildi. Bu maddeler şunlardı:

«Türkiye aşağıdaki şartlarla Batum limanı ve şehri ile bu Muahedenin birinci maddesinde musarrah hududun şimalinde kalan Batum kazası aksamından olan arazinin hakimiyet hakkını Gürcüstana terketmeğe razı olur. Bu maddede tayin edilen mahallerin ahalisi her cemaatin harsî ve dinî haklarını zıman altına alan ve kendilerine bu arazide ahalinin istediği sekil ve usul-ü idareyi vaz'a imkân bırakan mevzî ve idarî geniş bir muhtariyetten müstefit olacaklardır.

Türkiyeye Batum limanı vasıtasiyle vâki olacak ithalât ve ihracatta her nevi emtia ve bütün mevad için gümrüksüz ve hiç bir maniasız ve her hak ve resimden ârî serbest transit ve Batum limanından masrafsız ve ücretsiz istifade hakkı temin olunur.»

Ankara Hükûmetinin anavatana ilhak ettiği Batum'u, aynı günlerde Ruslara terkeden Moskova Anlaşmasını imzalayan heyetin başkanı Sinop Meb'usu Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey.

Demek ki, biz Batum'u işgal ile Türkiyeye ilhak işleriyle meşgul olup bir yandan Gürcüler, bir taraftan da Ruslarla çarpışarak kan döker ve Ankarada Batum'un Ana Vatana ilhakını hararetli tezahürlerle ilân ile kutlarken, evet, ayni günlerde, yani 16 mart 1921 de Moskova'da Yusuf Kemal (Tengirşenk) Beyin başkanlığındaki heyetimiz Ruslarla yaptığı muahede ile Batum'u Gürcülere bırakmış bulunuyordu.

Moskova Muahedesinin 16 martta imzalandığından, bizim hattâ Ankara gibi, Batum'a yürüyen Rusların ve Gürcülerin de haberleri olmadığı için, bu tarihten sonraki bir haftayı buhran içinde yer yer çarpışmalarla geçirmiş ve bu arada, yetmiş küsur yaralı ve kayıpla, 4 subay ve 22 er şehit vermiştik..

Ne denir?... Bu hengâmede ne oldu ise şu anda bir daha rahmetle andığımız bu aziz ve kahraman şehit yavrularımıza olmuştu....

Büyük Tarihçilerimiz bir arada

Üçüncü cildine başlıyan mecmuanız, esirgemediğiniz alâka ve güvenin şükran borcu olarak yurdun tanınmış tarihçilerinin devamlı yazılarını temin etmiştir. Bu sayıda sahifelerimizi değerlendiren mevzuları, böylesine tatminkâr ve salâhiyetli olarak, ancak bu çapta imzaların kıymet himmeti olabileceğini takdir edeceğinize samimiyetle kaniiz. Her sayımız için, üzerine ömürlerini cömertlikle hasrettikleri mevzularını, bâkir safhaları ve gerçek yüzüyle ilginize sunacak olan fikir ve kalem üstadlarını bir araya toplıyabilmiş olmanın huzur ve zevki içindeyiz.

Soyadı sırasıyla :

ALP Ali Rıza

İSKİT Server Rıfat

KAĞITÇI Mehmet Ali

KANDEMİR Feridun

KONYALI
Ibrahim Hakkı

KUTAY Cemal

PEKER Nurettin

SARACOĞLU
A. Cemalettin

SOMAR Ziya

TİRYAKİOĞLU
Samih

YAZMAN M. Şevki

Bir büyücünün romanlara, filmlere konu olan inanılmaz hayat hikâyesi:

Josef Balsamo'nun yıldızı NASIL parladı söndü?

Philippe Erlanger'den özetliyen :

SAMİH TİRYAKİOĞLU

★ — **HAYATININ İLK BASAMAKLARINDA :**

Tarihî şahsiyetlerin büyük kumandanların, bilginlerin hayatı kitaplara, filmlere konu olur ama bir büyücünün, bir falcının roman ya da film kahramanı olduğu görülmüş şey değildir.

Jozef Balsamo, öbür adıyla Kont Cagliostro, bu kuralın dışına çıkmış ender kişilerden biridir. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru eski Avrupa artık son günlerini yaşar, Fransız İhtilâlinin kara bulutları ufka yığılmağa başlarken bu adam, bütün Avrupa'da kendinden söz ettirmenin yolunu bulmuş, adı birçok kirli, dalavereli işlere karışmıştı.

Jozef Balsamo hakkındaki en ünlü romanı, büyük Fransız romancısı Alexandre Dumas Père yazmıştır. Geçen yıl da Fransa'da, kendisinin hayatını canlandıran bir film çevrilmiştir.

Jozef Balsamo'nun babası Sicilya'daki Palermo şehrinde, kendi halinde bir mağaza bekçisiydi. Jozef büyüyünce tam bir kaldırım külhanbeyi oldu. Pervasız, serseri bir delikanlıydı. Arkadaşlarını korkudan titretiyor, onları peşine takıp dükkânları yağma ediyordu.

Oniki yaşındayken babası onu papaz okuluna gönderdi. Jozef orada okumayazmağa öğrendi. Haylazlık, tembellik ettikçe de papaz öğretmenlerden bir temiz dayak yedi. Sonunda okuldan kaçtı. Babası ölünce dayısı onu Benfratelli manastırı eczacısının yanına çırak olarak verdi.

Küçük Jozef orada yerleri siler, ecza ve ilâç şişelerini temizlerken, aklına simya ilmi ile uğraşmak, büyücülük yapmak geldi. Kendisine öğretilenleri öyle çabuk ve öyle iyi kavradı ki, hocası ona karşı sevgi, yakınlık duymağa başladı. Hastalar perişan bir halde kuyruk olmuş, hazırlanan ilâçların kendilerine verilmesini beklerlerken, eczacı ile çırağı bodrum katında uzun uzun sohbetler yapıyorlardı.

Beri yandan, manastırdaki papazlar ona, herkes yemek yerken yemekhanede yüksek sesle kitap okuma görevini de vermişlerdi. Ötedenberi okuduğu kitap, Hristiyan dini şehitlerinin menkıbelerini anlatan bitmez tükenmez bir eserdi. Tabiatüstü şeylere meraklı olan Jozef

Büyük şarlatan ve büyücü Cagliostro'nun ünlü heykelci Houdon tarafından yapılmış büstü...

Balsamo'nun muhayyilesi bu yüzden daha da gıcıklandı.

Yalnız, şeytanı yenen piskoposların, arslanları süt dökmüş kediye çeviren kutsal bâkirelerin, baştan çıkarılmaları imkânsız günah çıkarıcıların maceralarını okumak günün birinde Jozef'in canına «tak» dedi. Şakadan da pek hoşlandığından, papazların ciddî ciddî yemek yeyişlerine biraz çeşni vermek istedi. Kitapta adı geçen ne kadar cennetlik varsa onların yerine şehrin en tanınmış genel kadınlarının adlarını koydu. Bunun üzerine yine bir temiz dayak yedi, manastırdan kovuldu.

★ — **MACERA MERAKI ONU ORTADOĞU'YA SÜRÜKLÜYOR :**

Böylece hürriyetine kavuşunca ressamlık, muhabbet tellâllığı, sahtekârlık yapmağa başladı. Delikanlı bu şekilde karnını doyurmak ve pazılarının kuvvetini geliştirmek imkânını buluyordu. Haşin, sert, kavgalı bir hayat sürüyor, denizcilerle dövüşüyor, gece bekçilerine dayak atıyordu. Bunları İngiliz tarihçisi Carlyle ile Roma Baş Enkizitörünün anlattıkları hikâyelerden öğreniyoruz.

Fakat o sıralarda hayatında bir değişiklik oldu. Jozef Balsamo bütün bu işleri bir yana bıraktı. Marano adında bir kuyumcuyu kandırarak onu geceleyin bir mağarada define aramağa çağırdı. Tarihçi Carlyle bu alelâde dolandırıcılığa ve bu işin saf kurbanına gülmekle yetinmektedir. Fakat aslında bu, Jozef Balsamo'nun büyücülük, falcılık alanında attığı ilk adım olmuştu. Ay ışığında yere yuvarlaklar çiziyor, çatal biçiminde fındık dalları kullanıyor, şeytanı yardıma çağırıyordu. Bu ise, bize tasvir edilen kabasaba, vurucu, kırıcı adamın karakteriyle pek bağdaşmamaktadır.

O sıralarda Jozef Balsamo Ortadoğu'ya gitmeyi aklına koydu. İtalyan maceracıları için bu bölge, ezelî bir miknatıs mahiyetindeydi. İstanbul'da, Bağdat'ta, İzmir'de, Halep'te, Kahire'de dolandırıcılıklar, muhabbet tellâllığı yaptı, parlak âlemler, ziyafetler tertipledi.

Yine o sırada Serafina'ya — asıl adıyla Lorenza Feliciani'ye — rastladı. Bu kadının asıl kimliği de, bir kemer yapıcısının mirasçısı olmaktı. Yükselme hırsıyla yanıp tutuşan, kafasında türlü acaip düşünceler kaynaşan bu kadın, kocası olmasaydı, muhakkak ki tarihin en büyük macera kadınlarından biri olarak ün salacaktı. Fakat kocasının marifetleri, kadınınkileri gölgede bıraktı. Jozef Balsamo'nun kuvvetli şahsiyeti yanında, onunki eriyip silikleşti.

Bu acaip karı-kocanın hayatını inceleyen yazarlar ötedenberi kadının oynadığı rol üzerinde pek durmazlar ve daha kötüsü, Lorenza'yı hep namuslu bir kız gibi görürler ve gösterirler. Aslında ise Jozef Balsamo'nun hayatının gidişine Lorenza yeni bir akış vermişe benzemektedir. Dahası var : Asıl macera meraklı kadındaydı. Kocası kabasaba bir turtuldu, kadın onu ele alıp işleyerek göz kamaştırıcı bir kelebek haline soktu. Herkesin Jozef Balsamo diye tanıdığı insan biçim değiştirdi: Kont Alessandro di-

Cagliostro oldu. Aynı zamanda büyük Bilge Althotas'ın en sevdiği öğrencisi, Mekke Şerifinin sütoğlu, son Trabzon kıralının evlilik dışı oğlu idi. Kendine Aşarat diye bir başka ad da takmıştı. Mısır Farmason teşkilâtının Büyük Üstadı idi. Avrupa ve Asya Kopta'larının çeribaşısıydı!

★ — ORTAYA BAMBAŞKA BİR ADAM ÇIKIYOR :

Lorenza bu şarlatanın beceriksiz tavırlarında vakar, yalanlarında hayal gücü, kendini inandırma hassasında da başkalarını inandırma kuvveti bulunduğunu sezdi. Alelâde bir kemer, bir korse imalâtçısı da olsa, seven bir kadında böyle bir seziş hassasının bulunuşu pek de dikkate değer bir şey değildir. Şaşılacak taraf şu ki, Lorenza bu seziş hassasını, bambaşka bir insan yaratmak için kullandı.

Lorenza gerçeğe aykırı şeyleri hayal, muhabbet tellâllığını arkadaşça hizmet, dolandırıcılığı ince sanat, boş inançları da olağandışı şeylere karşı beslenen merak haline soktu. Kısaca, bir hercümerçten bir şahsiyet çıkardı, dünyayı hayrete düşürecek olan bir kuvveti, hürriyete kavuşturdu.

Erkekle kadın kuvvet, kudret istiyorlardı. Bunu da büyücülükle elde etmeği kararlaştırdılar. Gerçi o sıralarda büyük filozof Voltaire'in düşünceleri moda idi, o çağa da Akıl Çağı deniyordu ama hava, böyle bir teşebbüs için çok elverişliydi. İnsan hayatına hâkim olan kanunlardan çoğuna artık aldırış eden yoktu. Tabiatle insanlığın ne olduğu ortaya dökülmüştü. İnsanlığın ihtirasları, içgüdüleri, toplumları, âdetleri, sınırları, amaçları hattâ kozmik durumuna varıncaya kadar herşeyi tarif ve tasvir edilmiş bulunmaktaydı. Hiç beklenmedik anda ortaya çıkan bunca yeni bilgi şevk ve heyecanla birlikte umudsuzluk da yaratmıştı. Herkes gerçekten kurtulmak için şiddetli bir arzu besler olmuştu.

Sonradan Fransız İhtilâlinin tohumlarını ekecek olan bir bilginler topluluğunun çıkardığı «Ansiklopedi» nin yanı sıra, peri masalları da basılıp satılıyordu. İçlerinde yaşadıkları zamanın belirli ve tam görünüşü yüzünden gözlerindeki perde yırtılan insanlar hiçbir zaman hayale, bilinmez şeylere böylesine düşkünlük beslememişlerdi.

Kendini herkese Kontes de Cagliastro diye tanıtan Serafina.

Balsamo ile Lorenza bundan böyle temasta olacakları özel halk tabakasını inandırmadan önce kendilerini inandırmak gerektiğini anladılar. İlkin kendilerine baştan başa uydurma bir geçmiş «imâl» ettiler. Balsamo'nun Palermo'da geçirdiği hayat da tıpkı delikanlılık çağındaki karakteri gibi ortadan silinip yokoldu.

★ — BALSAMO'NUN BAŞTAN BAŞA UYDURMA GEÇMİŞİ :

Trabzon'un son kıralının bu sonuncu oğlu mirastan yoksun kalmış, yurdu

mahvolunca o da sürgüne gitmişti. Kaçarken haydutların eline düşmüş, bunlar onu Mekke'nin esir pazarlarında satmışlardı. Onu Mekke Şerifi satın almış, kendisine büyücülüğün verdiği o bilginliği öğretmiş, fakat onun maceraya düşkün bir şekilde beslediği yükselme hırsını önliyememişti. Sonunda ona Tabiat Çocuğu diye bir ad takmış, yanından uzaklaştırmıştı.

Balsamo yolda giderken bir Mevlevî tekkesine yolu düşmüş, Osiris rahiplerinin bir topluluğuna rastlamış, simya âlimleriyle görüşmüştü. Bunların hepsi kendisini baştacı etmişler, bildiklerini ona öğretmişler, yanlarından ayrılınca da üzülmüşlerdi. Balsamo Şam'da bütün büyücülerin başı, büyücülük sırlarının hamili, Bilgin Althotas'la buluşmuş, onunla bir gemiye binip Malta'ya gitmişti. Adadaki Bilgin Şövalyelerle birlikte yeraltındaki bir lâboratuarda çalışmış, iki adam orada mucizeli bir takım simya deneyleri yapmışlardı. Balsamo sözlerinin burasında, sonunda Althotas'ı öldürdüğünü üstü kapalı şekilde anlatıyordu.

Bu arada Lorenza da adını değiştirdi, Serafina ismini aldı. İşin geri kalanını artık halkın muhayyilesine bırakmıştı. Saçlarını acaip bir şekilde tanzim ediyor, belirsiz bir şive ile konuşuyor, böylelikle kendisini görenlerin merakını uyandırmaya çalışıyordu.

Macera böylece hazırlandı ama daha başlangıçta işler sarpa sarar gibi oldu. Balsamo, herkes üzerinde daha etkili olsun diye, Kont di Cagliostro adını almıştı. Kaynatasının evinde yangelip yattığı için hayatından memnundu. Altında kuştüyü yatak vardı, günde bedavadan üç öğün yemek yiyordu. Fakat Serafina işlerin bu gidişini beğenmedi. Alelâde bir mahalle falcısı haline düşmüşlerdi. Beri yandan kaynata da yiyip içip yangelen bu damada içerliyordu. Günün birinde adamakıllı kızdı. Karı-kocayı kapı dışarı etti. Artık önlerinde yol açılmıştı. Kont Alessandro di Cagliostro sırtına bir Prusya albayı üniforması giydi, başına kadife bir kukulete geçirmiş olan karısını koluna taktı, Milâno'ya giden posta arabasına bindi.

★ — BÜYÜCÜ ÇİFT AVRUPA'NIN HER YERİNİ DOLAŞIYOR :

Bu büyücü çift, üzerinde altın yaldızlı bir marka bulunan siyah renkli, mükellef bir arabada yolculuk etmekteydi. Yanlarında koyu renk üniformalı uşaklar, bir sürü eşya vardı. Şehrin en iyi hanına iniyorlar, yemeklerini odalarına getirtiyorlar, akla hayale gelmez şeyler ısmarlıyorlardı. Serafina merak uyandırmak için yaptığı hareketleri ihtiyatsızlık derecesine vardırıyor, müstakbel kurbanları büyücünün ağına düşürüyordu.

Büyücülük yapacak kimsenin bir câni kadar kurnaz, bir şair kadar geniş hayalli, bir sahneye koyucu kadar becerikli, bir bilgin kadar bilgili, bir kimyager kadar ince, bir patlayıcı madde imalâtçısı kadar pervasız, bir peygamber kadar da otorite sahibi olması gerektir.

Cagliostro ile Serafina dolandırıcılıklarının koleksiyonunu yapmak değil, yeni bir din kurmak iddiasındaydılar. Ellerine düşen enayiler günün birinde Mısır Farmasonluğunun mensuplarına mahsus listede yer alacaklardı. Bunun şefi insanların ayak basamıyacakları gizli bir yerde yaşayan ve ne olduğu bilinmiyen bir kimseydi. Bir de Avrupa ve Asya için Büyük Kopta olan Cagliostro'nun tâ kendisiydi.

Bu iş merhale merhale olup bitiyordu. Ötedenberi hanlardan birinin salonunda tertiplediği bir komedyadan sonra Balsamo, birtakım büyü işlemleriyle şeytanı çağırma işine girişiyordu.

Gelecek Sayıda :

★ — Göz boyamak için başvurulan usuller.
★ — Mısır Farmasonluğuna giriş merasimi.
★ — Karı-koca arasında ilk anlaşmazlıklar.
★ — Birbirini kovalıyan talihsiz olaylar ve sürgün.

Romancı, hikâyeci, mütercim ve filolog

ŞEMSETTİN SAMİ

YAZAN : ALİ RIZA ALP

Şemsettin Sami.
(Ellibeş yıllık ömür içinde bir kütüphane dolduracak eser bırakan büyük filolog).

★ — **İLK ESERLERİ :**

1 - Haziran - 1851 tarihinde Balkanların, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde «Dertler ve gaileler» devri olduğu yıllarda Yanya'nın Fraşeri kasabasında Şemsettin Sami gözlerini hayata açmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu, «Mânâsız» fetihlerinin tabiî bir neticesi olarak Yanya'nın mühim bir kısmında ve Fraşeri kasabasının tamamında «Anadil» olarak Rumca konuşuluyordu. Fethi 4 asrı dolduran bir ülkede anadil'i Türkçe yapamamanın bedbahtlığı, çöküş hızımızı 18 inci asırdan sonra artırmıştı..

Sırbistan, Mora, Bulgaristan isyanları fetihlerimizi mânâlandıramadığımız için Türklüğe çok pahalıya mal oluyordu. İşte Şemsettin Saminin doğum asrı ve doğum yılları Osmanlı İmparatorluğu adı altında Türklüğün bu bedbaht yıllarına raslar.

Şemsettin Saminin ailesi Yanya eşrafındandı. Tahsilini Yanya'da tamamlıyan Şemsettin Sami Ecki Yunanca, Fransızca, İtalyanca öğrenmişti. Rumca'ya gelince maalesef bu Türk filoloğunun anadili Rumcaydı. Garp dillerini öğrenen Şemsettin Sami, Rönesans'tan gününe kadar olan medenî hamleleri bir sistem ve metot dahilinde tetkike koyulmuştu. Garp dillerini öğrenirken, Şark lisanlarından Arapça, Farsçayı da hususî hocalardan lâyıkı ile öğrendi. Bir müddet mektubî kalemine mülâzemetle devam ettikten sonra yirminci yaşının baharında İstanbula geldi. 1871 yılına raslayan bu göç, Şemsettin Sami'nin hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Ayni yıl İstanbul'da Matbuat kalemine giren Şemsettin Sami eserlerini de vermeğe başlamıştır. İlk eseri Fransızcadan tercüme ettiği bir tarih kitabıdır. Ardından «Taaşşuku Tal'at ve Fitnat» romanını yazdı.

Şemsettin Sami'nin ilk eserleriyle verdiği imtihan, âmme efkârında kendisine «zayıf» tan fazla bir not kazandıramamıştı. Garp ve Şark dillerine ciddî şekilde vukufu olan Şemseddin Sami'nin Türkçesi berbattı. Namık Kemal ve muakiplerinin «müzeyyen üslûp» peşinde koştukları bir devirde, Şemsettin Sami bey bozuk türkçesiyle dikkati çekmekten uzaktı.

★ — **EN HİSSİ MEVZULARDAN, EN İLMİ MEVZULARA KADAR...**

Eksikliğinin çarçabuk farkına vardı. Bir taraftan gazeteler çıkarırken diğer

taraftan telif ve tercüme sayısız eser vermeğe başladı. Bir sonra neşrettiği eserleri bir evvelkilere göre dil ve üslûp bakımından hayli üstünlük gösteriyordu.

Şeytanın Yâdigârı, Sefiller ve Robenson isimli tercüme eserlerini cep kütüphanesi adı altında neşrettiği telifler takip ediyordu. «Yer, Gök, İnsan, Emsal, Medeniyet-i İslâmiye, Hurdaçin, Gene İnsan, Lisan, Letâif, Usûl-i Tenkit ve Terkip, Esâtirî Kadınlar» adlı telifatı Şemsettin Saminin ufkunun sonsuzluğunu göstermek bakımından önemlidir.

Şinâsi ile başlayan Tiyatro cereyanlarına da bigâne kalmadı. 1874 de İhtiyar Onbaşı, 1875 de Ahde Vefa, 1875 de Seydî Yahya, 1876 da Gave adlı piyeslerini meydana getirdi.

Şemsettin Sami'nin her sahada kalem oynatabilmesi ve Hadika gazetesindeki devrine göre ilerici fikir hamleleri Abdülhamit jurnalcılarına yeni bir faaliyet sahası açmıştı. Nihayet, devrin her fikir sahibinin alınyazısı haline gelen «Sürgün» sıfatı, Şemsettin Sami Bey'i de tavsifte kullanılmağa başlandı. Abdülhamit Devrinde Trablusgarbe sürüldü. Orada Sami Paşa tarafından Trablusgarp gazetesinin neşrine memur edildi. Kısa bir müddet sonra Sami Paşanın «Medeniyete teşne, lâkin hiçbir makam ve mansıba karşı gayz-u nefreti görülmediği» yolunda tezkiyesi üzerine affedilerek İstanbula döndü. Bir sene kadar İstanbul'da «Sabah» gazetesini çıkardı. Bir yıl sonunda liyakat ve hüsnühali sabit olduğundan Cezayir-i Bahr-i Sefid valisi Sava Paşa'nın mühürdarı olarak Rodosa gitmiş, bu vazifede beş ay kaldıktan sonra istifa ederek memleketi olan Yanya'ya dönmüştür.

Memleketinde boş durmamış, kendisini ciddî şekilde ilmî etüdlere vermişti. Nihayet Rus harbi sırasında yeniden devlet hizmetinde vazife aldı. Sevkiyat-ı Askeriye Komisyonu kâtipliğini yaptı. Tekrar İstanbula dönerek «Tercüman-ı Şark» gazetesinde çalışmağa başladı. Bu gazetenin kapanması üzerine de yukarıda adı geçen «Cep Kitapları» adlı seri yayını ile memlekete faydalı olmağa çalışmıştı.

Şemsetin Sami Bey'in velût faaliyetleri ömrünün sonuna kadar devam etmişti. 55 yaşında hayata gözlerini kapattığı zaman ardından bir kütüphane dolduracak kadar ilmî eser bırakmıştı. Şemsettin Sami'nin «büyük» olan yönü, 55 yıla, insan hafızasını donduran dev eserleri nasıl sığdırdığıdır.

★ ERİŞİLMEZ TARAFI :

Şemsettin Sami, Tiyatroda unutulacak bir isimdir; mütercimlikte büyük bir imza sayılmaz. Romanda Türkçeyi doğru - dürüst yazmasını beceremiyen bir müptedîdir. Ama gramer ve bilhassa lûgatta, asırların yetiştiremiyeceği ilk ve son dev adamdır.

Şemsettin Sami'nin büyük yönü «Dilcilik» yönüdür. Bir sistem ve metod dahilinde dil tedkikleri yapan ve dil'in suuruna erişen ilk filogumuz Şemsettin Samidir

Kamus-i Fransevî biri Türkçeden Fransızcaya, ikincisi Fransızcadan Türkçeye olmak üzere Avrupaî bir sistemle hazırlanmış 19 uncu asrın ihtiyacına cevap veren; hatta 20 nci asırda da öneminden birşey kaybetmiyen eserdir. Kamûs-i Arabî de uzun zaman lûgat ihtiyacını mükemmel şekilde karşılamıştı .

Şemsettin Sami'nin kişiliğini ortaya çıkaran iki mühim eser ise iki ciltlik Kamus-i Türkî ve 6 ciltlik ansiklopedi olan Kamus-ül-A'lâm'dır.

Asırlaca Türkçenin «avam dili» olarak halk arasında yaşaması, devlet dili olmayışı, kendisini unutturmuş, önemini kavratmamıştı. Beş asırlık imparotorluğumuz süresince, gittimiz yerlerde halkın dili ve kültürü ile uğraşmadığımızdan dolayı yakınıyoruz. Halbuki öz topraklarımızda bile Türkçeye gereken önemi vermedik. Devlet kapısından ve Ulemâ katından kovduğumuz bir dil, altı asır yaşadı ve Yunuslar, Emrahlar yetiştirdiyse, bunda milletimizi yönetmiş olan devletin zerrece iftihar payı yoktur.

★ — KENDİ İFADESİYLE «DİL» MESELESİ :

Dil'in malzemesi kelime ile başlar. Bir

(Sonu 1172 nci sahifede)

İşte, Millî Mücadelede kahramanlıklar yaratan Alemdar Kurtarma Gemisi, bugün de yeni kurtarma cihazları ile hizmetine devam ediyor...

Millî Mücadelenin «Tek» Deniz Savaşı :

ALEMDAR'ın KAHRAMANLIĞI

YAZAN : NUREDDİN PEKER

★ **ORIJINAL VESIKALARIN IŞIĞINDA :**

İstiklâl savaşımızın nasıl başarıldığını ve bu günkü varlığımızı sağlıyan zaferlerin hangi yollar ve imkânlarla kazanıldığını her Türk vatandaşı bilmelidir. Mondros mütarekesiyle donanmamızın enterne edilmesine rağmen, deniz kuvvetlerimizin küçük teknelerle kara kuvvetlerimize nasıl yardımcı olduklarını öğrenmelidir. Bu tarihi gerçeği öğrenmek ve bilmek moral bakımından bir borçtur.

İstiklâl savaşımızda kara kuvvetleri yalniz kara yollarıyla beslenmemiştir. Eğer deniz yollarıyla da beslenmeseydi, büyük zaferlere ulaşılamazdı. Netekim, eşsiz önderimiz Mustafa Kemal Paşa bile Samsuna gitmek için İstanbul'dan 16 Mayıs 1919 günü eski Bandırma vapuruna binerek denizden yola çıkmıştır. Havanın muhalefetinden ötürü 18 Mayıs 1919 da Sinop limanına girmişse de, deniz tutması rahatsızlığından ötürü karaya çıkamadığından yaptığı incelemeler sonunda kara yoluyla Samsun'a gitmek imkânını bulamayınca yine deniz yoluna devam ederek 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıkmıştır. Deniz yolunun ilk ve en parlak örneği de budur. Mustafa Kemâl Paşa ile vapurda beraber yolculuk eden yeni Sinop mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey, Sinob'da karaya çıkınca, Mustafa Kemal Paşanın

geldiğini belediye reisi Rasim Bey başkanlığındaki heyetin, Askerlik şubesi mensuplariyle birlikte yaptığı davete rahatsızlığından ötürü çıkamıyacağını belirten Mustafa Kemal Paşanın teşekkür kartı, Sinop mektupsucu Hilmi Uluğ'dadır. (1)

Kurtuluş savasında Garb cephesi, kurtuluş zaferlerini sağlıyan savaş araçlarını kara yolundan ziyade deniz yollarından almıştır. Deniz yoluyla yapılan ikmallerde Novrosiski, Batum, Trabzon, Samsun, İnebolu, Akcaşehir, Ereğli gibi iskelelerin büyük rolleri olmuştur. Bu yüzden de Yunan donanması tarafından bu şehirler abluka ve bombardımana maruz kalmışlardır.

Deniz tarihimize ayrıca şeref veren Alemdar destanının elimde bulunan yetmiş parçadan ibaret şifreli orjinal dosya ve otuz tarihî fotoğraftan hazırlanmış oniki formalık «ÖL, ESİR OLMA» Resim ve vesikaları ile (Alemdar kurtarma gemisinin kahramanlığı ve siyasî neticeleri) adlı müsvette eserden özetlediğim bu yazıyı yalnız **Tarih Konuşuyor** gibi çok okunan bir tarih dergisine veriyorum. Bu konuda şimdiye kadar yazılmış vesikasız hâtıra ve eserlerin bu vesikalarla karşılaştırılmasını tarihsever okuyucularıma bırakıyorum.

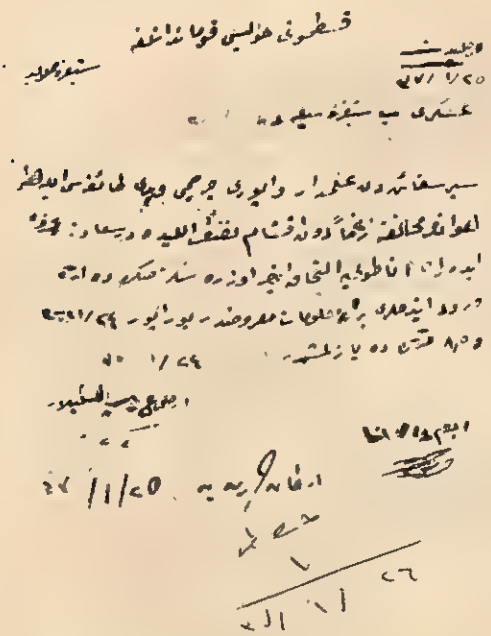

Ereğli askerî polis teşkilâtı müdürü Şükrü Beyin, Muhittin Paşaya verdiği ilk şifreli rapor.

★ ALEMDAR NASIL KAÇIRILDI?

Kurtuluş savaşının ilk yıllarında motorlu, motorsuz yelkenli takalar ve birkaç istimli teknelerle yapılan taşımalar yetmiyordu. İstanbulda Kuruçeşme önün de istim üstünde demirli bekliyen Alemdar kurtarma gemisi gibi kabiliyetli ve kuvvetli teknelere çok ihtiyac vardı.

Yunanlılar 1921 ocak ayında Bursa'dan Eskişehir üzerine Türk ordusunu yok etme amacını güden bir saldırı yapacaklardı. (Yunanlılar, başaramadıkları bu plâna «keşif taarruzu» idi diyerek, Çerkes Ethemle gizli anlaşmalarını da saklamak istiyorlar.)

Aradıkları fırsat ellerine geçmişti. Çünkü, Ethem'in ihaneti 5 Ocak 1921 de sona ermişse de, ertesi günü, yani 6 Ocak 1921 günü Çerkes Ethem'in öncülüğü ile ordumuza saldırmışlardı. Ordumuzun en büyüğünden en küçüğüne kadar gösterdikleri kahramanlık sayesinde püskürtüldüler ve Birinci İnönü zaferini bize kazandırdılar. Düşman İkinci İnönü savaşına önemle hazırlanıyordu. Biz de hazırlanıyorduk; fakat kurulmakta olan Garp ordusuna yetecek savaş araçları yoktu. Halktan toplanan süngüsüz tüfeklere, nalsız hayvanlara Ankara. Kastamonu demircileri evlerden sökülen pencere demirlerinden süngü ve at nalı yapıyorlardı. Türk kadınları emzikli, beşikli çocuklarıyla kağnı arabalarında cephelere silâh, cephane, çarık, çadır, yiyecek ve giyecek taşıyorlardı. Halbuki, zaferleri sağlıyan savaş araçlarının çoğu deniz yollarıyla geliyor ve gelmesi gerekiyordu. İşte bu gerçekler karşısında Alemdar destanı şöyle başlamıştı:

Kızılırmak ağzında karaya oturan Tir-i Müjgân vapurunu kurtamağa giden Alemdar kurtarma gemisinde çarkcı Osman Efendinin Samsunda iken Samsun Mü-

(1) İstiklâl Savaşı, sahife 25 - 26. Yazan: Nurettin Peker

ANADOLU BANKASI

★ SİZİN
★ EŞİNİZİN
★ ÇOCUKLARINIZIN

kısacası

AİLENİZİN BANKASIDIR

mıştır. Alemdar olayını bir dosya halinde toplıyan, Muhittin Paşa, bu dosyayı o zaman kâtibi ve muhafızı bulunduğumdan bana vermişti. Burada bu hâdiseye ait bazı vesikaları ilk defa açıklıyorum.

Kastamonu Havalisi Kumandanlığına

Ereğliden, 25-1-1337 şifre mahlûlüdür. Askerî Polis şifresiyledir.

Seyri Sefainden Alemdar vapuru Çarkcı ve yedi tayfasiyle havanın muhalefetine rağmen dün akşam nisfülleyilde Dersaadetten firar ederek Anadoluya iltihak etmek üzere 8 sonra da Ereğliye vürut ettikleri berayı malûmat maruzadur. Bu rapor 24-1-1337 ve 8/5 sonrada yazılmıştır.

Ereğli As. Po. Teşkilâtı Müdürü
Şükrü

Zonguldak Mutasarrıfı Nusret Bey, Ereğli kaymakamından aldığı şifreli tel üzerine durumu 24-1-1337 şifreli telle Muhittin Paşaya bildirerek nerede ve nasıl muhafaza edileceğinin emredilmesini istemiştir.

Ayrıca Ereğli Liman reisi Nazım Bey de durumu 25-1-1337 tarihli şifreli telle Muhittin Paşaya ve Ankarada Bahriye Dairesine bildirerek makine başında talimat istemiştir.

Bu telgrafları alan Muhittin Paşa derhal durumu Ankaraya bildirmiştir.

Millî Müdafaaa Vekâletine
Şifreli tel.
24-1-1337 2921 - 100

İstanbuldan Alemdar tahlisiye vapurunun üçüncü çarkcı Osman Efendi marifetiyle kaçırılarak Ereğli limanına geldiği ve bazı nevakısı bulunduğu ve Ereğli limanında kaldıkça tehlikeden âzâde bulunamıyacağı ve nevakısın ikmali için Ereğli kaymakamlığına emir verdiği Zonguldak mutasarrıfı tarafından şimdi bildirildi. Cevaben, Alemdarın ikmal-i nevakısiyle kendini saklıyabilirse Bartın limanı boğazına, saklanması kabil olmazsa, Sinoba gelip emre intizar etmesi bildirildi. Bu hususta emri vekâletpenahilerine muntazır olduğumu arz eylerim.

Kastamonu ve Bolu
havalisi kumandanı
Muhittin.

Bu rapora Millî Müdafaa Vekâletinin verdiği cevap şudur:

Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanlığına

24-1-1337 ve 2926-100 tele cevaptır.

Ankara. şifreli tel. 26-1-1337 ve 5939 - 133, 94 - 123.

Ereğliye gelen Alemdar tahlisiye vapurunun nevakısının süratle ikmaliyle hemen Trabzon liman riyaseti emrine hareket ettirilmesi hususunda Ereğli liman riyasetine emir verilmiştir.

Müdafaa-i Milliye Vekili
Kâzım.

Bu emir üzerine Muhittin Paşanın Ereğli kaymakamlığına, mevki kumandanlığına, liman riyasetine verdiği 2711/1337 tarihli şifreli emrinde, Alemdarın Sinop veya Trabzona gönderilmesi, yoksa Ereğlide ateşten mahfuz bir yerde karaya oturtulması ve Fransızlara karşı müteyak kız bulunulması emrini vermiştir.

Hâdisenin ilerde alacağı şekli sezen Muhittin Paşanın yukardaki emir ve direktifi dikkati çekmektedir. Alemdar mürettebatının Fransızlar tarafından yakalanması halinde şedit bir muamele göreceğini açıklaması ve buna meydan verilmemesi keyfiyetidir ki, bununla Ereğli makamlarını ve Alemdar mürettebatını uyarmaktadır.

Böyle bir felâket anında kurtuluş çarelerini düşündürmeğe mecbur etmektedir. Nitekim liman reisi ve mürettebat buna göre tetbirlere baş vurmuşlardır.

Gelecek Sayıda:

★ — **Alemdar Trabzon yolunda**

★ — **İlk deniz savaşı**

★ — **Bu kahramanlığın siyasî neticeleri**

Siz de yazdınız

Teşekkürlerimiz

Sizlere ayırdığımız bu sahifeye, lûtfediyor, tarihin huzuruna çıkarmaya değerli gördüğünüz hâtıralarınızı, duyduklarınızı, hafızanıza tevdi edilenleri gönderiyorsunuz. Birinci sayımızın 45 inci sahifesinde hulâsalamıya çalıştığımız şekil ve ölçüler içinde göndereceğiniz yazıların, sizlere ayrılmış sahifelerde geliş sırasiyle neşrine devam edeceğiz. Emek ve himmetinize teşekkürlerimiz.

BAYRAĞIMIZ ADINA

İki yeğenim var: Birisi üniversitenin müsbet ilimler dalından en çetinini bu yıl bitiriyor. Öteki de, lisenin sonunda.

Geçen gün söz, Türk bayrağından açıldı: Bayrağımız bugünkü halini ne zaman, nasıl buldu, geçirdiği safhalar ve kısacası, bayrağımızın tarihçesi.

Şöyle böyle onbeş kişiden fazla idik. İçimizde, benim gibi, Baremin üst derecesine çıkmış emektar bir devlet memuru da bulunan bu kadınlı, erkekli, çoğu yüksek tahsilli topluluk içinde İnanınız!.. — Bayrağımızın derli toplu tarihçesini bilebilen bir tek kişi çıkmadı.

Kişi kusurunu bilmek gibi irfan olamaz

Evet amma, ne Maarif Vekâleti, ne Millî Savunma, ne de bu tip himmetleri nizam name ve programlarına alan sayısız cemiyetler, dernekler, hiç birisi, şöyle derli toplu bir Türk bayrağının tarihini hazırlayıp elimize vermemişler. Hattâ siz bile.. O kadar cild cild kitap içinde, meselâ bir formacık halinde, herkesin anlıyacağı bir dille Türk bayrağının bu günü'nü neden yazmazsınız?

İzin veriniz de size de bir iğne batıralım:

O mâhiler ki deryâ içredir,
deryâyı bilmezler!..

Irfan Saygılı - Ankara

★ — SULEYMAN NAZİF VE IKI FIKRASI :

«— Rahmetli Ercümend Ekrem Talû'dan, Süleyman Nazif için iki fıkra dinlemiştim. Onları sizlere de anlatmak isterim:

Süleyman Nazif'in bir oğlunun adı Said Nazif'ti. Said Paşa, Süleyman Nazif'in babası olduğundan, Nazif, oğluna babasının ismini koymuştu. Bir gün oğlu kendisine sormuş:

«— Baba.. siz mi daha iyi Fransızca bilirsiniz, yoksa Viktor Hügo mu?»

Oğlunun bu beklenmedik suali karşısında, Süleyman Nazif şaşırmış. Doğruyu söylese, herşeyi bildiğini sanarak kendisine itimad eden oğlunun güven duygusu kırılacak. Ne yapsın? Şu cevabı vermiş:

«— Viktor Hügo Fransızcayı benden iyi bilir amma, ben de Türkçeyi ondan iyi bilirim!..»

Süleyman Nazif, sözünde durmaya çok meraklı imiş. Sözlerine değer vermiyenlere, bilhassa verdikleri randevulara saatinde gelmiyenlere kızar, darılırmış. Muharrir arkadaşlarından İsmail Müştak Bey ise verdiği sözde durmamakla meş hurmuş. Bir gün, onun tâyin ettiği randevuya, yanında Abdülhak Hâmid olduğu halde ve kendisinin geleceğine asla itimad etmemekle beraber gelmiş. Ne görsün? İsmail Müştak, vaktinde gelmiş, kendilerini bekliyor. Halbuki yolda Abdülhak Hâmid'e: **«— Bizi yine bekletir. Gelmez...»** demişmiş. İsmail Müştak'ı masa başında oturur görünce sasalamış: **«— Vallahi üstadım.. İnsanlara bir türlü itimad caiz olmuyor, bakınız bugün meşhur dostumuz söz verdiği halde gelmiş...»** demiş.

Asaf Çercioğlu — Beylerbeyi

★ — ÇOCUKLARIMIZ OKUMASINLAR MI?

Geçen sene Hac vazifesini ifa eden sözüne itimad edilen yaşlı bir dostum, vaktiyle kendisiyle beraber memuriyet arkadaşlığı yaptığı bir ahbabını ziyaret için Şam'a kadar uzanmıştı. Dönüşünde şunu anlattı:

«Mısırda, Ezher Üniversitesinde, aralarında Türkiyeden de gitmiş şahsiyetler bulunan bir ilim heyetine, Osmanlı İmparatorluğumuz devrinde Arap harfleriyle ve Türkçe yazılmış eserleri arapçaya çevirterek bastırıyorlarmış. Peçevî, Naima, Raşit, Tâc-üt-tevarih, hattâ Evliya Çelebi'yi bile arapçaya çevirmişler, nefis şekilde bastırmışlar. Dostum, kendisine hediye edilen bir cildi beraberinde getirmiş. Altına haşiyeler eklemişler, bugünkü neslin anlıyacağı şekilde açıklamalar yapmışlar.

Onlar, böylesine hassasiyet gösterirken, bizler ne yapıyoruz?

Zannediyorum ki, artık, bilhassa tarihe, coğrafyaya, sosyal ve ekonomik külliyata ait mazi eserlerini bugünkü alfabemizle ve hattâ bugünkü dille izahlar ve tefsirler yaparak basmak zamanı geldi, hattâ geçiyor. Çocuklarımız bu şâheserlerin tamamen yabancısı. Bu bilmemezlikten istifade eden kötü maksat sahipleri de, ecdadı, cahil, âvâre, bil gisiz göstererek istedikleri menfi telkinlere saha buluyorlar.

Maarif Vekâleti, Batı klâsiklerini harıl harıl tercüme ettirirken, daha birkaç yüz sene öncesinin bu şâh eserlerinden evlâtlarımızı neden mahrum bırakıyor?.

Dr. Şeref Akgüç
Ankara

MİLLİ TASARRUFUN SENBOLÜ

TÜRKİYE İŞ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

AÇIK HABERLEŞME

Sayın Şahab Aldemir - İzmir.

Mehmet Esat Muhlis Paşa, Tanzimat edebiyatımızın başlıca şahsiyetlerinden Sadullah Paşanın babası idi. Çok mağrur ve kibirli olmasıyla meşhurdu. O nisbette zarif ve hazır cevaptı. Birgün Sultan Aziz, kendisini dâvet etmiş ve bir fino köpeğini geçeceği yola koydurmuştu. Köpek, Paşa geçerken havlayınca, bunun bir muziplik olduğunu hisseden Esat Muhlis Paşa yüksek sesle:

«— Ne bağırıyorsun? İkimiz de aynı kapının bekçileriyiz..» demişti. Size, şu güzel, hatırda tutulmıya değer beytini kaydedeyim:

Lâf-ı dâvay-ı enaniyet ne lâzım âkile,
Ademin âlemde bin mâfevki, bin mâdunu var...

İzin verirseniz bugünkü dilimize çevireyim: Aklı başında olanın kendisini üstün görmesi niye? İnsanoğlunun şu dünya yüzünde bin tane önünde giden, bin tane de arkasından gelen var..» diyor. Doğru değil mi? Hürmetlerimiz.

Sayın Mehmet İzzet Kuyucaklı — Bursa.

Balkan Harbinde neden o feci bozgunların birbirini kovaladığı, bugün için meçhul değildir: Politikacılar, memleketi öylesine ayrı kamplara ayırmıştı ki, ordunun da maalesef katıldığı bu hizipleşmeler içinde vatanseverlik mefhumu bile kaybolmuştu. Bizim silâhlı kuvvetlerimizin gücü, Yunan - Sırp - Karadağ - Bulgar müşterek kuvvetinin üstünde bulunuyordu. Bozgunlar, askerî disiplinin kaybolduğu, siyasî şuurun yıkıldığı feci ortamın çürük sathını yıkmış ve Edirne'nin sukutundan sonra, ayaklanan millî şuur, son bir derlenme ile Batı sınırımızın serhad şehri haline gelen imparatorluğumuzun ikinci pâyitahtını kur tarabilmiş, fakat bütün Rumeli elden gitmişti.

Bir iktidar için, en kötü yol, iyi ve fena neticelerin «neden» lerini halk vicdanı önünde açıkça tartışabilmekten çekinmiş olmaktır. Balkan Savaşından sonra da aynı hava esmiş, gerçek unsurlar ele alınmamıştı. Sanırım ki bugün de, bütün «iç-yüz» leri ortaya koyacak bir BALKAN HARBİ TARİHİ yazılabilir amma, hâkim kuvvetlerin yine de keyfî kaçar. Çünkü bu harbin bazı safhaların da, ihaneti hatırlatan kasıdlar vardır. Hürmetlerimiz.

Sayın Fitnat Merter — Biga.

Anzavur'un birkaç fotoğrafı bizim arşivimizde vardır. KUVAY-I MİLLİYEDE ÖNCEKİLER ve SONRAKİLER adlı serimizin ikinci ve üçüncü cildlerinde bu mevzuu ele alma hazırlığında idim. Kısmet olur da, millî tarih kitabığına eser halinde tevdi edebilirsem, sorduğunuz suallerin cevaplarını zannederim orada bulabileceksiniz. Şu kadarını arzetmiş olayım ki, **Kuvay-i Ahmediye** adı altındaki bu hareket, bahsedildiği kadar basit değildi. Eğer birinci safha, maazallah başarıya ulaşmış olsa idi, arkasından çıkacak hâdiseler, millî mücadeleyi Yunan kuvvetlerinden daha çetin gerici ve karşı kuvvetlerin önüne itecekti. Anzavur'u Balıkesir - Bandırma çevresinde bozguna uğratan, Çerkes Ethem'in kuvvetleri idi. Sorduğunuz zat, o tarihte Bab-ı âli'nin jandarma umum kumandanı idi. Hürmetlerimiz.

Özür dileriz

Bu sayımızda, «Türk Şeceresi» ve «İnançlar Yolu İle İktidar Mücadelesi» tefrikalarımızı münderecat çokluğundan dolayı koyamadık. Allahın izni ile önümüzdeki sayıda, her iki tefrikamızın sonunu bulacaksınız.

NOT :

Geçen sayımızın (Bu Kimdir?) sahifesindeki genç zeybek; Yörük Ali Efe'dir.

Şemsettin Sami

(Baştarafı 1164 üncü sahifede)

milletin edebî kültürü ondan sonra doğar. Kamus-i Türkî de Şemsettin Saminin bu şuura erdiğini görüyoruz. Eserin mukaddimesinde diyor ki:

«Lûgatı ve kavaidi mazbut olmayan lisanın hiç bir vakit Elsine-i edebiyeden addolunmak iddiasına selâhiyeti olamaz. Zira bu iki kitap edebiyatın esasıdır. Bina-i edebiyat ancak bunlar üzerine te'sis olunur. Lisanın tedennîsine karşı bir sed yerini tutacak dahi ancak bu iki kitaptır. Mükemmel bir kamusu olmıyan lisan servet-i tabiiyesi demek olan lûgatlarını günden güne kaybederek kendi sermayesiyle bir şeyler ifade edemiyecek derecede dar olur.»

Şemsettin Sami Bey, dil mes'elesinin «ne olduğunu ve ne olacağını» Kamus-ı Türki mukaddemesinde cesaretle ortaya koydu ve ilk Türkçe lûgatı yazdı. Hâlâ Türkçe kelimeler, yahut Türkçeleşmiş kelimeler hakkında ilk ve son müracaat mercii Kamus-i Türki'dir. Aradan üç çeyrek asır geçmesine rağmen metodu yeni, bünyesi zaman denen tahripkâr kuvvet karşısında mukavemetini kaybetmemiş yegâne Türkçe lûgattir. Gönül isterdi ki Şemsettin Sami Bey bir de «Osmanlıca» lûgat hazırlasın. Fakat Avrupalıların dediği gibi « Hayat kısa, san'at uzundur » 55 yıllık bir ömrü mucizelerle, insanüstü gayretlerle doldurmuş bir kimseden daha fazla şey beklemek insafsızlık olurdu.

6 ciltlik Kamus-ul-A'lâm, hâlâ bir eşi meydana getirilemiş muazzam bir ansiklopedidir. Kamus-ül-A'lâm öylesine yüce bir eserdir ki üç çeyrek asırdanberi erbâb-ı ilim (!) Onu ancak parça parça aşırabildi. Tümünü birden aşırmağa güçleri bile yetmedi.

Şemsettin Sami, Anadili olan Rumcadan sonra öğrendiği Türkçenin en büyük dilcisi olurken, Türkiyede ilmi temsil edenler neredeydiler?... Hâlâ nerededirler?

Şemsettin Saminin ölümünden 61 yıl geçti. Hâlâ Ona lâyık olamadık. Veyl neslimize!...

Manda ve Meşhur Mandacılar

(Baştarafı 1147 nci sahifede)

Paris sulh konferansında verilecek kararların tatbikini temin etmek ve ileri deki muharebelerin çıkmasına meydan vermemek için Amerika Cumhurreisinin teklifiyle bir (Devletler Cemiyeti) kuruldu.

Orada toplanan Devlet adamları dünyayı taksim ederken her biri bir taraf için (mülkiyet) iddiasında bulundu. Vilson bu çatışık isteklerin müttefikler arasında bir ihtilâf doğuracağını ve az çok istiklâle lâyık milletlerin tamamiyle esaret altına alınamıyacağını düşünerek ortaya bu şekli çıkardı. Yeniden Devletler arasında taksim edilecek yeni kıt'alar doğrudan doğruya Devletlerin eline verilmeyecek. Her devlet, (Devletler Cemiyeti) adına bir kıt'ada vekâlet icrasına memur edilecek. Ve bu vekâlet, yesayet altına alınan milletin yaş rüşdünü işaret ederek bağımsızlığa lâyık olduğunu isbat edeceği güne kadar devam edecek.

İşte bu usule (Manda - Vekâlet) usulü dediler. Türkiyeyi parçaladıktan sonra bize vermek isteyecekleri kısmı şüphesiz bu şekilde bir devletin vekâletle vesayeti altına koyacaklardır. Fakat konferansın bu yolda karar vermeğe temayül etmesi bizim herhangi bir devletin mandasını istememekliğimizi icap etmez. (Manda) olarak buraya tâyin edilecek devlet, burada bizim idaremizi muhafaza edecek. Fakat bütün işlerimize, bütün teşkilâtımıza karışacak ve kalacak Türkiye aşağı yukarı o devletin müstemlekesi olacak...

Çünkü gümrükler kaldırılacak, bize borç vereceği para ile bütçemize, getireceği eşya ile piyasamıza hâkim olacak.. ve bu suretle Türkiye (Mandater) olacak milletin müstemlekesi haline gelecek.. »

Yazarın, bu satırlara eklediği sonuç, gelecek için çok ağır bir hükmü veya karanlık kehaneti gizlemiş olmalıydı ki, sansür bu satırları dişleyip kesmiş.

Bir başka "Enosis"

(Baştarafı 1135 inci sahifede)

kararlarını o zaman kabul eden Yunanistan, şimdi tekrar azmıştı.

Amiraller adadaki Rumları çaresiz bırakmak için, Mayıs 1897 de abluka tesis ettiler. Bu arada zulüm devam ediyor, Müslümanlar da Hanya ve Kandiye'ye akın ediyorlardı.

Devletlerarası Heyetler, adanın güney, batı ve doğusuna gidip, ateşe verilen mahsulü, imha edilen zeytinlikleri, vurulan köyleri gözleriyle gördüler ve pek çok Müslüman ailelerini de boğazlanmaktan kurtardılar. Fakat bunları beslemek zordu. Ama vatana iade edilirlerse, ada kat'î şekilde elden çıkardı. Bu halkı Osmanlı ve Avrupalı askerlerden kurulu bir hattın arkasına çektiler.

İstanbul'da elçiler de toplanıp, bu işlere çare arıyorlardı. Fakat Yunanlılar, hiçbir çareye yanaşmıyordu, çünkü adada işler düzelince ada ellerinden giderdi.

Nihayet Yunanistan, büyük devletlerden bir ümidi kalmayınca, bir savaşla işi halletmek sevdasına düştü. Kazanırsa arzusu yerine gelecek; kazanamazsa onu yine de devletler koruyacaklardı.

Fakat cezalarını bulacaklardı. Nihayet Osmanlılara karşı verdikleri harp kararı, kendi vatanları için de mükemmel bir ders almak kararı oldu. İşte 1313 (1897) Osmanlı - Yunan harbi, böyle başlıyacaktı. Fakat yine de Yunanlılar durmıyacaktı.

GELECEK SAYIDA :

★ — Yunan hazırlığı ve savaş.
★ — Yine ezilen mütecaviz.
★ — 1897 Osmanlı - Yunan savaşından sonra manzara.

Osmanlı Münevveri

(Baştarafı 1151 inci sahifede)

1965 senesinde, İngiltereye erişebilmek için aşmıya mecbur olduğu yoldan daha mı kısadır? Maddî manevî kudretler bakımından aradaki mesafenin kapatılması için daha az mı himmet istiyor ?

Ahmet İhsan Bey, Cumhuriyet devrinin mebusu idi. Ölünciye kadar milleti temsil mevkiini muhafaza etti. Güzel bir matbaası vardı ve sermayesinin yarısı Belçikanındı. Bir çok milletlerarası kurumlarda Türkiyeyi temsil etti. Gören, duyan, bilen bir insandı. Elbette ki bizimle onlar arasında **iki ayrı dünya** olduğunu görerek, duyarak, kıyaslıyarak biliyordu.

Bildiklerini, gördüklerini, duyduklarını sadakatle ve şüphesiz ki yüreği yanarak bizlere anlattı da...

Fakat bu ülkenin **hikâye dinleme devri** çoktan kapanmıştı : Gördükleri, işittikleri ve beğendiklerinden hangileri, bu vatanın da, o hayranlık duyduğu yerlere benziyebilmesi için lâzımsa, onları **yapmak** ve **yaptırmak** zamanı gelmiş, çatmıştı.

Gerçek böyle olunca, 1891 le, 1965 in **ne farkı** var ?

Siyasî cinayetler

(Baştarafı 1113 üncü sahifede)

ile acı, ibretâmiz bir boşluk bırakmıştır. Bu ne feyz-ü bereketten mahrum Meşrutiyettir ki, arkası arkasına üç kurbanı, üç meş'um kurşunla verdi: Hasan Fehmi, Ahmet Samim, ve şimdi de Zeki Beyler... Demek ki, Selânikli Tevfik ve Halid Beyler mes'ut imişler ki, vakitlerinden evvel yataklarında öldüler.. Nur ve irfan kahtı içinde bunaldığımız şu ânda en güzîde evlâtlarımızı böylesine kaybetmek ne elemnâk faciadır!»

Bütün bu sızlanmalar ve ittihamlar cevabsız kaldı: Tamamen başka hâdiselerin, değişen hâkim kuvvetlerin kendi çıkarları icabı «eski defterler» i karıştırıncaya kadar!.. Son ümid de, ilâhî, adalette idi: Nitekim, bu asıl suçluları bilinmiyen cinâyetlerin failleri de, ancak adalet-i ilâhiyenin tecellisi ile ceza görebildiler. «—Benden sonra cihan yıkıla...» felsefesine bağlı olanlar için ise, bu netice yollarına devamın asıl teminatı oldu: Mes'ul olmıyan ellerin hesab vermemiş kurşunları, yok olması arzulanan bedenleri kolaylıkla hedef yapmıya pervasızca devam ettiler...

Geçmiş çağlarda:

BURSA BÜRÜMCÜKLERİ,
ÜSKÜDAR ÇATMALARI,
ANKARA SOF ZÎBÂLARI,

El sanatları zevk şaheserleri olarak kıtalarda hayranlık toplardı

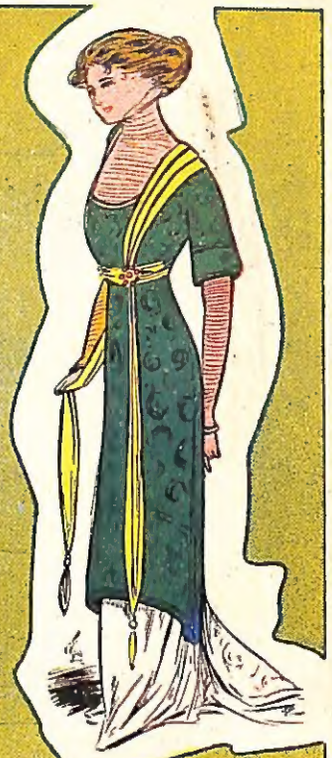

Bugün:

akfil

Kumaşları

Türk pamuğunu, günümüzün tekniği ve milli zevkle kucaklaştırarak dünya pazarlarında temsil ediyor.

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 14 MART 1965 FİATI : 250 KRŞ.

LÛGATÇE

Agâh : Bilen.
Ahar : Sonradan.
Ahdî : Sözleşmeye ait.
Ahfad : Hafitler, torunlar.
Asân : Kolay.
Bergüzar : Armağan, hediye.
Bezletmek : Bütün kalbiyle vermek.
Cesim : Büyük, iri.
Ceyyit : İyi, hoş.
Delîl : Yol gösteren.
Dersaadet : İstanbul.
Deryadil : Hoşsohbet.
Devâsâ : Dev gibi, iri.
Din-i mübin : Yapıcı din : İslâmiyet.
Düyun-u umumiye : Umum borçlar.
Evkaf : Vakıflar.
Efrad : Ferdler.
Elemnak : Hüzünlü.
Ehram : Piramit.
Elsine : Lisanlar, diller.
Eslem : En selîm olan, selâmetle.
Ferîd : Tek, eşsiz.
Filolog Dil bilgini.
Gayretullah : Tanrı gayreti.
Geopolitik : Coğrafî ve politik durum.
Hâfi : Gizli.
Halûk : Yumuşak huylu.
Hal-ü kâr : Durumda.
Hâme : Kalem.
Havra : Yahudî mabedi, Sinagok.
Haymeneşîn : Çadırda oturan.
Heleyan : Çökme, toprak kayması.
Hurafe : Gerçek olmayan şeyler, uydurma.
Hünkâr : Padişah.
İblâğ : Eriştirme, ulaştırma.
İlâ : Yüceltme.
İltiyam : Yaranın iyileşmesi.
İmale : Bir tarafa eğilme, bir tarafı tutma.
İnkiraz : Çöküntü.
İnsiyakî : Şuurun kontrolü dışında.
İnitaf : Yeniden başlama.
İştirâk : Katılma.
İtikad : İnanış.
İtikâf : Mutekiflik, dünyadan el-etek çekerek kendini Allah yoluna vermek.
İz'aç : Muz'iç etmek, rahatsız etmek.
İhfa : Gizleme.
İane : Yardım.
Kadirşinas : Kadirbilir.
Kamus : Lûgat.
Kaht : Kıtlık.
Kavait : Kaideler.
Ketum : Sır vermiyen.
Kolonizasyon : Koloni haline getirme.
Ketmetmek : Gizlemek.
Levh : Levha.
Liberal : İktisatta özel teşebbüsü hür addeden bir sistem.
Lirik : İçli, dokunaklı.
Mahfuz : Saklı, saklanmış.
Mahpes : Hapishane.
Maksûd : Maksat.
Mansıp : Makam.
Mebanî : Binalar.
Me'haz : Kaynak.
Mestane : Mest olarak.
Meşihat : Şeyhülislâmlık.
Mezbur : Arık ve zayıf olan «Adı geçen erkek» anlamına.
Mihmannüvaz : Misafir ağırlayan.
Misyoner : Hristiyanlıkta din propagandacısı.
Muakkip : Takipçi.
Mutasarrıf : Bir işi dilediği şekilde idare eden, eskiden vilâyet ile kaza arasında bir mevki.
Mutavaatkâr : İtaatli.
Mücerrep : Tecrübe edilmiş.
Mülâzemet: Bir memurluğa girmek için maaşsız gidip gelme.
Münferit : Tek, yalın.
Müntehip : Seçmen.
Mürur-u Dehr : Zaman geçişi.
Müsahabe : Sohbet, hasbıhal.
Mütearife : Isbatına lüzûm olmadan inanılan şey.
Müzaheret : Yardım.
Müzeyyen : Süslü.
Münazaa : Niza, çekişme
Meskenet : Miskinlik, tenbellik.
Mevt : Ölüm.
Meftur : Vurgun, bağlı.
Mahviyet : Tevazu.
Nâs : Halk, yığın.
Nasir : Nesir yazı yazan kimse.
Nesl-i Edebî : Edebiyat nesli.
Nevakıs : Nakıslıklar, noksanlıklar.
Nisyan : Unutma.
Nısfülleyl : Yarı gece.
Nusret : Zâfer.
Nüvazişkâr : Okşayıcı.
Otağ-ı Hümayun : Padişah çadırı.
Pûs : Öpmek.
Pür : Dolu.
Revaç : Sürüm.
Ruh-ı feyyaz : Feyizli, bereketli, verimli ruh.
Rüyet : Görme.
Safiha : Safha, yaprak.
Sahih : Doğru.
Santimantal : Hissî.
Sehabe : Bulut.
Serhat : Hudut.
Seyaban : Gölge.
Seyrisefain : Vapur işletmesi.
Simya : Toprağı altın yapan ilim kolu.
Siyanet : Görüp gözetmek, korumak.
Sipahî : Atlı, süvari.
Şovenizm : Aşırı millîyetçilik.
Tahassüs : Özel olma.
Tavsif : Vasıflandırma.
Tecrid : Soyut.
Tedvin : Kitap haline getirme.
Teşrih : Araştırma, bölme,
Tetebbu : İnceleme.
Tedenni : Aşağılaşma, aşağı inme.
Tehlîl : «Lâ i lâhe illallah» sözünü söyleme.
Terkip : Birkaç şeyi karıştırarak, bir şey meydana getirmek.
Teshir : Sihirleme, büyüleme.
Teşne : Susamış.
Tevhid : Allahın birliğine inanma.
Tezkiye : Biri lehinde ifade de bulunma.
Vakfe : Durak.
Vecid : Kendinden geçecek kadar dalgınlık.
Vekar : Vakur oluş, ciddiyet.
Velûd : Verimli.
Veyl : «Eyvah!» mânâsında ünlem.
Zahir : Aşikâr.
Zıman : Zarara karşı verilecek teminat.
Zinhar : Asla, kesin olarak.
Zahit : İnanç ve ibadet yolunda olan.
Zebun : Eğik, düşkün.